

Feisbuko sekimo utopija nusmuko iki sekimo distopijos	p. 2
Nauja rubrika – rašytojas klasikas psichologo kabinete	p. 7
Viktorijos Daujotytės recenzija apie Aido Marčėno knygą	p. 11

Rašymas teatrui

Nesu teoretikas. Nesu autoritetingas ar patikimas jokios scenos – nei teatro, nei politinės – komentatorius. Aš rašau pjeses, kai sugebu rašyti, tik tiek. Nei daugiau, nei mažiau. Todėl kalbu šiek tiek nenoromis, žinodamas, kad galimi mažiausiai dvidešimt keturi bet kokio pasakymo aspektai, priklausomai nuo to, kur tuo metu stovi arba koks oras. Kategoriskas tvirtinimas, man regis, niekada nebus amžinas ir neatšaukiamas. Todėl nė vieno mano pasakymo nereikėtų priimti kaip galutinio ir baigtinio. Vienas ar keli teiginiai gali nuskambėti kaip galutiniai ir baigtiniai, jie net gali būti beveik galutiniai ar baigtiniai, bet rytoj aš jų tokiomis nebelaikysiu, todėl siūlyčiau ir jums šiandien to nedaryti.

Londonė buvo pastatytos dvi mano daugiaveiksmės pjesės. Pirmoji vaidinta savaitę, antroji – metus. Žinoma, tarp šių pjesių esama skirtumų. „Gimtadienio šventėje“ (*The Birthday Party*) teksto frazes atskiriau brūkšniais. Pjesėje „Sargas“ vietoj brūkšnių dėjau taškus. Todėl vietoj „Klausyk, brūkšnys, kas, brūkšnys, aš, brūkšnys, brūkšnys, brūkšnys“ tekstą reikėtų skaityti: „Klausyk, taškas, kas, taškas, aš, taškas, taškas, taškas.“ Iš to galima daryti išvadą, kad taškai populiarnesni už brūkšnius ir būtent dėl to „Sargas“ teatro scenoje išsilaikė ilgiau už „Gimtadienio šventę“. Nesvarbu, kad nei vienų, nei kitų spektaklyje nesigirdi. Kritikų ilgai nepakvailinsi. Taškus nuo brūkšnių jie atskirs iš tolo, net jei nei vienų, nei kitų nesigirdi.

Man prireikė laiko apsiprasti su tuo, kad teatro kritikų ir žiūrovų reakcija be galo sunkiai prognozuojama. Dėl to rašytojui kyla pavojus, nes jis gali lengvai užsikrėsti gerai pažįstama nuogaštavimų ir lūkesčių karštine. Tačiau Diuseldorfas, manding, sustatė viską į vietas / išvadavo mane iš abejonių. Maždaug prieš porą metų pagal žemyninės dalies paprotį po „Sargo“ premjeros išėjau į sceną drauge su viešųjų trupe nusilenkti publikai. Buvau kaipmat aršiai nušvilptas, ko gero, puikiausios nušvilpinėtojų kompanijos pasaulyje. Pamaniau, kad jie naudojami megafonais, bet klydau. Aktoriai buvo ne mažiau atkaklūs už žiūrovus, todėl švilpimui netylant į sceną grįžome 34 kartus. Kai paskutinį kartą pasirodėme scenoje, salėje buvo likę vos du žiūrovai, bet abu tebešvilpė. Keista, bet mane tai įkvėpė, todėl dabar, vos pajutęs ankstesnįjį nuogaštavimų ar lūkesčių drebulį, aš prisimenu Diuseldorfą, ir jį kaip ranka nuima.

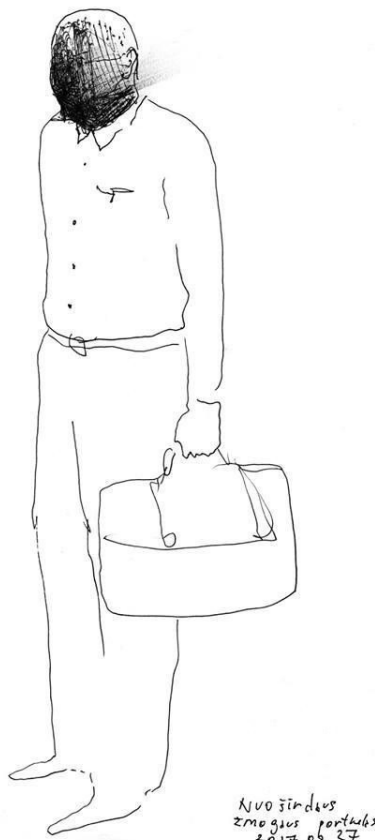
Teatras yra masiška, energinga, vieša veikla. O rašymas man, – nesvarbu, eilėraščių ar pjesės, – yra visapusiškai privatus užsiėmimas. Šiuodu dalykus nelengva suderinti. Profesionalus teatras, nepaisant neabejotinų jo privalumų, yra netikrų kulminacijų, apskaičiuotos įtampos, trupučio isterijos ir nemažo bergždumo pasaulis. Ir šio pasaulio, kuriame manausi besidarbuojąs, nemastavimai tolydžio darosi vis įkyresni ir visa apimantys. Bet mano nuostata iš esmės liko tokia pati. Savo raštais neįsipareigoju niekam, išskyrus juos pačius. Nesu atsakingas nei žiūrovams, nei kritikams, nei prodiuseriams, nei režisieriams, nei aktoriams, nei saviškiams plačiąja prasme, o tik tuo metu rašomai pjesei. Pespėjau jus apie galutinius teiginius, bet nuo vieno, regis, nesusiūliau.

Pjesę pradėdavau gana paprastai: aptikdavau porą veikėjų tam tikroje aplinkoje, suveddavau juos ir, nekišdamas nosies, klausydavau, ką jie kalba. Aplinka visada būdavo konkreči ir apčiuopiama, kaip ir veikėjai konkretūs. Niekada nepradėdavau pjesės nuo kokios nors atsietos idėjos ar teorijos ir niekada nesivaizdavau savo personažų kaip mirties, lemties, dangaus ar Paukščių Tako atstovų, kitaip tariant, kaip alegoriškų kokios nors jėgos reprezentantų. Kai veikėjo nepavyksta lengvai apibūdinti ar suvokti įprastinėmis kategorijomis, jį linkstama saugiai patupdyti ant simbolinės lentynos. Apie tenai įtaisytąjį galima kalbėti, bet nebereikia su juo gyventi. Šiuo atveju kritikai ir žiūrovai patogiai atsiriboja gana veiksminga dūmų uždanga, užkertančia kelią atpažinimui, aktyviam ir noriam bendradarbiavimui.

HAROLD PINTER

Šią kalbą britų dramaturgas, poetas, režisierius Haroldas Pinteris (1930–2008) pasakė Nacionaliniame studentų dramaturgijos festivalyje Bristolyje 1962 metais. Joje išdėstyti svarbiausi būsimąjį nobelininko dramaturginės poetikos principai.

„Svarbiausia – buvimas baltai“

Vido Poškaus piešinys

Mes nevaikštome su etiketėmis ant krūtinė, ir net jeigu mums nuolatos jas klijuoja, jos nieko neįtikina. Mūsų visų troškimas, kad būtų patvirtinta mūsų pačių ar kitų patirtis, suprantamas, bet ne visada gali būti patenkinamas. Darau prielaidą, kad griežtos skirties tarp to, kas tikra ir netikra ar kas tiesa, o kas melas, nėra. Nebūtinai kas nors turi būti arba tiesa, arba melas; gali būti ir tiesa, ir melas. Spektaklio personažas, negalintis pateikti įtikinamų įrodymų ar duomenų, susijusių su savo praeitimi, dabartiniu elgesiu ar siekiais, nei išsamiai aptarti savo motyvų, yra toks pat teisėtas ir vertas dėmesio kaip ir tas suklustį verčiantis veikėjas, kuris visa tai gali padaryti. Kuo opesnė patirtis, tuo sudėtingiau ją išreikšti.

Be kitų aplinkybių, susiduriame su nepaprastais sunkumais, jeigu ne su neįmanomybe, verifikuodami praeitį. Ir aš turiu omeny ne tik metais skaičiuojamą praeitį, bet ir vakardieną, šį rytą. Kas įvyko, kokia to įvykio esmė, kas nutiko? Jei kam kyla sunkumų suvokiant, kas iš tikrųjų nutiko vakar, tam, manau, lygiai taip pat bus sunku vertinti ir dabartį. Kad vyksta šią akimirka? Nesuprasime iki rytojaus ar nepaėjus pusmečiui, o ir tuomet nesuprasime, nes būsim pamiršę arba mūsų vaizduotė šiandieną bus charakterizavusi klaidingai. Akimirka išsiurbiamą ar iškreipiamą, dažnai net jos radimosi metu. Visiems bendrą patirtį mes aiškiname gana skirtingai, nors linkstame pritariuoti žiūroviui, jog esama tam tikro bendro sutarimo pagrindo, žinomo sutarimo pagrindo. Manau, jo tikrai esama, tik jis labiau primena ne pagrindą, o slankųjį smėlį. Kadangi „tikrovė“ yra gana svarus ir tvirtas

žodis, esam linę manyti ar viltis, kad juo nurodomas dalykas yra ne mažiau tvirtas, pastovus ir neabejotinas. Vargu ar taip yra, ir tai, mano nuomone, nei gerai, nei blogai.

Pjesė nėra esė, todėl dramaturgas, kad ir kaip spaudžiamas, neturėtų kenkti savo veikėjų nuoseklumui, į paskutinį veiksmą prikaišiodamas veikėjų poelgių suvokimą palengvinančių priemonių ar paaiškinimų vien dėl to, kad buvome pripratinti paskutiniame veiksmo trūks plyš tikėtis visa ko „atomazgos“. Į besirutuliojančią, intriguojančią dramatinę pavelslį įterpti atvirą moralą atrodo lėkšta, įžūlu ir nesąžininga. Jei taip nutinka, tai – ne teatras, o kryžiažodis. Publika sėdi su popieriaus lapu. Pjesė užpildo tuščius laukelius. Visi laimingi.

Nūdien esama didelės masės žmonių, kurie pageidauja, kad šiuolaikinėse pjesėse būtų akivaizdžiai išreikštas vienoks ar kitoks suprantamas ir racionalus angažavimasis. Jie nori, kad dramaturgas būtų pranašas. Šiandienos dramaturgų pjesėse ir ne tik tikrai daug pranašavimo. Pespėjimai, pamokymai, ideologiniai raginimai, drausminimai, moralinės ištarnos, podraug su sprendimo receptais apibrėžtos problemos – visa tai galima sutelkti po pranašavimo vėliava. Tokią laikyseną galima apibendrinti viena fraze: „Sakau jums!“

Pasauliui reikia įvairaus plauko dramaturgų, ir kiekvienam iš jų valia žengti savo pasirinktu keliu, apsieinant be priekabios mano kritikos. Skatinti dirbtinį karą tarp hipotetinių dramaturgijos mokyklų man neatrodo labai vaisingas užsiėmimas, ir tai, savaime suprantama, nėra mano tikslas. Bet aš negaliu nejausti akivaizdžios tendencijos pabrėžtinai tausti apie savo tuščias preferencijas. Pirmenybė Gyvenimui iš didžiosios raidės, keliamam aukščiau už gyvenimą iš mažosios, t. y. už mūsų tikrąjį gyvenimą. Pirmenybė gerai valiai, labdarystei, dosnumui – kokiomis banalybėmis tapę tokie vieši pareiškimai.

Jei man reikėtų duoti moralinį priesaką, jis būtų toks: saugokitės rašytojo, kuris bando įpiršti jums savo rūpestį, kuris neleidžia jums net suabejoti jo vertingumu, naudingumu, altruizmu, kuris skelbiasi esąs geros širdies ir dievagojasi, kad ji matoma kaip ant delno, ta pulsuojanči masė, kurioje telpa visi jo personažai. Kas labai dažnai pristatoma kaip veiklios ir pozityvios minties įsikūnijimas, iš tikrųjų tėra tuščių apibrėžimų ir klišių nelaisvėje praužvęs negyvėlis.

Tokio sukirpimo rašytojas neabejotinai visiškai pasitiki žodžiais. Mano paties požiūris į žodžius nevienareikšmiškas. Žodžių naršymas, atrinkinėjimas, radimosi puslapyje stebėjimas – visa tai man teikia didžiulį malonumą. Bet drauge žodžių atžvilgiu mane apima ir kitas stiprus jausmas, primenantis ne ką kita, o šleikštulį. Su žodžių našta susiduriame diena iš dienos, žodžių, ištariamų tokiame kontekste kaip dabar, mano ir kitų parašomų žodžių, didžiulia jū tėra nuvalkiota terminologija. Be paliovos kartojamos ir performuojamos mintys tampa banalios, trivios, bereikšmės. Kalbant apie tą šleikštulį, tai labai lengva juo pasiimti ir pasiduoti paralyžiui. Įsivaizduoju, kad daugelis rašytojų šį tą žino apie tokį paralyžių. Bet jei su tuo šleikštuliu pavyksta stoti akistaton, pasiekti jo ištakas, panirti ir išnirti iš jo, tada įmanu teigti, jog kažkas įvyko, jog galbūt net kažko pasiekta.

Kalba tokiomis sąlygomis yra be galo dviprasmiškas reikalas. Labai dažnai po ištartu žodžiu slypi žinomi, bet nepasakyti dalykai. Kalbant apie mano veikėjų patirtį, siekius, akstinus, istoriją, jie man byloja ir be galo daug, ir nieko. Tarp mano stokojamų jų biografinių duomenų ir jų sakomų dviprasmybių driekiasi teritorija, kurią ne tik verta, bet ir tiesiog privalu tyrinėti. Jūs ir aš, popieriaus lape augantys personažai, didžiulį laiką esame neišraiškingi, mažai išsitudantys, nepatikimi, nepagaunami, užsiblokavę, stokojantys noro. Tačiau būtent iš šių savybių kyla kalba. Kalba, pasikartosiu, kur tuo, kas sakoma, yra sakoma visai kas kita.

Ruošiantis didelių duomenų erai

„Žinai tuos pagyvenusius mokslininkus, kurių šlovės laikai jau seniai praėjo, bet jie vis dar bando išstenėti koki nors iš koto verčiantį tyrimą? Tai va, manau, kad jie visai kaip „Boney M“ – koncertuoja, nors jau seniai reikėjo baigti...“ Maždaug taip skamba mano pokalbis su gyvenimo draugu važiuojant autobusu.

Kitą dieną prireikus kažką rasti „YouTube“ žiūrime ir netikime savo akimis: portalas maloningai siūlo pasiklausyti „Boney M“ koncertinių įrašų. Man nespėjus prasižioti, vyras užbėga įvykiams už akių ir patikina, kad ne, „Boney M“ jis niekada nėra nei „Google“, nei kokiam kitame paieškos laukelyje suvedęs jokiais rekreaciniais ar edukaciniais tikslais, bet va išmanusis telefonas tuo metu rankoje buvo... Taigi, ar dabar nepriskirdama viso to paprasčiausiam atsiktinimui rizikuojasi pasirodyti kaip visur konspiracijos teorijų ieškantis asmuo? O gal tuo apskritai nereikėtų stebėtis „Facebook“ ir „Cambridge Analytica“ skandalo kontekste?

Siurrealoka „Boney M“ reklamos situacija nėra išskirtinė – internetai tiesiog sprosta nuo panašių istorijų. Kibernetinio saugumo specialistai Kenas Munro ir Davidas Lodge'as sukūrė prototipinę mobiliąją programą ir patvirtino, kad pokalbių klausymosi afera yra ne tik įmanoma, bet ir labai nesudėtinga. Didelių duomenų baronai – „Facebook“ ir „Google“ – be abejo, viską neigia, o psichologai primena, kad žmogaus smegenys atsiktinimų nemėgsta ir yra linkusios ieškoti paaiškinimų viskam. Taip, beje, radosi ir religijos.

Vartotojų sekimas per telefono garsiakalbį tebeskamba kaip konspiratyvi egzotika, tačiau niekas nepaneigs, kad rinkodaros tikslais renkamu duomenų galia yra didžiulė. Dar 2012-aisiais JAV plačiai nuskambėjo istorija apie vieną Minesotos paauglę, apie kurios nęstumą tėvai sužinojo tik iš paštu siunčiamos drabužėlių, žaislų ir kitų vaikams skirtų reikmenų reklamos, kurios mergina iš prekybos tinklo „Target“ tikrai neužsisakė. Pasirodo, kompiuteriniai algoritmai nuspėjo nęstumą iš moksleivės perkamų produktų, negana to – jie apskaičiavo ir apytikslį gimdymo laiką, kad galėtų pradėti siųsti pritaikytą reklamą.

Feisbukas po balsų Donaldui Trumpui pardavinėjimo

Pavasarij sprogtant pumpurėliams ir tirpstant sniegui... pasimato visokie „š“. Viskas prasidėjo Kembridžo tyrėju Aleksandrui Koganui sukūrus „Facebook“ platformai pritaikytą testą „MyDigitalLife“. Testus daryti faina, tad pastarąjį atliko apie 270 tūkst. socialinio tinklo vartotojų. Taip A. Koganas gavo ne tik jų, bet ir dar 50 mln. testą atlikusių vartotojų draugų duomenis ir juos pardavė politinių konsultacijų įmonei „Cambridge Analytica“. Na, o firmą (kaip tyčia!) pasamdė ne kas kitas, o D. Trumpo rinkimų štabas ir pagal duomenis vartotojams pritaikė reklamą. Visas reikalas nesunkiai „praėjo“, nes trečiosios šalies programėlė iš pat pradžių buvo užmaskuota moksliniu apdaru.

Skandalas kaip skandalas, bet įdomiausia, kad amerikiečiams tai pasirodė kaip pats didžiausias netikėtumas. Įsivaizduojate, „Facebook“ nėra šiaip nemokamas portalas, kuriuo kasdien naudojuosi, – jis renka ir kaupia mano duomenis? Kas galėtų tuo patikėti? O iš tikro viskas daug paprasčiau: jeigu produktas yra nemokamas, to produkto turinį sudaro pats vartotojas, nes reklama yra neįtikėtinai pelningas verslas.

Ar Marko Zuckerbergo kūdikį ištiko rimta krizė, ar vartotojai paburbės, toliau spręstus testus ir neskaitys, su kuo sutinka naudodami vieną ar kitą programėlę? „Forbes“ apžvalgininko Kalevo Leetaru verdiktas vienareikšmis: feisbuko utopinė vizija nustumo iki sekimo distopijos.

XXI amžius ir duomenys, duomenys, duomenys

Kalbama, kad ne programuotojas, bet duomenų analitikas bus pati „seksualiausia“ šio amžiaus profesija (taip pasakė ekonomistas Halas Ronaldas Varianas). Kilus klausimui „kodėl“, užtenka pagalvoti apie sparčiai au-

gančias išmaniųjų telefonų, socialinių tinklų, lojalumo programų, internetinių prenumeratų ir paprasčiausio gūglinimo apimtis ir viso to generuojamus duomenis. Technologijos veržiasi ir į mažiau išsivysčiusius kraštus, kartais netgi greičiau negu higiena ir švarus vanduo: apie 4 mlrd. žmonių (kiek daugiau negu pusė žmonijos!) šiuo metu turi priėjimą prie interneto, beveik ketvirtis jų pirmąsyk prisijungė 2017-aisiais, sakoma „Digital 2018“ ataskaitoje.

Augantis duomenų kiekis, o kartu ir manipuliacijos jais skatina tobulinti duomenų apsaugos įstatymus, mėginant pritaikyti prie „didelių duomenų“ amžiaus. Šių metų gegužės 25 dieną Europos Sąjungoje žadama pagaliau įgyvendinti Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą (GDPR), kuris turi potencialo tapti pasauliniu standartu. Reglamentu siekiama suteikti ES piliečiams ir gyventojams efektyvesnes privačių duomenų kontrolės galimybes. Tad, iki įsigaliojant šiam įstatymui, tiek didelės korporacijos, tiek maži, vos kelis registruotus darbuotojus turintys interneto startuoliai turės rimtai persvarstyti savo klientų duomenų naudojimo politiką.

Na, o vartotojai – ar jie kada nors pradės atidžiai nagrinėti kiekvieno vartojamo produkto privatumo politikos sąlygas? Vargu, o tai ir kokio nesąmoningumo signalizuoti neturėtų. Kas kita aikčiojimas, kad štai mano duomenys ne tik naudojami rinkodaros tikslais, bet ir kartais pakliūva ne visai moraliems asmenims – prie to jau seniai reikėjo priprasti. Prekybos tinklas nuspėjo, kad tu nęščia? Na, jeigu kompiuteriai greitai metu galės mus perspėti apie artėjantį širdies smūgį ar kitas potencialias ligas, gal nebėsimė tokie pikti.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Velykų laboratorijoje

Pakeliui į vakarinį seansą, blausiame kino salės prieangyje, vaikas ir mergina šypsodamiesi dalija žiūrovams pakelius popierinių nosinių. Klausiu, gal bus labai ašaringas filmas, juk vis dar gavėnios kalendorius. „O taip, taip!“ – pritaria akiniuotas jaunikaitis ir dar plačiau šypsosi. Bet man, sovietmečio sugadintam, galvoje rezgasi sąmokslų teorijos. Turbūt „Kino pavasario“ rėmėjų sąrašas yra Grigiškių popieriaus fabrikas. Teisybė, ašarų filme tikrai netrūko. Du vyriškiai paeiliui sriūbavo dėl tos pačios moters, kuri žuvo po ratais, eidama į pasimatymą su vienu iš jų, nevykėliu meilužiu. Šis tyčia susiranda teisėtą vyrą, kad paverktų jam matant. Baigiantis filmui bliuana abu. Nežinau, ar režisierius tikėjosi paskandinsias ašarose kino sales. Bet nosinaitės pravers kitais atvejais. Ačiū visiems pavasariams ir jų mecenatams.

Per Velykas, apkvaitus nuo tūkstančio *alelinuja*, labai kam rūpi, o ir šiaip sunku būtų patikėti, kad velykiniuose pasakojimuose ašarų daugiau negu kryžstavimo ar pergales šūksnių. „Marija Magdalietė stovėjo pas kapą ir verkė“, – pradeda evangelistas savo gerąją naujieną. Petras ir Jeruzalės moterys, kaip ir pridera, liejo karčias ašaras Jėzaus kančių kelyje. Bet ir paskui, po laimingos atomazgos, kai atkutęs Petras skelia Jeruzalėje velykinį pamokslą, jo klausytojai gaudinasi ir ašaroja. Rodos, sulig Viešpaties triumfu turėjo liautis visi širdies varstymai. Tačiau nesiliovė.

Štai tik nukrypik dabar kiek į šalį nuo anksto nužymėtų šventinių maršrutų, ir jau proga dėkoti už Grigiškių fabriko produkciją. Verbų sekmadienį, kai taip smagiai glamonėjo saulutė ir buvo taip gražu, pavasariška nuo žalių šakelių, Kemerovo mieste Vakarų Sibire tikra pragaro ugnimi supleškėjo prekybos ir pramogų centras. Buvo moksleivių atostogos, būriai linksmų žmonių, degė šeimos, vaikai, daugiausia jie, nes per silpni gelbėtis patys. Valdžia, kaip įprasta, meluoja ir išsisukinėja. Apsupusi Lenino paminklą miesto viduryje, gedinti minia reikalavo tiesos ir žmoniškumo. Ar dera, ar nebūtų nuodėmė tokio-

se vietose prisiminti iš Evangelijos apie kviečių grūdą, kritusį į žemę? Ar reikia žūtbut juodo degėsių kalno nepalikti be velykinio scenarijaus? Atsistojus prie kryžiaus ar prie Lenino, lyg niekur nieko užtraukti: „Saldus medis, viny saldžios, keliama saldi našta“? Mitinguojančią minią valdžia kaltino darant iš kraujo *piarą*. Gal visi religiniai nelaimių ir tragedijų *post scriptum* – taip pat *piaro* rūšis?

Prieš daugybę metų Kemerove lankiau draugą, kuris ten vargais negalais mokėsi kažkokioj profesinėj technikos mokykloj. Baigėsi cigaretės, teko nakčia belstis į geležinkelio stotį ir kaulyti iš praėivių. Miesto muziejus buvo pilnas karinės amunicijos ir žvėrių iškamšų. Fotografavomės prie vilko, iššiepusio dantis. Paskui Vovčikas pakliuvo už groty. Susikeitėme vaidmenimis. Neišėjo skambi velykinė istorija. Grįžti atgal šlovingam finalui? Kas kitas parašys, ir gal jau rašo, net be mūsų?

Jei ašarų porcija pasirodo per didelė, turime atsargoje *risus paschalis*, keistą velykinio juoko paprotį, kildinamą tai iš katalikiškos Bavarijos, tai iš Rytų krikščionių. Mūsų parapijietė, specializuotos Vilniaus mokyklos mokytoja, prie kavos puodelio pasakoja apie savo kolegę. Artėjant Velykoms, ji klasėje pristačiusi gyvybės medį (atsirado dabar apyvartoje toks daiktas, reiškiantis ką tik nori). Paskui liepė vaikams nupiešti, kaip jie patys tai įsivaizduoja. Vienas berniukas ėmė ir nupiešė šaldytuvą. Ar mokytoja jį barė, ar komentavo jo piešinį, nežinau. Juokėmės tuščioje kavinėje, bet visai būtų tikę pradėti kalbą apie Velykų tikėjimo turinį.

„Valgyk, duona malšina skausmą“, – sako knygos veikeja Didžiojo penktadienio naktį. Prisikėlęs Jėzus nelindo į šaldytuvą, tačiau valgyti norėjo. Atsilaužiu nuo stalo pusę meduolinės širdies, atėjusios paštu iš Liuksemburgo. Tikriausiai kiškučio ar stirmelės kepta pakrūmė. Arba besišypsančio vilko. Nelieta tuojau ir kitos pusės. Išgąsdino balti stogai už lango. Pamaniau, kad vaidenasi. Po Paskutinės vakarienės vėčiau ramiai sumigti kartu su apašta-

lais. Sniegas tegul sau krenta ant penkių Jėzaus žaizdų. Ir ant šeštosios, anoniminės, visiems Velykų ieškotojams skirtos, neįjaučios.

Jei ką ir drįsčiau dabar vadinti sau Prisikėlimo ženklu, viskas būtų panašu į aną šaldytuvą po gyvybės medžiu. Jėzaus kapas buvo tuščias, tik kelios įkapių marškos, ir tai vieniems varė siaubą, o kitus privertė tikėti. Dievas, savo Sūnaus kelyje žeręs stebuklą po stebuklo, lemtingą valandą buvo neregėtai šykštus. Iš evangelinių tekstų ir neatrodo, kad prisikėlusiam Jėzui būtų svarbu liudininkai ir viešumas. Velykų istorijos sėkmę lėmė kiti dalykai, ne tai, kas išplėšta ar išprašyta, įrodyta po prakaitu, nusižiūrėta, atsiradę netyčia tarsi pavasaris. Labiau nei įrodymų reikėjo žodžių, pasakojimo. Ir nuolankaus, paprasto pritarimo, jog tas pasakojimas yra tiesa.

Velykų kraitis buvo ir liks skurdus. Jei ką nors jau būni priskyres Jėzaus pergalei, po kurio laiko rankos ir širdis vėl bus tuščios lyg tas kapo rūšys rytui brėkstant. Viskas iš naujo, pradėjus nuo kryžiaus papiktinimo ir kvailybės. Tačiau Velykų įvykio vaisiai visada yra paties Jėzaus darbas, malonė, o ne mūsų suplanuotos pastangos. Ir tai nuramina.

Vilkpėdėje ant kažkokių sandėlių ar garažų iš tolo šviečia užrašas, parodijaujantis lenkišką Vilniaus vardo formą. Žodis *Wil-No* storai perbrauktas ir pakeistas kitu: *Wil-Yes*. Kai tik važiuoju pro šalį, nežinia kodėl šmėkšteli mintyse Jėzaus figūra. Aišku, kad tikėjimas – tai daugybė yes Jėzaus pusėn. Nuolatinis kalenimas to vienintelio žodžio. Įvairiausiomis aplinkybėmis. Skunde, dejonėse, pamišus iš meilės. Be paliovos. Visai panašiai kaip garsioji „Uliso“ pabaiga: *I asked him with my eyes to ask again yes and then he asked me would I yes to say yes [...] and his heart was going like mad and yes I said yes I will Yes.*

– JULIUS SASNAUSKAS –

Atsakymai į klausimus apie Lietuvos švietimo ir mokslo reformas, kurių nenorima išgirsti

Nuo pirmų nepriklausomybės atgavimo dienų švietimas buvo laikomas svarbiausiu gyvenimo sritimi. Švietimo ir mokslo sistema paveldėjo gausybę problemų, todėl reformos buvo neišvengiamos. Tik reformos niekaip neduoda rezultato.

Beveik prieš metus, spontaniškai susibūrę į judėjimą „Paskutinis prioritetas“, pradėjome kelti klausimus dėl visus mus sparčiai į dugną traukiančios padėties šalies mokslo sistemoje. Lietuvos politikus kvietėme liautis šią sistemą naikinti pirmiausia visiškai tuščiu retoriniu kalbėjimu ir reformomis, kurių pasekmes įvertinti nesivarginama net trumpalaikėje perspektyvoje. Kiekviename viešame pareiškime kartojome, jog mes sutinkame, kad permainos švietimo ir mokslo srityje ir neišvengiamos, ir būtinos, kad šias permainas kuriančios reformos yra reikalingos, kad mes norime ir mums rūpi, jog sistema veiktų gerai, kad mums svarbu, jog Lietuvos mokslo pasiekimai, universitetinių studijų programų kokybė augtų ir pan. Linkėjome politikams politinės drąsos liautis „reformuoti“ ir pagaliau įgyvendinti sistemos kokybišką veikimą ir tvarumą užtikrinančias reformas.

Bet... „Profesionalų Vyriausybės“ deramai neįvertinome. Dažną palinkėjimą „politinės drąsos“ švietimo ir mokslo ministerija (ŠMM) bei Seimas pabandė įgyvendinti 180 %, tad dialogą, pasekmių analizę ir geriausio sprendimo paiešką pakeitė demagogijos, viešųjų ryšių ir optimizavimo priemonėmis.

Tad pabandydysime pateikti atsakymus į klausimus apie Lietuvos švietimo ir mokslo reformas, atsakymus, kurių ŠMM niekas nebando nei ieškoti, nei išgirsti.

Ar mokslas neužsižaidė laisve?

Šią savaitę Lietuvos mokslo pasaulyje įvyko vienas humanitarinių ir socialinių mokslų bendruomenėje subruzdimą sukėlęs įvykis. Vykstančiuose mūšiuose dėl mokslo institutų optimizavimo švietimo ir mokslo ministerija žengė žingsnį „dialogo link“, t. y. per viešųjų ryšių tarnybą pranešė mokslo bendruomenei apie jos sąmonę užvaldžiusius „mitus“. Mitų yra dešimt ir septintas iš jų sako – niekas nesikėsina į akademinę laisvę. Viskas yra gerai, tiesiog laisvę suprantate per plačiai. Mokslo institutai turi laisvę (gal ribotą, gal ne) pasirinkti geriausius metodus jiems valdžios ir pramonės suformuluotoms problemoms spręsti. Ar tokia pozicija turi logikos? Turbūt taip, valstybė turi teisę užsakyti jai svarbių sričių tyrimus. Net privalo, tai būtų daug prasmingiau, nei burti iš kavos tirščių. Klausimas kiek kitas: jei mokslo institutas tik vykdo užsakymus, o neturi akademinės laisvės – rinktis temas, kritikuoti klausimo formulavimo ar pabaksnoti valdžios nosį į nepatogią temą, – ar tas dalykas, kuris sukuriamas, tebevadintinas mokslu? Ar žinybine rašliava?

O žiūrint plačiau – ar tikrai valstybė pajėgi užsakyti tyrimus? Mikrovadybos lygiu? Lietuvos istorijos institutui – ne ne, kokių tyrimai nėra gerai, paaiškinkite Lietuvos mokslo tarybos kaip savivaldžios mokslininkų institucijos sunykimo procesą ir istoriškai neišvengiamą Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro (MOSTA) saulės patekėjimą. Gamtos tyrimų centrui – prioritetu laikykite fundamentinius gandrų tyrimus ir suintensyvinkite *Dothistroma septosporum* tyrimus. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui – visas pajėgas skirkite [politikams ar verslui reikšmingo X regiono] tautosakos tyrimui, kuris pirmiausia bus įvertintas pagal ekonominio naudingumo kriterijų. Lietuvos kultūros institutui – nustatykite stilizuoto tautinio kostiumo pradinukams įtaką jų tautinei tapatybei, kontrolinė grupė – juos dėvintys vaikai Ispanijoje, Anglijos internatuose ir pan. Skamba pažįstamai? Rausvokai? 1984-iejį?

Ar didesnė nei mokslo laisvės problema nėra valdininkijos ir politikų užsižaidimo laisve problema, pastarųjų įsitikinimas, kad jeigu tu esi valdžioje – tavo žodis yra įstatymas ir visus tu gali vadybinti, optimizuoti ir žeminti?

Roger Melis. Kollwitz gatvė. Berlynas. 1974

Ko vertas Lietuvos mokslas?

Dažniausias atsakymas – nelabai ko. Mažai publikacijų, mažai tarptautiškumo, mažai verslo (pramonės) poreikių tenkinimo, net Nobelio premijos nėra. Tačiau iki šiol niekas nemėgino įvertinti, ko vertas Lietuvos mokslas santykinėmis kategorijomis. Tebuvo skelbiama, kad jis blogesnis nei daugelyje šalių, vis kažkodėl nutylint, kad tose šalyse skiriama daug daugiau lėšų mokslo tyrimams, kad vidutinis mokslininko atlyginimas ten gali konkuruoti su kitų ne tik viešojo, bet ir privataus sektoriaus darbuotojų. Kur galime rasti lyginamuosius duomenis, kurie atskleistų, kaip atrodo Lietuvos ir X šalies mokslo pasiekimai, atsižvelgus į šalių mokslininkų darbo krūvio, atlyginimo, valstybės investicijų į mokslo tyrimus rodiklius, pagaliau kiek laiko galėjo toje šalyje vykti laisvi mokslo tyrimai? Gal tuomet paaiškėtų, kad Lietuvos mokslas vertas labai daug?

Dažnai teigiama, kad Lietuvos mokslas ne tik nelabai ko vertas tarptautiniu mastu, bet ir, pasirodo, viešajam sektoriui ir verslui (pastaruoju metu diskurse ėmė vyruoti „pramonei“, net ne „verslui“) mažą naudą teduoda.

Ar jums kada teko matyti „viešojo sektoriaus“, tiksliau, „valstybės institucijų“ mokslo institucijoms suformuluotus uždavinius, kurių Lietuvos humanitariniai ir socialiniai mokslai, kaip teigia ŠMM, šiuo metu dėl nepakankamai sutelkto potencialo, skirtingų mokslininkų kryptių rezidavimo skirtingose patalpose ir kitų panašių priežasčių nesprenžia? Neieškokite tokių uždavinių. Kadangi valstybės institucijos, taip pat ir ŠMM, tokių uždavinių savarankiškai be mokslininkų bendruomenės niekada nesugebėjo formuluoti! Visuomet buvo atvirkščiai – tik kai mokslininkų pranešimuose skelbiami duomenys įgydavo net eiliniam piliečiui suprantamos socialinės grėsmės pavidalus, problema tapdavo „svarbiu viešojo sektoriaus poreikiu“. Taigi, ŠMM savo reformą grindžia mokslo institucijų kaltinimu, kad šios nesprenžia uždavinių, kurių pačios neįperša valstybės institucijoms. Ir tik valstybės institucijos žino, kokie yra valstybės ir visuomenės poreikiai, ir tik jos gali pasakyti, kokius uždavinius mokslo institucijos turi spręsti.

O kaip su verslu (pramone)? Kontrklausimas – kurgi Lietuvos versle glūdi svarbių užsakymų klodai, kurių nesprenimas liudija Lietuvos mokslo (dažnai turint galvoje humanitarinius ir socialinius mokslus) atsilikimą? Lietuvos verslininkams nėra būdinga investicijų į mokslą kultūra. Tai panašiau į Gariūnų kultūrą – jeigu mokslas pigiai neteikia greitos ir aiškiai pamatuojamos naudos, jis verslui neįdomus.

Kaip mes galime investuoti į tokią nereformuotą sistemą?

Validus klausimas... Geriau yra turėti gerai funkcionuojančią sistemą, tada jau finansuoti ją pakankamai. Pagalvokite, juk logiškai skamba šie pasakymai:

– Aš nepilsiu benzino į mašiną, kol ji nepradės važiuoti be priekaištų.

– Aš nemokėsiu už šildymą, kol butas nebus idealiai suremontuotas.

– Aš nesimaitinsiu kokybiškai, kol nebūsiu sveikas.

Liūdna pripažinti, kad ŠMM ir kitos valstybės institucijos šalia vieno žingsnio, kuris skatina mokslo pažangą, daro du tris, kurie gramzdina mokslo sistemą į chaosą ir neaiškių interesų liūną. Reformos nesibaigia ir tuoj teks reformuoti reformą.

Deja, būtina suprasti, kad, norėdami bent kokios pažangos, turime perfinansuoti mokslą ir švietimą. Nes ši gyvenimo sritis turi prisivyti metus, per kuriuos kentė ilgalaikę deprivaciją.

Kodėl jūs nekalbate su ŠMM, kam čia piktinatės feisbukuose ir rengiate akcijas?

Mokslo politika yra ne tik tikslinio instrumentinio racionalumo, bet ir substancinio (vertybinio) racionalumo vieta. Tai sritis, kurioje veiksmas negali būti įvertintas tik siaurais naudos verslui ar biurokratinėms institucijoms kriterijais. Šios politikos neįmanoma formuoti neįtraukiant bendruomenės, kurią tai palies, nebent politikos ir nereikia – tereikia vadybinių sprendimų. Klausimas ne tik apie proceso demokratiškumą, bet ir apie reikiamo intelektualinio potencialo panaudojimą tokioje politikoje.

Kodėl piktinatės feisbukuose ir rengiate akcijas?

Ne todėl, kad esame „savo interesus ginančių veltėdžių šutvė“, apimta baimės, jog tuoj bus „išrūkyta iš mokslo ir švietimo srities“, todėl ir rėkaujanti pakampiais. Ne todėl, kad neturime noro kalbėti ir megzti dialogo su valstybės institucijomis ir politikais. Bet todėl, kad, skirtingai nei politikai ir valstybės institucijos, turime daug mažiau tam skiriamą laiką ir energiją. Sprendimai mokslo „vadybos“ srityje būna tokie „žaibiški“, kad tėra galimybė į juos reaguoti „žaibiškai“. Bet ar tai turėtų būti kokia nors problema politikams ir valstybės institucijoms? Normaliai funkcionuojančioje demokratinėje visuomenėje žmogaus pilietinės teisės suteikia galimybę ne tik bendradarbiauti su valdžia, bet ir ją kritikuoti, o valdžia nestokoja kompetencijos veikti pagal demokratijos taisykles – priimti viešą kritiką ir į ją viešai atsakyti.

Vietoj apibendrinimo – tikrieji klausimai

Būkime tokie pat drąsūs kaip profesionalų Vyriausybė: įsivaizduokime visuomenę be mokslo apskritai ir ypač be socialinių ir humanitarinių tyrimų. Lietuvos visuomenė tikrai neišnyktų iš politinio žemėlapių – tik būtų ne tautos, pajėgios pasinaudoti savo apsisprendimo teise, valstybė, o vietinių verslininkų ir juos aptarnaujančių politikų be-tautės pigios darbo jėgos (neturinčios politinės tapatybės, socialiniu ir politiniu aspektu dezintegruotos) kolonija. Ar esame labai toli nuo šio socialinio projekto realizacijos? Tikriausiai ne... Ir kelkime klausimus, į kuriuos iš tikrųjų reikia atsakymų:

– Ar be akademinės laisvės mokslas gali vadintis mokslu?

– Ar valstybės institucijos pajėgios iškelti klausimus mokslui?

– Kiek Lietuvos verslas pasiryžęs investuoti į mokslą?

– Kurios reformos grįstos naudos ir kaštų analize, o ne „man taip atrodo“?

– Ar valdžios institucijos, kurios nesugeba palaikyti lygiaverčio dialogo ir priimti kritikos, iš lėto neveda mūsų link 1984-ųjų?

– #PASKUTINISPRIORITETAS –

Miela dažine ciberžole,

aš tikrai nesitikiu, kad atrašysi. Šitą iškart galim apsibrėžti. Prieš trejus metus įvedžiau tavo pavadinimą į „Google“ – 10 300 000 paieškos rezultatų. Dešimt milijonų trys šimtai tūkstančių! Žinai, kiek rezultatų surenka „Backstreet Boys“? Šešis. Šešis milijonus. Grupė, kuri gyvuoja dvidešimt penkerius metus! Kurią sudaro gyvi žmonės! Vienas lyg ir miręs jau, bet vis tiek – jie turėjo dainų! O ką tu padarei? Vienintelis geras dalykas, kad apie save straipsnių pati nerašei – tas tai tiesa. Nes vyrukai keletą parašė. Po to gavo velnių.

Gerai... Tada įrašiau savo vardą... ir pavardę. Devyni tūkstančiai rezultatų. Pirmą nuorodą skelbia, kad laimėjau garbingą trečią vietą jaunųjų pučiamųjų solistų konkurse. Konkurse, kuriame dalyvavau absoliučiai vienas. Ir gavau trečią vietą. Prizine, kaip sakė mano klarneto mokytojas. Žmogus neseniai mirė, palikęs trisdešimt kelis savo mokinius, iš kurių nė vienas nepradėjo profesionalios muzikanto karjeros. Vienas iš jų, beje, dirba vėdinėj šalia manęs. Vynioja bri į popierių ir šypsosi klientams, kai būna geros nuotaikos. Antra nuoroda labiau apie dukart vyresnį mano bendravardį ir bendrapavardį, pardavinėjantį namelius ant ratų. Šiuo metu jų kainos neblogos – už dviejų kambarių namelį su prikabinamu ekologiniu sodeliu galima sumokėti iki 2 000 eurų. Aš naudojausi tavimi, dažine ciberžole, apsibrėžkim šitą. Mane visuomet būdavo sunku pastebėti. Turėjau tokį antsvorį, iš kurio mokykloje dar nesišaipydavau, bet apie merginas nebuvo nė kalbos. Įsivėriau auskarą, bet mada jau buvo praėjusi. Net iš to auskaro nesišaipydavau. Nu tai bent jau į tą dėmesį atkreipkit!

Prieš trejus metus gimtadienį pirmą kartą švenčiau be torto. Nusprendžiau pabandyti gyventi be saldumynų. Aišku, tėvai iš karto suprato užuominą ir gimtadienio proga padovanavo šešis maišelius ciberžolės. Nežinau, koks čia etiketas dovanoti prieskonius – galima, negalima? Peilių dovanoti, girdėjau, kažkaip nepriimtina. Kartą tėvai man gimtadienio proga padovanavo fejerverkų. Dvidešimt ketveri metai – dvidešimt keturios petardos. Simboliška, gražu. Sako, ciberžolė reikalauja sumaišyti su vandeniu ir kas rytą gerti, galvojant apie tai, kokios lyties kūdikio norėtum. Čia nėsčiosioms. Storiams reikia daryti tą patį. Tik galvoti jau apie nieką nebūtina.

Ištisas dvi savaites tą ir dariau. Taip, dažančioji ciberžole, siaubingai viską dažai: tarpupirščiai geltoni, rankšluosčiai geltoni, šlapimas geltonas... Skonis, tik neįsižeisk, nu neskanu! Bet tave iškęsti dar buvo galima. Tačiau badavimo po šešių vakarų – ne.

Vakarais pradėjau reguliariai vaikščioti į klubą prie namų. Ne dėl to, kad būtų labai patikusi elektroninė muzika, tačiau žemų dažnių bosai skrandžiui suteikdavo sotumo jausmą. Mano du draugai naktiniame klube susipažino su savo būsimomis žmonomis. Vienas sakė iškart supratęs, kad tai būtų ji. Sakau, kaip? Kaip tu gali suprasti, kad tai ji? Nežinau, sako. Priėjo ir pakalbino. Kitos tai nepriėjo. Manęs dar nė karto nebuvo pakalbino. Tiesą sakant, aš išvis nelabai kalbėdavau. Kai norėdavau į namus užsisakyti picą, prieš skambutį iškosėdavau visus skreplius, priskretusius prie balso stygų. Kad dispečerė suprastų, jog „Margarita“, ne „Vezuvijus“.

Bet vieną dieną mane pakalbino. Nežinau, maniau, mano žmona bus aukštesnė šiek tiek. Sako: „Tu čia išsitepęs kažkuo.“ Paliečiau veidą – ciberžolė. Gėda. Noriu kažką atsakyti, bet tos balso stygos su priskretusiais... ir vėl prasideda naujas bumčikas. Supratusi, kad nieko nepasakysiu, žmona nueina arčiau didžėjus ir aš jau našlys. Visur šviesos ir strobai. Dingo be pėdsakų. Tada našliui prasidėjo gedėjimo laikotarpis. Negi vėl ciberžolei visi nuopelnai? Suradau ją prie rūbinės ir nusprendžiau džentelmeniškai paduoti paltą. Nulis reakcijos.

Kitą rytą pasivėriau – priaugau du kilogramus. Kas per nesąmonė. Nusprendžiau mesti ciberžolės reikalus ir pereiti prie senojo režimo. Pasitaisė nuotaika, o panagės pamažu atgavo natūralią spalvą. Nusprendžiau išvesti kaimynų šunį. Kartais taip darydavau – įlipdavau pro balkoną, paimdavau šunį ir kartu išeidavom pasivaikščioti. Ramu, romantiška.

Lauke už rankos mane pagriebė moteris. Vis pamiršdavau, kad reikia nešiotis maišelį išmatoms surinkti, bet ši buvo jaunesnė. Ne ta, kuriai svarbus mokyklos stadionas be šūdų. „Jūs man išpurvinot paltą.“ Žmona. Šalia Labradoro retriverio ji atrodė dar mažesnė nei klube. Ant dešinės palto rankovės išdidžiai, kaip pliaže besideginantis šešiasdešimtmetis, išsidrėbusi geltona ciberžolės dėmė. Kaimynų šuo staiga

pradėjo loti. Supratau, kad nežinau jo vardo. Pasakiau jai, kad galime nueiti pas mane, ir aš paltą išvalysiu. Nepavyko. Neis žmogus su nepažįstamu antsvorio turinčiu jaunuoliu pas jį į namus valyti palto. Tuomet jai pasiūliau nueiti pas kaimynus, nes vis tiek reikia grąžinti šunį. Miela ciberžole, ačiū!

Įlipome pro balkoną ir užsikaitėm arbatos. Cukraus namuose neradom. Nieko baises. Nepradėsim gi po svetimas lentynas knaisiotis. Pripildžiau vonią verdančio vandens ir atsiraitojau rankoves. Tuo tarpu ji nusprendė pagaminti tortilijų. Nieko įspūdingo – tiesiog mocarela, avokadas ir kitos daržovės, kokių pavyko rasti šaldytuve. Dėmė neatsiplovė. Norėjau tai pasakyti, bet jai nepatiko pasiteisinimai. Ji pasakė, kad būsim čia tol, kol dėmė atsiplaus. Paltą reikėjo užmerkti. Palikęs jį mirkti vonioje, nuėjau į virtuvę padėti jai ruošti vakarienę, tačiau žmonos ten nebuvo. Apsimovusi kaimynės namines kelnes, ji gulėjo ant sofos ir žiūrėjo televizorių.

Tais ir kitais metais gimtadienio proga iš tėvų vis gaudavau dėmių šalinimo priemonių. Nė vienas skystis negalėjo deramai išnaikinti dėmės. Palaipsniui tėvams atsibodo lipti per balkoną, todėl namuose jie beveik nebesisvečiuodavo. Neseniai nugaišo retriveris. Gulėjo šalia žmonos, žiūrėjo abu „Panoramą“, ir vieno iš jų nebeliko. Žmona sako, imunitetas susilpnėjo. Likau vienas su ja. Ir dar ta ciberžolės dėmė ant to prakeikto palto. Žmona turbūt jau seniai į jį nebetelpa.

Miela ciberžole, per visą šitą laiką tavo paieškos rezultatai „Google“ padidėjo dviem šimtais tūkstančių. Beveik visi iki vieno klausia to paties dalyko. Nemanau, kad tau pavydžiu dėmesio ar kažko panašaus. Būtų keista pavydėti augalui. Čia tas pats, kas pavydėti dėmesio pingvinui zoologijos sode. Arba būti dantų šepetuku vaistinėje ir pavydėti hematogenui, kurį visi perka, nes jo lentyna arčiau kasos. Tik norėčiau paklausti vieno vienintelio klausimo. Turbūt ne aš pirmas. Miela dažine ciberžole, kaip tave išvalyti?

– TITAS LAUCIUS –

Atsitiktinumai

Moralinė dalis

Ką būtų galima pasakyti apie atsitiktinumą? Išties, nebanaus beveik nieko, kaip ir, beje, apie dėsningumą, išskyrus galbūt tik tai, kad atsitiktinumai kaip toks vienokiu ar kitokiu būdu esti. Jis esti taip pat ir tokiais Sakykim Vaidybos Studentei (nes kas gi yra realybė, jei ne savotiškas *show*), kurios pamestą piniginę viename V miesto autobusų netikėtai surado toksai Morališkai Abejotinas Tipas. Jisai, tasai Morališkai Abejotinas Tipas, piniginių dažniausiai neranda (tiesą sakant, tai buvo jo pirmas kartas, toks savotiškas nekaltybės praradimas), o jeigu ir rastų tų piniginių daug ir dažnai, pavyzdžiui, kad ir kiekvieną dieną po keletą kartų, jam tikrai nebūtų savaime suprantama, kad jas reikia grąžinti jų teisėtiems savininkams. Būtent todėl jis ir yra Morališkai Abejotinas Tipas. Tiesa, rastojoje piniginėje, kalbant apie grynuosius, nebuvo labai ką ir grąžinti. Vienintelis vertas grąžinimo dalykas buvo Sakykim Vaidybos Studentės gyvenimas, toks, kokį jį mato L valstybės institucijos ir vienas šalyje veikiančių bankų, t. y. visokie asmens tapatybės dokumentai ir minėto banko kortelės. Žodžiu, nieko rimto staigiam ir negarbingam pasipelnymui, kuris taip patiktų Morališkai Abejotinam Tipui.

Taigi, Sakykim Vaidybos Studentės pamestos piniginės atradėjas buvo Morališkai Abejotinas Tipas, neturintis nei moralinių instinkto, nei empatijos, tik begalinį smalsumą patikrinti pinigines turinį ir piktdžiugą dėl Sakykim Vaidybos Studentės žioplumo. Ar tokie tipai grąžina pinigines teisėtiems jų savininkams, ar suprato, kad negalės pasipelninti, nenumeta jų kur nors į šalį?

Sakykim Vaidybos Studentė dokumentų nuotraukose, reikia pripažinti, buvo gana išvaizdi. Tačiau ir tai mūsų Morališkai Abejotinam Tipui nebuvo tas pirmasis judintojas, ta aukščiausioji priežastis piniginę grąžinti. Merginos grožis jam niekada nebūtų pakankama priežastis niekam. Tiesą sakant, jį visada labiausiai traukė tos neišvaizdžios, netgi turinčios aiškiai matomų defektų, nors, kaip, ko gero, pasakytų brolių Karamazovų tėvukas, jei tik būtų tos pačios plotmės personažas kaip ir Morališkai Abejotinas Tipas ir veiktu šiame kūrinyje, negražių nebūna, visos kažką tokio turi.

Bet vis dėlto tasai Morališkai Abejotinas Tipas kažkokio atsitiktinumo, gal net nubudusios krikščioniškos sąmonės vedamas paslaptingu būdu nusprendė Sakykim Vaidybos Studentei tą jos piniginę grąžinti.

Fenomenologinė dalis, arba Apie laikiną Morališkai Abejotino Tipą tapimą Morališkai Nebeabejotinu Tipu ir apie vieną tokį nelabai jį nustebinusį stebuklą

Netikėtai nusprendęs sulaužyti savo moralinį abejotinumą ir grąžinti Sakykim Vaidybos Studentei jos piniginę, Morališkai Abejotinas Tipas dar ilgakai padvejojo dėl savo sprendimo teisingumo. Tačiau maždaug po penkių akimirksnių galutinai palūžo ir per savo socialinio tinklo paskyrą susisieko su Sakykim Vaidybos Studente, pranešdamas jai gerąją naujieną, kad jos gyvenimas, kaip jį mato L valstybės institucijos ir vienas šalyje veikiančių bankų, yra saugus ir kad jis yra pasirėngęs jį sugrąžinti į jos popierinio ir plastikinio gyvenimo išsiilgusias rankas. Susitarė jie susitikti tos pačios dienos pavakaryje L valstybės Vyriausybės rūmų aikštėje, priešais Tautai Svarbaus Asmens skulptūrą.

Stojus pavakariui, Morališkai Abejotinas Tipas, kuris nuo šiol mūsų dėl savaime suprantamų priežasčių, nes pats sau netikėtai, kaip pasakytų kokios nors abejotinos religinės bendruomenės atstovas, pakeitė savo karmą ir tapo moralus, bus vadinamas Morališkai Nebeabejotinu Tipu, ėjo V miesto, L valstybės sostinės, gatvėmis Tautai Svarbaus Asmens skulptūros link. Buvo sekmadienis, pro Morališkai Nebeabejotiną Tipą į bažnyčias ir iš jų traukė pulkai žmonių, nes L valstybė yra didžiai katalikiška šalis ir dėl savo buvimo E žemyno pakraujyje bei specifinės istorijos menkai tepalietiama žemyno viduriamis, pavyzdžiui, tokiai V valstybei, ir Vakarams būdingų sekuliarizacijos bangų. Žinoma, gatvėse buvo ir tokių miesčionių bei turistų, kurie Katalikų ar kitokia Bažnyčia ne itin domėjosi, o tiesiog šeimomis ir grupelėmis plūdo į gatves pasilepinti besileidžiančios pavasario saulės spinduliais, kurie zuikiais šokinėjo nuo vitrinos ant vitrinos prospekte, į kurį įsuko Morališkai Nebeabejotinas Tipas. Prospekte, kuriame yra L valstybės Vyriausybės rūmų aikštė, o jos centre stovi Tautai Svarbaus Asmens skulptūra.

Įžengęs į aikštę lygiai sutartą valandą Morališkai Nebeabejotinas Tipas iš karto ėmė dairytis Sakykim Vaidybos Studentės, kuri dėl artistiška tokios savo prigimties galėjo apsimesti bet koku aikštėje esančiu žmogumi arba objektu, netgi pačia Tautai Svarbaus Asmens skulptūra. Bet ne, Tautai Svarbaus Asmens skulptūra ji neapsimetė, kaip ir nieku kitu, kas buvo aikštėje, ten jos tiesiog nebuvo.

Po kurio laiko po truputį vis labiau benusiviliančiam Morališkai Nebeabejotinam Tipui tebeužsiimant Sakykim Vaidybos Studentės paieškomis, netikėtai stoji visiškai tyla, viskas nuščiuvo, akimirka Morališkai Nebeabejotinas Tipas netgi pamanė, kad apkurto. Sustojo bet koks iki tol aikštėje vykęs judėjimas. Tada ėmė ir prasivėrė dangus, o jo praplyšusiam skliaute visoje savo šlovėje kartu su angelų chorais pasirodė Mergelė Marija. Ji su visa savo svita pakibo tiesiai virš Tautai Svarbaus Asmens skulptūros ir švietė ryškiau ne-gu besileidžianti saulė.

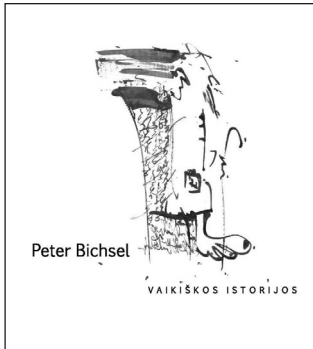
Mergelė Marija nejudėdama virš aikštės iškybojo dar daug dienų ir naktų, taip visiškai paralyžiuodama L valstybės, kuri, kaip jau minėjome, yra didžiai katalikiška, kartais dar Marijos žeme vadinama, gyvenimą. Morališkai Nebeabejotinas Tipas ten, aikštėje, taip pat išbuvo dar daug dienų ir naktų, bet ne todėl, kad būtų labai nustebintas Mergelės Marijos apsireiškimo, o todėl, kad jam kažkodėl rodėsi, jog danguje kybanti Dievo Motina yra tik dar vienas Sakykim Vaidybos Studentės vaidmuo ir kad ji tuoj, tuoj nusileisianti pasiimti savo pinigines.

Galop, nesulaukęs tokios malonės, pavargęs, sušalęs ir galutinai praradęs viltį, Morališkai Nebeabejotinas Tipas, Mergelėi Marijai tebekybant virš V miesto, L valstybės sostinės, ir spinduliuojant savo neblėstančios meilės Žmonijai spindulius gausiai susirinkusiai krikščionių bei įtikėjusių ateistų miniai ir į šalį atvykusiam popiežiui, vėl tapo Morališkai Abejotinam Tipu, kuris, tarytum atgavęs patį save, numetė Sakykim Vaidybos Studentės piniginę šalia Tautai Svarbaus Asmens skulptūros, apsisuko ir nuėjo namo.

– TOMAS PETRULIS –

Senos naujos vaikiškos istorijos

Peter Bichsel. *Vaikiškos istorijos*. Iš vokiečių k. vertė Indrė Dalia Klimkaitė, iliustravo Vilija Visockienė. V.: Pamėginčius, 2017. 60 p.

Prisipažinsiu: savo santykį su plonute, vos per valandą perskaityta šveicarų rašytojo Peterio Bichselio (g. 1935) knygele „Vaikiškos istorijos“ bandžiau apibrėžti keletą mėnesių. Nes vieną kartą perskaityti ir susižavėti dar nereiškia prisijaukinti. Kad rastum, ką pasakyti, reikia išmokyti „sapnuoti naują kalbą“ –

čia tębūnie nuoroda į vieną iš knygoje esančių pasakojimų. Autorius išgarsėjo 1964 m. išleidęs pirmąją trumpų istorijų ar veikiau miniatiūrų knygą „Ponia Blum norėtų susipažinti su pieno pardavėju“, ji nebuvo skirta vaikams. „Vaikiškos istorijos“ – trečioji jo knyga, pasirodžiusi 1969-aisiais. Tik ar iš tiesų jos tiesioginis adresatas – vaikas? Atrodo, bent jau šveicarai tuo patikėjo, nes autoriui už šią knygą skyrė vaikų ir jaunimo literatūros premiją. Mes, lietuviai, susirinkę į vaikų ir paauglių literatūros vertimų komisijos posėdį, gūžčiojome pečiaus: knyga išversta puikiai, tokią turėti reikia, bet... kas iš tiesų jos adresatas? Sunku įsivaizduoti, kad šią knygą, taip subtiliai ir kartu žaismingai iliustruotą Vilijos Visockienės, atrastų pats vaikas, juolab šiuolaikinis, kuriam veikiausiai reikėtų suaugusiojo – tėčio, mamos, senelio, bibliotekininko ar mokytojo, kad pasiūlytų paskaityti, atkreiptų dėmesį: „Štai, žiūrėk, kaip įdomiai piešinėliuose tarsi iš rašalu pavingiuotos linijos išauga žmonės ir raidės.“ Ir ar tikrai bus įdomūs vaikui pasakojimai apie tuos suaugusius keistuolius – juk norint atpažinti juoką keliantį nonsensą reikia turėti tam tikros gyvenimo patirties. Paaugliams šios istorijos gal pasirodytų įdomesnės. Tik ar nesuklaidins jų pavadinimas – „Vaikiškos istorijos“, juk šiuo amžiaus tarpiniu paaugliams taip norisi atsiritoti nuo visko, kas „vaikiška“. Pačios leidyklos pristatyme irgi bandoma sukurti iš padėties nurodant, kad istorijos „tik iš pirmo žvilgsnio skirtos vaikams – iš tiesų jas skaito ir šešiametėiai, ir septyniadešimtmečiai. Ir kiekvienas supranta savaip“ (p. 5). Spėju, septyniadešimtmečiams „Vaikiškos istorijos“ patiks labiau. Ne dėl to, kad jų amžius – arčiausiai vaiko. Dėl išminties.

Taigi knygoje – septyni pasakojimai apie suaugusius žmones, kurie „normaliam“ suaugusiajam gali pasirodyti keistuoliai: žmogus, kuris nusprendžia patikrinti, ar Žemė apvali, apkeldamas ją trumpiausiu keliu, kitas veikėjas, teigiantis, kad Amerikos nėra, išradėjas, išradinėjantis jau egzistuojančius daiktus, nes... yra išradėjas, tad išradinėti yra jo gyvenimo esmė ir prasmė. Arba – senukas, sumanęs sukeisti daiktų pavadinimus. Šis personažas man pasirodė paveikiausias, taigi: „Rytai senukas ilgai tysodavo paveiksle, devintą suskambėdavo nuotraukų albumas, vyras atsikeldavo ir stodavosi ant spintos, kad pėdos nešaltų, tuomet iš laikraščio pasiimdavo drabužius, apsirengdavo juos, pažvelgdavo į kėdę ant sienos, sėsdavosi ant žadintuvo prie kilimo ir versdavo veidrodį, kol rasdavo savo mamos stalą“ (p. 18). Įsivaizduoju, skaitytojui vaikui, kuris imsis šios knygos, pasakojimo „Stalas yra stalas“ situacija irgi bus atpažįstama – mes vaikystėje taip pat žaisdavome panašias „sumaišytines“. Tik gal nesusimąstydavome, kur gali nuvesti tokie žaidimai: juk kalba – sutartinis dalykas, ji be bendruomenės nefunkcionuoja, tad koks vienišas turėtų jaustis žmogus, negalėdamas užmegzti dialogo su kitu. Kaip P. Bichselio personažas: „Dabar jis turėjo naują kalbą, priklausančią vien jam. Tačiau netrukus ir vertimas ėmė eitis sunkiai, senukas beveik pamiršo savo senąją kalbą, ir teko ieškoti tikrųjų žodžių mėlynajame sąsiuvinyje. Ir jam pasidarė baisu kalbėtis su žmonėmis“ (p. 19). P. Bichselio veikėjas sukeitė tik daiktų pavadinimus, veiksmažodžių lyg ir nelietė, bet jo pasaulis kitiems tapo nesuprantamas, o ir kiti nebesuprato jo. Taip sutrūkinėjo bendruomeniškumo saitai. Jis tapo pernelyg atsiskyręs.

Akivaizdu, kad, viena vertus, ryšio su kitais ir, kita vertus, tapatumo, unikalumo klausimai autoriui itin rūpi. Daiktų pavadinimus sukeitęs senukas pasmerkė save vienatvei, o štai istorijoje „Žmogus su atmintimi“ matome pagrindinio personažo pastangas megzti kontaktą su kitais pateikiant visą informaciją apie traukinius: „Tuomet jis nušvirdavo ir norėdavo sužinoti, koks kelionės tikslas, ir klausėjas tikrai pavėluodavo į traukinį, nes vyriškis jo nebepaleisdavo, – jam neužtekdavo paminėti išvykimo laiką, iškart pasakydavo ir traukinio numerį, ir vagonų skaičių, galimus vagonų prijungimus, kelionės trukmę, paaiškindavo, kad su šiuo traukiniu būtų galima nuvykti į Paryžių, ten reikėtų persėsti ir kada pasiektum kelionės tikslą, ir jis nesuprato, kad žmonių tai visiškai nedomina“ (p. 40). Domėjimasis traukiniais šiam veikėjui yra daugiau nei paprastas pomėgis, jam tai galimybė būti vieninteliu žmogumi, kuris turi, jo paties įsivaizdavimu, kitam reika-

lingų žinių. Iš pirmo žvilgsnio keistas, unikalus elgesys slepia universalų troškimą būti ne šiaip reikalingam, bet ir nepakeičiamam: juk supratęs, kad daugmaž tą patį žino ir geležinkelio stoties tarnautojas, jis labai nusivilia ir galiausiai randa kitą pomėgį – skaičiuoti laiptų pakopas.

O ką slepia nenoras nieko žinoti? Skaitydama pasakojimą „Žmogus, kuris nieko nebeužėjo žinoti“ galvojau apie depresiją. Tą, tamsiąją, kai pasaulis nei iš šio, nei iš to tampa nebepakeliamas, nors ir uždarius langines (ką ir padaro šios istorijos veikėjas) saulė skverbiasi pro plyšius. Apie nusivylimą, kai tas pasaulis atrodo pažįstamas iki skausmo, kai niekas nebestebina, nebeįdomu. Apie artimo žmogaus (šiuo atveju veikėjo žmonos) išbuvimą šalia, kai taip sunku. Ir paradoksaliai išieitį – žmonai užsiminus, kad nežinaš, kaip „laba diena“ kiniškai, jis tartum pabunda. „Pirmiausia turiu žinoti tai, ko nebeoriu daugiau žinoti, – sušuko žmogus ir atplėšė langus, atvėrė langines, o lauke lijo ir jis žvelgė į lietu“ (p. 56). Kuriam laikui tarsi grįžta susidomėjimas pasauliu. Tačiau pasakojimo pabaiga liudija, kad autorius ne tik puikiai apčiuopia paradoksalias situacijas, bet ir yra geras psichologas, nesistengiantis sukurti laimingos, bet dirbtinės pabaigos.

P. Bichselis stengiasi sudaryti išpūdį, kad veikėjas pažįsta pats – istorijose girdime pasakotojo balsą: „Noriu papasakoti apie vieną senyvą vyrą...“ (p. 15); „Turiu istoriją apie žmogų, sekantį pasakas“ (p. 22); „Pažinojau žmogų, kuris mokėjo visą traukinių tvarkaraštį atmintinai...“ (p. 39) Tai suteikia tekstams paveikumo, kad ir kokie keisti iš pirmo žvilgsnio atrodytų veikėjai. Grįžtant prie klausimo – ar šios istorijos galėtų (ir kuo galėtų) sudominti vaikus – atsakymas būtų toks: vaikas veikiausiai atpažins tam tikras situacijas, pavyzdžiui, norą įsitikinti, kad Žemė apvali, ir kruopštų pasirengimą kelionei aplink pasaulį arba žaidimą sukeičiant daiktų pavadinimus, arba įsivaizdavimą, koks žmogus galėtų vadintis Jodoku. Galų gale, vaikui veikiausiai atrodys juokinga, kad taip elgiasi suaugusieji – jie knygoje užsispyrę, atkakliai laikosi savo tiesos ir tuo galbūt yra šiek tiek vaikiški (tai visai tiktų paaiškinti knygos pavadinimą). Tačiau P. Bichselio istorijų universalumas labiausiai sužavės suaugusiuosius, kurie iš patirties jau gali pasakyti, iš kur tas liūdnas juokas, taip dažnai lydintis pasakojimų veikėjų, nesėkmingai bandančius iš naujo išrasti pasaulį.

– NERINGA MIKALAIUSKIENĖ –

Rašymai teatrui

► Atkelta iš p. 1

Kadangi veikėjai pasižymi savo varomąja jėga, mano darbas nėra juos palenkti ar primesti dirbtinę minčių raišką, kuria vadinu veikėjo spaudimą kalbėti ten, kur jis negali kalbėti, vertimą kalbėti taip, kaip jis nepajęgtų, ar apie tai, apie ką niekada neįstengtų kalbėti. Autoriaus ir veikėjo santykiai turėtų būti kupini abipusės pagarbos. Ir jeigu galima kalbėti apie rašymo suteikiamą laisvę, tai ji reiškiasi ne veikėjų įstatymu į pastovius ir apskaičiuotus rėmus, bet leidimu prisiimti atsakomybę, suteikiant jiems teisėtą veikimo erdvę. Tai gali būti nepaprastai skausminga. Kur kas lengviau, kur kas mažiau skausmo, kai jiems neleidžiama gyventi.

Drauge noriu aiškiai pasakyti, kad nelaikau savo veikėjų nevaldomais ar savavaliiais. Visie jie turi. Atranka ir kompozicija yra mano užduotis. Visą juodą darbą iš tiesų atlieku aš ir, manau, galiu teigti, jog smulkmeniškai formuoju viską – nuo pavienio sakinio iki pjesės struktūros visumos. Šis formos teikimas, švelniai tariant, yra didžiausios svarbos. Bet, manding, vyksta dvejopas dalykas. Tu komponuoji ir klausaisi, vadovaudamasis užuominomis, kurias pats sau palieki, padedamas veikėjų. Ir kartais atrandama pusiausvyra, kai vienas vaizdinys lengvai pritraukia kitą vaizdinį ir drauge pajėgi įžvelgti, kur veikėjai tyli ir slepiasi. Būtent tyloje veikėjai man yra akivaizdžiausi.

Tylos esama dvejopos. Vienokia tyla, kai nepasakoma nė žodžio. Kitokia – kai pasitelkiamas, tarkim, žodžių srautas. Tokia šneka – tai joje užsklęstos kalbos bylojimas. Tai – nuolatinė nuoroda. Šneka, kurią girdime, nurodo tai, ko negirdime. Tai priverstinis išsisukinėjimas, įnirtinga, klastinga, skausminga ar pašaipūniška dūmų uždanga, neleidžianti kitam priartėti. Stojus tikrai tylai, mes tebegirdime aidą, bet esame dar nuogesni. Galima tarti ir taip: kalba – tai nuolat pasitelkiama gudrybė nuogumui pridengti.

Begalę kartų esam girdėję tą pabodusį, nučiurintą posakį „Bendravimo nesėkmė“, dažnokai klijuojamą ir mano kūriniams. Mano nuomonė priešinga. Aš manau, kad geriausiai bendraujame tikrai savo tyloje, tu, kas nepasakota, o kas nuolat vyksta, tai nuolatinis išsisukinėjimas, žūtbūtinis priešinimasis, stengiantis išsaugoti save sau patiems. Bendravimas kelia per daug nerimo. Įžengti į kito gyvenimą per daug bangu. Atskleisti kitiems savo vidinį skurdą – pernelyg gąsdinanti perspektyva.

Aš neteigiu, kad nė vienas pjesės veikėjas niekada nepasako, ką iš tikrųjų galvoja. Visai ne. Patyriau, kad neišvengiamai ištinka tokia akimirka, kai veikėjas ką nors pasako, galbūt tai, ko niekada nebuvo sakęs. Ir kai taip nutinka, tai, kas pasakoma, yra neatšaukiama, tų žodžių niekada nebesugrąžinsi.

Tuščias popieriaus lapas kelia jaudulį ir drauge gąsdina. Nuo jo viskas prasideda. Tada ateina eilė kitiems dviem pjesės raidos tarpsniams: repeticijų ir spektaklių. Dramaturgas per šiuodu aktyvios ir intensyvos teatrinės veiklos etapus

įsisavina daugybę vertingų dalykų. Bet galiausiai jis vis tiek ir vėl lieka žiūrėti į tuščią popieriaus lapą. Arba tame puslapyje kažko esama, arba ne. To nežinai, kol nepriversti jo prabilti. Ir nėra garantijų, jog ir vėliau sužinosi. Bet bandyti visados verta.

Skirtingoms raiškos terpėms esu parašęs devynias pjeses ir šią akimirką neturiu žalio supratimo, kaip man tai pavyko. Kiekviena pjesė man buvo „savaip nesėkminga“. Dėl to tekdavo imtis rašyti naują. Pjesių rašymas man atrodo nepaprastai sunki užduotis, nors patį rašymą suvokiu ir kaip savotišką šventę, bet nepalyginti sudėtingiau yra racionaliai paaiškinti šį vyksmą, ir kokia ši pastanga nevaisinga, manau, jums akivaizdžiai jau pademonstravau šį ryšį.

Kaip Samuelis Beckettas rašo savo romano „Neįvardijamasis“ pradžioje, „[f]aktas, ko gero, jei esant mano padėtyje išvis galima kalbėti apie faktus, yra ne tik tai, kad privalėsiu kalbėti apie dalykus, apie kuriuos man nevalia kalbėti, bet dar ir tai, o šitai jau gerokai įdomiau, kad aš, o šitai jau gerokai įdomiau, kad aš, nebežinau, nebesvarbu.“*

Iš: *Harold Pinter. Plays 1. London: Faber and Faber, 1996*
Vertė Andrius Patiomkinas

* Samuel Beckett, *Neįvardijamasis*, iš prancūzų kalbos vertė Violeta Tauragienė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007, p. 6.

Kaip patekti į filmą

Dar nė vienais metais nėra taip buvę, kad turėdamas akreditaciją nepatektum į kino salę. Šiomet, deja, taip atsitiko net kelis kartus. Ateini dešimt minučių ligi seanso, pamatai minią žmonių, savanoriai šūkauja: dėmesio, tie, kurie turite akreditacijas, – nėra prasmės laukti, jūs jau vis vien nepateksite, *soldausas*. Kitąkart jau atslenki ten prieš pusvalandį ir nervingai prartyčioji, bet vis vien nėra jokios garantijos, kad pateksi. „Kino pavasario“ metu smegenys dirba budėjimo režimu: kaip per dvi savaites pamatyti bent 30 gerų filmų – tokių, kokių šiaip, įprastu metu, nerodo. Rodos, taip mąsto ir kiti miestelėnai, plūstelintys į „Vingį“ kaip į knygu mugę. KP tapo natūralia pavasario atėjimo proceso dalimi – tas sambrūzdis, kuriame būtina susitinki, ko nori ir ko ne, tie raudoni kilimai, į kuriuos niekaip neberegauoji, tarsi tai būtų pynimas iš veltinio. Kvailokos miesčioniškos kalbos (jie visada žino geriau, kaip būtų reikėję statyti filmą, be to, renkasi filmus apie save ir paskui nesutinka su režisieriaus rakursu). Kine visgi tenka žiūrėti ne savęs, o kito. Taigi, turėti nuomonę neužteks.

Vyrai

Nemėgstu kino filmų apie santykius; jei tik turiu galimybę, renkuosi tuos, kuriuose kuo mažiau manęs. Kita kultūra, socialinės problemos, kita lytis, kita mąstymo paradigma. Todėl pradėjau nuo „Zamos“ (rež. Lucrecia Martel, Argentina, Brazilija, Ispanija, Prancūzija, Nyderlandai, Meksika, Portugalija, Jungtinės Valstijos, 2017), kurioje fantazijos susipina su realybe – tai magiškojo realizmo gimimas. Filmas labai tapybiškas, originalaus kolorito, ką jau kalbėti apie scenarijų. Kur kas paprastesnis „Nužudyti Chesusą“ (rež. Laura Mora, Kolumbija, Argentina, 2017) – toks siužetas, kai moteris persekioja savo artimojo žudiką, ketindama jam atkeršyti, kine jau buvo (pvz., į galvą ateina kažkada „Scanoramose“ rodytas „Raudonasis kelias“ (rež. Andrea Arnold, 2006). Vėliau bandžiau suskaičiuoti šio KP filmus, kuriuose nebuvo šaudoma, – nedaug tokių. Atrodo, pasaulyje tik šauda ir šauda. Mes gyvename dar gana komfortiškoje šalyje. Intensyviai šaudė ir „Medžioklės sezone“ (rež. Natalia Garriga, Argentina, Prancūzija, Vokietija, Jungtinės Valstijos, Kataras, 2017) – šaudymas čia simbolizavo paauglio iniciaciją į vyrus. Man patinka filmai apie vyrus – nes tai ne aš, o iš pirmo žvilgsnio kažkokie tingūs edrūnai, kurie, filmui ritantis į antrą pusę, pasirodo irgi beturį jausmų. Kontrastingas tėvo paveikslas – iš pradžių jis pristatomas kaip brutalus šlykštukas, bet vėliau sukelia empatiją – kažkaip intuityviai patiniškai jis jaučia, kad fizinis darbas gydo sūnaus depresiją. Filmo pabaiga nedovanotina saldi – juk paauglio drama sudėtingesnė, jis priverstas laviruoti tarp dviejų tėvų – patėvio ir biologinio tėvo. Testosteronu driokstelėjo ir „Nuostabi šalis“ (rež. Warwick Thornton, Australija, 2017) – australų filmas apie mums menkai pažįstamo kontinento kolonizaciją. Vizualiai itin estetiškas „Fokstrotas“ (rež. Samuel Maoz, Izraelis, Vokietija, Prancūzija, Šveicarija, 2017) nagrinėjo militaristines psichologijas Izraelyje, o „Terapija“ (rež. Gethin Aldous, Jairus McLeary, Jungtinės Valstijos, 2017) pristatė neįprastą eksperimentą Kalifornijos kalėjime. „Terapija“ man labai patiko, ir vėl dėl vyrų vaizdavimo – kaip visiškai svetimų, man sunkiai pažinių būtybių, kurių jausmams išprovokuoti reikia kone egzorcizmo. Visgi įtikino toji grupinė terapija, lyties aspektas čia irgi buvo svarbus. Daugiausia jie kalbėjo apie savo santykį su tėvu ir visas vėliau iš to kylančias problemas. Nustebino faktas, kad filmo „120 dūžių per minutę“ (rež. Robin Campillo, Prancūzija, 2017) seanse žiūrovai krapštė prie įėjimo rėmėjų jiems įduotas popierines nosinaites ir šniurkščiū. Filmas apie AIDS aktyvistus gėjus – gana toli nuo mums įprasto ašarojimo filmo. Laikai ir papročiai keičiasi.

Giedre, nešvaistyk pinigų

Atskiros dėmesio verta lietuviška premjera „Kvėpavimas į marmurą“ (rež. Giedrė Beinoriūtė, Lietuva, Latvija, Kroatija, 2018). Vis galvojau, kaip ją pagirti, nes nepagirs turbūt niekas. Visgi parašyti šlykščią recenziją daug lengviau, negu pastatyti filmą. Kolektyvinę sąmonę neblogai iliustruoja nauvokas klausimas režisieriui iš salės – kiek tai jums kainavo. Miela žiūrove, filmo kūrimas kainuoja ne pinigais, ne jėgais ir ne laiką, o kraujo. Režisierėi knygų mugėje nusipirkus buvusios kurso draugės Lauros Sintijos Černiauskaitės tuo metu išėjusį romaną, autorė į jį įrašė lemtinę autografą: „Giedre, nešvaistyk pinigų.“

Giedrė Beinoriūtė tikrai moka filmuoti vaikus, šito iš jos neatimsi. „Durna“, – sako iš globos namų paimtas Ilja, žiūrėdamas į infantiliai laimingą motiną. Vaikas teisus – moteris

Kadras iš filmo „Kvėpavimas į marmurą“

iš tikrųjų elgiasi kaip durna. Bet tą durnumą gali suprasti turinčios vaikai – taip būna, kai jauti atsakomybę už savo vaiko saugumą, sveikatą, gyvybę. Sintija savo romane apverčia tą santykį – jos herojė pateisina sūnaus žudiką. Pradžioje gerą įspūdį palieka kino kalba – vanduo per viršų pilasi iš dubens, nuširusiame name esama vitražinių stiklų, pro kuriuos vaikas žvelgia į lauką. Vėliau suhipsterėjęs vyras tą poetišką aplinką pakeičia į nežmoniškai sterilią. Mėgstama kartoti, kad lietuvių kine dirbtiniai („mediniai“) dialogai, bet mano versija būtų kitokia – lietuvių vyrai tiesiog vis dar nėra išmokę reikšti savo jausmų. Gal ir neišmoks, čia jokia tragedija – tiesiog šiaurietiškas santūrumas. Moteris kaip ir nebloggeris jus reiškia, bet ta scena, kur ji kaukia į medžio žievę, gan juokinga. Po gimdymo apimančias psichozes parodyti būtų galima ir kitaip. Esminis nesusipratimas siužete – Ilja dar nieko baisaus nepadarė, o jau išgrūdamas atgal į globos namus. Negi tik už „Atstok“ ir kad įkando į broliui Gailiui? Atrodo, kad globėjo reikia tai moteriai, o ne beglobiam vaikui.

Blizgesys ir santykiai

„Kino pavasaryje“ visada pasitaiko filmų, apie kuriuos, nori to ar nenori, tenka dar ir „turėti nuomonę“, – nesvarbu, kad ji niekam neįdomi, ją tiesiog „reikia turėti“ kaip KP pasą. Pvz., „Jūsų Vincentas“ (rež. Dorota Kobiela, Hugh Welchman, Lenkija, Jungtinė Karalystė, 2017) – įdomus ne vien dėl autentiškos technikos, t. y. potėpių grožio, bet ir dėl mįslingos van Gogho biografijos, savižudybės detektyvo. Vaikystėje skaičiau Henri Perruchot biografiją, dabar laukiu laiškų broliui Theodorui vertimo. Kadangi biografiją buvau kiek primiršusi, filme net aiktelėjau nuo fakto, kad brolis irgi mirė, praėjus pusmečiui po Vincento mirties, – galvojau, va, kaip savižudybė paveikia artimuosius. Bet, pasirodo, kaip vėliau paaiškėja siužete, jis sirgo trečios stadijos sifiliu. Dar reikšminga tai, kad Vincentas buvo vyriausias, bet ne pirmagimis – motina projektavo į jį mirusio pirmagimio, irgi Vincento, idealumą. Filme nuskamba citatos iš jo laiškų – apie tai, kaip pasauliui menininkas yra tuščia vieta, bet jį vis vien lydi pastanga atverti kitiems savo širdį. Pritrenkia tai, kad tas pats tebegalioja ir šiomis dienomis; tie patys menininko išgyvenimo dėsniai.

Gausių publikos simpatijų sulaukė „Kandelarija“ (rež. Jhonny Hendrix Hinstroza, Kolumbija, Vokietija, Norvegija, Argentina, Kuba, 2017) – filmas apie Kubos skurdą, meilę ir seno kūno estetiką. Tokiomis sąlygomis žmonės tampa taupūs ir kūrybingi. Man gal labiau patiko „Paveldėtojas“ (rež. Marcelo Martinessi, Paragvajus, Vokietija, Urugvajus, Norvegija, Brazilija, Prancūzija, 2018) – panašios pietietiškos dvasios, bet labiau niuansuotas, ne taip įprastai sentimentalus. Rusiškai žydiškas „Ankštumas“ (rež. Kantemir Balagov, Rusijos Federacija, 2017) pasirodė besantis beveik auklėjamas – jame pirštu bedama į tėvų inorį, kad jų pačių vaikai susituoktų su jais. Auklėjamas dar tikslesne prasme buvo ir „Vadink mane savo vardu“ (rež. Luca Guadagnino, Italija, Jungtinės Valstijos, Brazilija, Prancūzija, 2017), kuris daug kam bus naudingas tuo, kad parodo, kaip tėvams reikia kalbėtis su vaikais. „Jausk tai, ką neabejotinai jauti, – sako tėvas paaugliui sūnui. – Iššvaistome savo laiką jau iš anksto „žinodami“, ką turime jausti.“ Aišku, vaizduojama aristokratų buitį ir santykius, privilegijuotų berniukų problemas, bet kinas siekia mases (o masės užprogramuotos žavėtis blizgesiu), tad gal atlieka ir edukacinę funkciją. Kiek nuobodžiau rytiškiame filme „Vienintelis vaikas“ (rež. Shin Dong-seok, Pietų Korėja, 2017). Vaiko netektis – viena baisiausių traumų, apie ją kalbama net keliuose KP filmuose („Vienintelis vaikas“, „Kvėpavimas į marmurą“, „Ankštumas“, „Fokstrotas“; iš dalies ir „Floridos projektas“, „Aritmija“, „Bokštas. Šviesi diena“). Du suaugusieji, sūnaus

netekę tėvai, paverčia paauglį, dalyvavusį jų sūnaus nužudyme, savo įkaitu – jis tarsi turėtų būti jiems dėkingas, bet suaugusieji nemato, kaip tai atrodo iš jo perspektyvos. Gal tai jį plėšia į dvi dalis, panašiai kaip ir filme „Medžioklės sezonas“.

Nuostabaus kolorito „Floridos projektas“ (rež. Sean Baker, Jungtinės Valstijos, 2017), man rodos, buvo ne tiek apie mamos ir vaiko santykius, kiek apie nepakaltinamą socialinį personažą (liaudyje jie vadinami parazitais), apie žiogą, kuris griežia, kol ateina žiema. „Aritmijoje“ (rež. Boris Chlebnikov, Rusijos Federacija, Suomija, Vokietija, 2017) įdomiausias pasirodė alkoholio aspektas, kuris tarsi ir nebuvo svarbiausias. Dinamiškas, sukrečiantis – gal dėl to, kad, kaip viename interviu minėjo scenaristė, ji darė filmą apie savo santykius. Labai patiko ir „Bokštas. Šviesi diena“ (rež. Jagoda Szcelc, Lenkija, 2017), gal net geriausia, ką pamačiau šiame „Kino pavasaryje“. Tai kinas, kuriame veikia ne tik savaime suprantamybė, bet ir netikėtai būdais kamera fiksuojama mistika. Filme nemažai dėmesio skiriama buržuazijos poreikiui viską kontroliuoti. Prancūziškas jausmingumas, emocinis nestabilumas (veikėja tarsi pati nežino, ko nori) dekonstruojamas filme „Izabelė ir jos vyrai“ (rež. Claire Denis, Prancūzija, 2017). Patikimiausias iš vyrų pasirodo besas būrėjas Depardieu: žiūrėkite savęs, savo darbo – tai svarbiausia, – sako jis besiblaškančiai Izabelei. Kas iš kažkokių santykių, jei jie gyva bėda. Žmogui dera susitelkti į save, išmokyti išgyventi vienam pačiam. Užtat nuotaiką pataisė „Dabar tai jau padėk man, Dievuli!“ (rež. Jean Libon, Yves Hinant, Belgija, 2017) – kaip reta gyvybingas *dokas*, konstruojamas temperamentingos asmenybės pagrindu.

Beveik prisiversdama ėjau į „Silvaną“ (rež. Mika Gustafson, Olivia Kastebring, Christina Tsiobanelis, Švedija, 2017) – nemėgstu filmų apie aktyvizmą; jie nuvilia, nes kur aktyvizmas, ten paprastai ir vulgarybė. Pranoko lūkesčius; Silvanos hiphopas kino filme skamba daug geriau negu „YouTube“. Dainų tekstai naivoki, bet esama psalmes primenančios poetikos („esu tinklas plėšrioms žuvims“), tik ji labai egocentriška ir skelbia didžiai abejotinus postulatus („tiesa mano pusėje“). Kita vertus, nėra ko tikėtis subtilybių iš popkultūros. Bet iš esmės – visai smagus filmas! Išraiškingas epizodas, kur kaimynė Žemaitijoje linki Silvanai pagimdyti tris sūnus. Rado ką palinkėt.

Erzacai

Kaipgi be nusivylimų. Į filmą „24 kadrai“ (rež. Abbas Kiarostami, Iranas, 2017) ėjau dėl to, kad Irano kinas, bet ištvėriau tik pusę. Tiesiog jaučiausi gaištanti laiką, kad ir ką neišmedituojamo ten pasakotų. Tas pats nerimas buvo apėmęs ir žiūrint „Ikvėpimą“ (rež. Manuel Martin Cuenca, Ispanija, 2017) – nesuvokiau, kodėl į jį brukasi tokios minios. Bijau, kad grafomanai įsikvėps nuo tokio rašymo būdo ir užtvindys redakcijas savo prozos bandymais. Ir, žinoma, „Kapitonas“ (rež. Robert Schwentke, Vokietija, Prancūzija, Lenkija, Portugalija, 2017), kurio pabaigos irgi neišlaukiau. Nedaug kas gali save kankinti realistiškais nacių represijų vaizdais.

Religinis kinas

Nemėgstu ir šito žanro, bet nuėjau. „Žanetė: Žanos d'Ark vaikystė“ (rež. Bruno Dumont, Prancūzija, 2017) – vargšai hipsteriai jo neįkirta, nes išties žvengė. Vaikystėje ir paauglystėje apsisprendi nuveikti ką nors svarbaus – o jeigu tai neįvyksta, tai neįvyksta. Archajiškose kultūrose tai buvo laikoma iniciacija į suaugusiųjų pasaulį. Dabar iniciacijų beveik nebūna – nei vyrams, nei moterims. Net į kariuomenę pakliūva ne visi. Tiesa, filmo formatais ne visai taip pat vaizduoja viduramžius kaip Vaitkaus spektakliai. Bet, kiek atsimenu iš „Viduramžių rudens“, žmonės toje epochoje buvo nepalyginamai emocingesni. Mes dabar juos laikytume neadekvačiais. Nors režisierius kritikuoja nacionalizmą, neįtaria pasako ir kitų dalykų.

Ir lenkiškas „Veidas“ (rež. Malgorzata Szumowska, Lenkija, 2017), kurio realijos labai artimos tėvynei Lietuvai, brangesnei už sveikatą. Prie Kūčių stalo sukalbama veidmainiška malda, kad kitame žmoguje privalu matyti Kristų, o paskui laidomi šlykštūs juokeliai apie musulmonus, juodaodžius ir žydus. Vampyras tėvai programuoja vaikams klaidingus lūkesčius („Linkiu, kad atrodytum kaip žmogus, ne kaip beždžionė“, „Greičiau vesk ir turėk vaikų“), o Bažnyčia, nors rodoma ir utriuota, užsiemusi nacionalistine didybės manija. Rodytina mokyklose – ne tiek vaikams, kiek pedagogams.

n...u...o...g...i...r...d...o...s

Autoriaus žodžiu aš nesu patenkintas.
Tomas Petrulis, poetas

Sunkus gyvenimas, kai dieną pradedi nuo Seimo.
Andrius Konickis, filosofas

Gerumas niekur nedings.
Gintautas Trimakas, fotografas

Su spalvotom kepurėm šalta.
Lukas Taujanskas, studentas

Nuo nuospaudos iki išspaudos – vienas žingsnis.
Julija Ražinskienė, budėtoja

Reikia, kad kitas žmogus paspaustų, – tada suveikia.
Paulina Girduškaitė, baristė

Tu pradėjai nuo paties sudėtingiausio – iškart nori būti malonume.
Artur Sita, dvasinių mokymų meistras

Užsidėsiu akinius – negaliu į jus žiūrėti.
Asta Valskienė, referentė

Tarp aštuoniasdešimties ir šimto – jautri vieta.
Pranas Žiliukas, profesorius

Kad ir nieko gyvenime neliktų, liks tupėjimas.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Komforto zona yra visiškai ne komfortas.
Mindaugas Česlikauskas, fotografas

Šiukšlės irgi turi turėt apyvartą.
Jurgis Staškūnas, vadybininkas

Aš viena nebūsiu prieš žmones.
Vilma Samulionytė, fotografė

Jeigu taip užpiso – paklausyk pesimisto.
Gintaras Zinkevičius, fotografas

Kodėl aš negaliu eiti į banką kiekvieną dieną?
Danguolė Nekrašienė, buhalterė

Vykstu nusiteikęs šventiškai.
Benediktas Januševičius, rašytojas ir fotografas

Mes visada su kūnu bendradarbiaujam.
Asta Ivaškevičiūtė, reiki meistrė

Būčiau ėjusi išmintu taku, būčiau išėjusi išmintu taku.
Goda Characiejienė, kraštovaizdžio architektė

Svarbu džiaugtis, kad išvis egzistuoja, o kada bus – nesvarbu.
Julius Vaitkevičius, suoliuko sėdėtojas

Užuot plakę liežuviais, pasiduokite įtakai.
Gintautas Trimakas, fotografas

Kitų suvokimas yra kitiems.
Rytis Lukoševičius, emocijų paleidimo mokytojas

Kai priverčia, tada atsiranda laisvė.
Zenonas Mačiulis, terapeutas

Jis bus, jeigu aš spėsiu išeiti.
Rapolas Varnas, verslininkas

Man šiek tiek lengviau – aš turiu Trimaką.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Pirma Mindaugas renkasi kairę, po to eina į dešinę.
Mindaugas Česlikauskas, fotografas

Kad visi būtų laimingi. Valandą laiko.
Birutė Urbonienė, Filharmonijos darbuotoja

Net kai miegi, rašai.
Dainius Dirgėla, poetas

Vargšai muziejai – visus pradurtus daiktus kaupia.
Justina Kelmelytė, farmacininkė

– RIČARDAS ŠILEIKA –

Psichologiniai užrašai. Vincas Mykolaitis–Putinas

Būdamas 27 metų Vincas Mykolaitis-Putinas rašė: „Mano autobiografija nebus nei plati, nei įdomi. Jokio didelio žygio nesu atlikęs ir šiaipjau nepaprastų atsitikimų mano gyvenime nebuvo. [...] Taigi, nenorėdamas nieko klaidinti nei nuobodinti, nieko nė nerašau. Geriau, štai Jums mano kūrinių pluoštelis. Jeigu Jums įdomu, tarkite apie mane iš mano eilių. Aš manau, kad taip pat suklysite. Tačiau už savo spėjimus Jūs patys ir atsakote“ (kaip nurodyta www.tekstai.lt, cituojama iš naujesniosios poezijos antologijos „Vainikai“ (1921), kalba autentiška).

Vadovaudamasis šia Putino mintimi, kad už savo spėjimus pats ir atsakau, pateiksiu savotišką šio lietuvių literatūros klasiko psichologinį eskizą. Pateiksiu remdamasis viešai prieinamu Myers ir Briggs asmenybės testo (MBTI) teoriniu modeliu, įkvėptu dar Carlo Gustavo Jungo idėjų. Pagal šį modelį žmogaus asmenybės tipą galima identifikuoti atsižvelgus į keturis bruožus.

1 bruožas nusako, kuriam pasauliui žmogus teikia pirmenybę – savo vidiniam idėjų, vaizdinių (introversija) ar išoriniam žmonių, daiktų ir pan. (ekstraversija).

Analizuodamas savo vidinį pasaulį, o per jį ir bendrąsias egzistencines patirtis V. Mykolaitis-Putinas atskleidė stipriąsias savo, kaip kūrėjo, savybes, sukūrė vieną ryškiausių psichologiškai charakterizuotų lietuvių prozos personažų – Liudą Vasarį. Be to, pats kūrėjas apie save yra sakęs: „Jei kur ir dalyvavau, tai laikiausiai pasyviai. Bendrauti su žmonėmis taip pat nemėgau. Vienatvė – įgimtas mano charakterio bruožas. Man retai kada, o gal ir niekad, nebūva nuobodu vienam, o žmonėse, pobūviuose, svečiuose – dažnai“ (Jonas Lankutis, „Vincas Mykolaičio-Putino meninis pasaulis“, in: Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, Vilnius: Vaga, t. 1, 1989, p. 12–13). Nebuvo taip, kad vengdavo žmonių ir kompanijos, tai taip pat buvo svarbi jo gyvenimo dalis, tačiau susidaro įspūdis, kad gal ne tiek dėl pačių žmonių, kiek dėl galimybių padiskutuoti apie meną, kūrybą, paskaityti savo ir paklausti kitų poezijos. Taip pat įdomu, kad kaip vienus įsimintiniausių vaikystės įspūdžių apie tėvą Putinas mini retus atvejus, kai jį išvydo panirusį į savo vidinius apmąstymus, vaizdinius (Dainora Eigminienė, *Vincas Mykolaitis-Putinas: gyvenimas ir kūryba*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 6).

2 bruožas nusako, kokiam supratimui žmogus teikia pirmenybę – praktiškam, orientuotam į tai, kas realu, ir paremtam patirtimi ar intuicijai, paremtam savarankišku mąstymu, įspūdžiais ir įvairiomis galimybėmis.

Putino kūryba rodo pirmiausia jį buvus įvairių reikšmių ir simbolių kūrėju. Jis remdamasis savo plačiu humanitariniu išsilavinimu ne tiek norėjo išsaugoti tai, kas jau sukurta, kiek siekė pažangos – šaliai, kultūrai, žmogui. Kaip rašo Jonas Lankutis: „atkakliai priešinosi dogmatinėms ir siaurai utilitarinėms meno vertinimo koncepcijoms, karštai polemizavo su A. Jakštu-Dambrausku, Vaižgantu ir kitais klerikalinės krypties kritikais“ (J. Lankutis, „Vincas Mykolaičio-Putino meninis pasaulis“, p. 10). Pasaulį suprato ne tiek stebėdamas ir fiksuodamas tiesioginę realybę, kiek kliaudamasis savaisiais įspūdžiais ir tuo, ką jie gali pasakyti apie

pasaulį. D. Eigminienė teigia: „Materialus pasaulis nedomina Putino pats savaime, o tik kaip medžiaga poetiniam vaizdui“ (p. 22).

3 bruožas nusako, kaip žmogus linkęs priimti sprendimus – dažniau remiasi savo įsitikinimais, principais ir logika ar labiau atsižvelgia į santykius su kitais žmonėmis, situacijos specifika.

Gyvenime Putinui teko priimti ganėtinai sunkių sprendimų, kai kurie jį ryškiai išskyrė iš žmonių tarpo (pasitraukimas iš kunigystės), kai kuriuos teko priimti visiems rašytojams (emigruoti ar likti Lietuvoje pradedant sovietų okupacijai). Atrodo, kad, jaunystėje nebuvęs itin ryžtingas ir teikęs pirmenybę ne savo, o tėvų ar kitų žmonių nuomonėms, galiausiai ryžosi įgyvendinti tai, ką viduje jautė būsiant teisingiausia, nors dauguma žmonių jo, jau garsaus kunigo poeto, greičiausiai nesuprato, – paliko kunigystę ir susituokė. Kūrėjas nesiveldavo į emocingus ginčus, tačiau autoritetas ir įsitikinimai jam buvo svarbūs. Visą gyvenimą laikėsi Fribūro ir Miuncheno universitetuose susiformavusių estetizmo principų. Kaip pasakojo Meilė Lukšienė: „Literatūros katedros branduoliui Putinas buvo didžioji atspara. Jo estetinė nuovoka, jo poetinio jausmo iškilumas buvo svarbus. Tuo metu gyvenimas buitiskėjo, buvo primetama ideologija, o Putinas liko ištikimas estetizmui“ (D. Eigminienė, *Vincas Mykolaitis-Putinas*, p. 16). Kita vertus, Putinas atsižvelgdavo ir į situacijos specifika, ieškodavo, kaip ir kada geriausiai išreikšti savo įsitikinimus, kad nepasirodytų įžūlus.

4 bruožas nusako, kuo žmogus labiau remiasi formuodamas savo gyvenimo būdą – planavimu, iš anksto priimtais sprendimais ir tvarka ar lankstumu ir spontaniškumu.

Atrodo, kad jau minėti svarbūs V. Mykolaičio-Putino veiksmai buvo suplanuoti ir apgalvoti. Be abejo, jis vertino savo veiksmų laisvę, todėl neįsitraukė į propagandinę kūrybą, tačiau balansuoti tarp savo, kitų žmonių ir sovietinės valdžios poreikių jam padėjo ne kokie nors spontaniški sprendimai, o kruopščiai apmąstyti veiksmai. Juozas Keliuotis Putiną apibūdina taip: „turėjo puikią ir tikslią uoslę“, jis išdėsto mintį, kad Putinas visus sunkiuosius sprendimus įgyvendino jam palankiu metu, taigi nelabai kuo rizikavo, prisitaikė prie aplinkybių („Gyvenimo vingiuose. Juozas Keliuotis apie Vincą Mykolaitį-Putiną“, www.xxiamzius.lt/numeriai/2008/01/16/mem_01.html). Ne visai sutinku. Manau, tai tik liudija, kad poetas nesielgdavo spontaniškai. Tiesa, ir pats kūrėjas matė save kaip neryžtingą, dvejojantį, tačiau tai daugiau lėmė nepasitikėjimas savimi, o ne prisitaikėliškumas. Sunku būtų paaiškinti Putino įgytą autoritetą kitaip nei kryptingu ir apgalvotu savųjų įsitikinimų ir idealų laikymusi.

Apibendrinimas. V. Mykolaitis-Putinas pirmenybę teikė savo vidiniam pasauliui, savarankiškam, įspūdžiais paremtam supratimui. Pasiekęs asmenybės brandą sprendimus priimdavo grįsdamas išsiugdytais principais, asmeniniais idealais, nors ir kitų žmonių nuomonė jam buvo svarbi. Gyvenimo būdą formavo apgalvotais, atsakingais veiksmais.

– JUSTINAS DIŽAVIČIUS –

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu www.prenumeruok.lt. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109. Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinų g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

*

Dėkojame Jums už praeitais metais parodytą dėmesį ir „Šiaurės Atėnams“ skirtus 2 procentus savo pajamų mokesčio. Šiemet vėl prašome Jus užpildyti Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512 (paramos gavėjas VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, įmonės kodas 124624678). Formas galite gauti Mokesčių inspekcijos skyriuose arba užpildyti internetu www.vmi.lt.

VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“

NOJUS SAULYTIS

stovykla

Žaisime futbolą. Aš stovėsiu už vartų. Man patinka būti paskutiniu akmeniu. Tada žais merginos. Vaikinai eis maudytis. Bet ne visi. Panašūs į mane pasiliks žiūrėti, kaip merginos laksto paskui kamuolį ir kartais sau įsimuša. Trimituosiu. Rytais mus žadins trimitas, o vakarais į lovą mus neš malda. Jei būsim greitai, pasimatysime prie kriauklių, valydamiesi dantis. Aišku, viens kitam to nesakysim. Kartais ant lieptelio prie ežero slapčia rūkysim. Ir tai daug kas žinos. Tikėsime, kad esam nemirtingi. Gyvensime be laikrodžių, pinsime gėles. Aplinkui skraidys drugeliai, pilvuose virškinsis virtos bulvės. Trimituosiu. Saulė nusileis. Nuo žibintų baltai spindės dobilai. Vaikščiojantys budėtojai mūsų nematys. Uodai. Krentančios žvaigždės. Viskas padaryta iš tos pačios materijos. Tai paslaptis. Aš paklausu tavęs, kokią paskutinę knygą perskaitei. Bus itin gera, kad sutilpome į vieną hamaką.

prieš metus

per valentino dieną dovanų gavau herpesą kitą rytą į rajono kiemą slidėmis atšliuožė senukas ir pamaitino balandžius

dar prieš metus per valentino dieną atsibudau ne savo lovoje bet netyčia taip išėjo tik po to supratome ir pasveikinome vienas kitą truputį nejaukiai

o dar prieš metus londone švenčiau metines mūsų atidaryto skvoto beveik perdozuodamas ekstazi ir žiūrėdamas ameliją iš monmartro atsistojęs prie pat televizoriaus apsibraukęs ašaromis ir įnirtingai mojuojantis filmo veikėjams jėga

dar prieš metus aš buvau benamis miegojau pas draugus ant sofų naktimis rėkdamas mylimos mergaitės vardą tik po to jie man tai pasakė

dar prieš metus galvojau kad nežinau kokį šampaną pirkti savo merginai dar prieš metus palikau tėvus dar prieš metus tėvai mane paliko dar prieš metus svarsčiau kiek dar galiu išbūti dar prieš metus pirmą kartą realiai patikėjau dievu dar prieš metus galvojau jau visą gyvenimą dar prieš metus man buvo šešiolika ir turėjau ilgus plaukus dar prieš metus žymiai trumpesnius plaukus dar prieš metus prie niagaros krioklių nusifotografavome ir toje nuotraukoje mamytė gražiausia kokia buvo

dar prieš metus bandėm plaukiančioj upėj žvejoti lašišas jų buvo tiek daug kad net plaukė tarp kojų bet mums su meškerėm labai nesisekė tai galiausiai pasiėmėm graibštus ir rankom tiesiog jas graibėme ir sugavome dvi visiškai dideles ir irgi nusifotografavome

o dar prieš metus aš pirmą kartą sąmoningai dročinau o dar prieš metus aš su vaikystės meile išsiskyriau ir buvo labai liūdna o dar prieš metus aš jai skambindavau namų telefonu ir kartais atsiliepdavo jos močiutė o dar prieš metus atsinešiau į mokyklą žaislinį šautuvą ir mokytoja iš manęs jį atėmė bet kai jos nebuvo aš atsidariau jos stalčių

Marius Samavičiaus piešinys

ir jį pasiėmiau kaip tikras vyras o dar prieš metus galvojau koks aš jau didelis o dar prieš metus mane vyresnieji išmokė žaisti kvadratą o dar prieš metus gyvenau fabijoniškėse ir mus daug kartų apvogė o dar prieš metus bandė pavogti naujausią juodą tėčio bmw kurį jam padovanojęs žmogus su savo mafija pats jį bandė atvogti o dar prieš metus tikrai nebuvo jokio bmw ir jokio šampano tačiau gimė mano brolis o dar prieš metus aš varčiau bibliją su paveiksluokais o dar prieš metus visi šventė mano metines o dar prieš metus į visatą atėjo mano kūnas o dar prieš metus mano tėvai vienas kitą mylėjo

•

vakar atvėriau langą, po manimi paukščiai lesė duoną kituose kiemuose taip pat daug paukščių bet iš tokio atstumo negalėtum pasakyti ar jie ką nors lesa, ar tik žemę kapoja snapais

tada aš visas klaikiai krūptelėjau nes sprogo masyvi petarda ir visi pakilo į orą ir visi nutūpė ant stogų

galvoju, kai tu kitą kartą mane pamatysi atsistojęs ant kėdės tu žinosi, kodėl taip darau

•

užloopink mane
užloopink mane
aš noriu pajusti tavo reverbą pasukinėk kad suspigčiau jei nori galvoju žinok vat imsiu ir tyčia ateisiu pažiūrėti iš tolo kaip groji setlistą ir kratai savo galvą kilnodama kojas ir publikos kojas ir rankas

užloopink
mane
aš noriu su tavim susipažinti
aš irgi noriu su tavim
pussy
pažinti
ir šuniuką pavedžioti prie jūros
ir traukiniais palėkt
ir papurkšti smėlio
ir įdėti daiktų į tavo
ir į mane įdėk daiktų
tegu žiūri dievai į mus
ko čia sau prisigalvojam

būti

kai vaikštome kartu ir aš mojuoju kiekvienam sutiktam vaikui man patinka kad tu nekreipi dėmesio lyg taip ir turėtum būti

lyg aš turėčiau būti tavo dievas turėtum būti bet dėl to ne visada esu užtikrintas dostojevskis turėtum būti tavo malonūs du greipfrutai moteris turėtum būti jausmai turėtum būti bet ar tikrai turėtum nes negaliu pasakyti kad esu laimingai įsimylėjęs

lyties galėtų nebūti

tegu būna vaikai bet tavo vyro galėtų ir nebūti

karo neturėtų būti pinigų galėtų būti tu guli vonioj ir aš myžu ant tavęs nes pati prašei lyg taip ir turėtum būti

aš tau skambinau trečią valandą nakties to neturėtų būti kai neatsiliepei palikau keletą žinučių blogai gerai tačiau netikrinsiu dabar išsiųstų nes nenoriu gadinti sau nuotaikos nes aš einu į priekį nes aš nežiūriu atgal nes mojuoju kiekvienam sutiktam vaikui nes taip ir turi būti tačiau ištvirkėlių neturi vakar pralaimėjom porą šimtų dolerių žaisdami pokerį galėtų nebūti vargo neturėtų būti vergovės neturėtų būti politikų neturėtų būti aš guli vonioje ir tu ant manęs šlapiniesi ne tas turėjo būti

tėvas turėjo būti motina turėjo būti bet labai dažnai būna kad vieno nėra

kai vaikštom kartu ir aš mojuoju man patinka kad tu nekreipi dėmesio lyg taip ir turėtum būti

pragaro galėtų nebūti dievo galėtų nebūti tavęs galėtų nebūti dabar

aš galiu nebūti

aš galiu būti

OCEAN VUONG

(g. 1988)

Nors jaunas vietnamiečių kilmės JAV poetas šiuo metu yra išleidęs vos vieną poezijos rinkinį (*Night Sky With Exit Wounds*, 2016), „The New York Times“, „Boston Globe“, „Huffington Post“ ir dar bent 10 įtakingų JAV leidinių jį išrinko geriausia metų knyga. Negana to, debiutinis eilėraščių rinkinys Vuongui pelnė ir Whitingo premiją, kiekvienais metais skiriamą vos dešimčiai talentingiausių jaunųjų JAV rašytojų, o patį autorių žurnalas „Foreign Policy“ įtraukė į 100 įtakingiausių pasaulio mąstytojų sąrašą. Jo poezija, versta į indų, korėjiečių, rusų ir vietnamiečių kalbas, lietuvių kalba publikuojama pirmą kartą.

Be pavadinimo (mėlyna, žalia ir ruda).
Aliejus, drobė. Mark Rothko. 1952

Per TV pasakė, kad lėktuvai rėžėsi į pastatus, ir aš ištariau *taip*, nes paprašėi manęs pasilikti. Galbūt mes meldžiamės klūpėdami todėl, kad viešpats išklauso tik tuomet, kai esame taip arti šėtono. Tiek daug noriu tau papasakoti. Kaip pereiti Bruklino tiltą, negalvojant apie pabėgimą, buvo didžiausias mano nuopelnas. Kaip mes gyvename lyg vis atvėsindami liežuvį vandeniu, nė neužsimindami apie tai, ką išgyvenome. Jie sako, kad dangus yra mėlynas, bet žinau, jog jis juodas, taip regisi dėl oro pertekliaus. Tu visada atminsi, ką veikei tuo metu, kai skaudėjo labiausiai. Tiek daug noriu tau papasakoti, bet užsitarnavau tik vieną gyvenimą. Ir nieko nepasiėmiau. Nieko. Tarsi pora dantų pabaigoje. TV vis kartojo *lėktuvai...* *lėktuvai...* o aš laukiau kambaryje, padirbtame iš pamušų strazdų giesmininkų. Jų sparnai plakasi į keturias neryškias sienas. Tik tu buvai tenai. Tu buvai langas.

Esė apie amatą

Todėl, kad geltonas drugio sparnas,
virpąs juodame purve,
buvo žodis,
kalbos išmestas į krantą.
Todėl, kad niekas kitas
nesirengė atvykti – ir
pritrūkau paaiškinimų.
Tad prisėmiau saujas
pelenų, tamsių kaip rašalas,
ir įkaliau juos
į šerdį, į
kaukolę, pakankamai
storą, kad išlaikytų
tą švelnų prakeiksmą
sapnų. Taip, siekiau
pasigailėjimo,
bet priartėjau tik
prie narvo aplink širdį
statybų. Virš akių –
langinės. Taip,
paleidau į darbą kumščius,
nors ir suvokiau,
jog, ištempdamas tą molio gabalą
į penkis šviesos ašmenis,
nueičiau
pernelg toli. Todėl, kad man taip pat
reikėjo vietos,
kuri mane sulaikytų. Tad įkišau
pirštus atgal
į ugnį, jėga plėšiau
apatinę pusę,
iki kol žaizda išaugo
į balsą,
iki kol kiekvienas lapelis žarstė sidabrą
su tuo
siaubingu riksmu
ir aš užbaigiau.
Ir tai buvo žmogiška.

Odė masturbacijai

nes tu
niekada nebuvai
šventas
tik pakankamai
gražus
kad būtum rastas

su kabliu
burnoje

vanduo virpėjo
lyg žiežirbos
kai jie tave
ištraukė

bet kartais
tavo ranka
yra viskas, ką turi
tam, kad
prisilaikytum šio
pasaulio ir tai

garsas ne
malda
kuri įeina
griaustinis ne
žaibas
kuris pažadina tave

galinėj sėdynėj
vidurnakčio neoninė
stovėjimo aikštelė
šventintas vanduo
ištrintas
tarp

tavo šlaunų
kur joks vyras
niekada nenuskendo
nuo troškulio
pertekliaus
spermos šūvis

tai menas
sukramtytų žvaigždžių
išraiška
tad kilstelk
džiaugsmu
aptrauktą nykštį

ir išmokyk
nežaboto
peno
kalbos
pasimesti
atvaizde

tai rasti duris
jo viduje
tad užmerk
akis
ir atverk
sieki

kiekvienai gyslai
gaujiant
neužgautų
pianino klavišų
neviltimi
kiti tai vadina

buvimu žmogumi, bet tu
jau žinai
tai glausčiausias
amžinojo „taip“ pavidalas
net šventieji
tai prisimena, tas *jei*

po kiekvienos
ištarmės
po
kvapo, besiliejančio
lyg vyšnių žiedai
putojantys į niekieno

pavasarij
kaip dažnai šios eilutės
primena tavo brolių
nagų žymes
šiuos tempiant
tolyn nuo tavęs

tu, kurio vardas
girdimas ne
ausimis
o smulkiausiai
kaulais
kapuose, jūs

įkaitinantys balandžio orą
visais savo žiedlapiais
čia čia čia jūs

besiraitantys
spygliuotoje šviesos
vieloje

nepaisydami žinojimo
kaip spalva šaukiasi
galvos nukirtimo
siekiu
ieškodamas jūsų
amerikietiška purve

miesteliuose su pavadinimais
tokiais kaip viltis
šventė
sėkmė ir lūpomis
saldžiomis kaip mažasis
saigonas

laramis manis
ir senfordas miesteliai
kurių medžiai žino
istorijos svorį
galintį nulenkti jų šakas
iki šios lūš

eilutės, kurių šaknys prasirausia
pro akmenis
ir nepaneigiamus faktus
sukaupdamos
rūdžių ir geležies
atmintį

mandibulės
ir ametistas taip
paliesk save
mėgstu šią
dalį švelniausias skausmas
nepagydomas

alkis
šiaip ar taip
viešpats tau įkirpo
čionai
idant primintų mums, iš kur
pats atėjęs

susmeik šią raguotą
akimirką atgal
į žemę
šūkalok
kol tamsa aplies
kiekvieną beveidį

gyvulį, išvytą
iš arkos
tau gremžiant druską
nuo varpos galvutės
ir vadinant tai
dienos šviesa

ne
bijok
būti toks
švytintis
būti toks ryškus, toks
tuščias

kulkos praskrieja
kiaurai tave
manydamos
suradusios
dangų tau siekiant
suspausk

ranka
šį kraujo
šiltumo organą
tarsi žodį
kalamą
prie savo prasmės

ir gyvybių

Orinis liemuo

Sakykime, pakeiti gyvenimą,
bet kūnas yra daugiau negu

nakties dalis, užantspauduota
sumušimais. Sakykime, pabudęs

supranti, jog tavo šešėlis persimainė
į juodą vilką. Vaikinas gražus,

bet žuves. Tad vietoj to prineši peilį
prie sienos. Raižai ir raižai,

kol pasirodo šviesos moneta
ir tau pagaliau pavyksta aplankyti

laimę. Akį,
spoksančią iš kitapus

ir laukiančią.

Telemachas

Kaip bet kuris geras sūnus, ištraukiu savo tėvą
iš vandens, tempiu už plaukų

per baltą smėlį, jo krumpliams raižant pėdsaką,
kurį suskumba nutrinti bangos. Mat miestas

anapus kranto nebe ten,
kur jį palikome. Mat subombarduota

katedra dabar priklauso
medžiams. Atsiklaupiu greta jo, kad pamatyčiau,

kaip giliai įklimpsi. *Ar žinai, kas aš toks,
tėve?* Bet atsakymo niekada nesulaukiu. Atsakymas

yra kulkos skylė jo nugaroje, kupina
jūros vandens. Jis toks ramus, jog pamanau:

galėtų būti bet kieno tėvas, rastas
tarsi žalias butelis, galįs pasirodyti

po berniuko kojomis ir talpinantis metus,
prie kurių jis niekuomet neprisilietė. Paliečiu

jo ausis. Jokios naudos. Apverčiu jį.
Pripažinti tai. Katedrą

jo jūros juodumo akyse. Veidą,
ne mano, bet tokį, kurį dėvėsiu

atsisveikindamas su visais savo meilužiais:
būdu, kuriuo užspaudžiu tėvo lūpas

savomis ir imuosi
ištikimo skandinimo darbo.

Namų griovėjas

Tai štai kaip mes šokome: mūs motinų
baltoms suknioms liejantis mūsų kojomis, vėlyvam
rugpjūčiui

verčiant mūsų rankas tamsraudonėmis. Ir štai kaip
mes mylėjome:
butelis degtinės ir popietė palėpėje, tavo pirštai

mano plaukuose, mano plaukai lyg gaisras. Mes
prisidengėme

širdies dūžiais. Mūsų lūpoms susilietus, diena užsivėrė
it karstas. Širdies muziejuje

du begalviai žmonės stato liepsnojančią namą.
Ten amžiais buvo šautuvas virš

židinio. Amžiais dar viena valanda užmušti tik tam,
kad melstum
kokio nors dievo, jog ją atiduotų. Jei ne palėpėje, tai
automobilyje. Jei ne

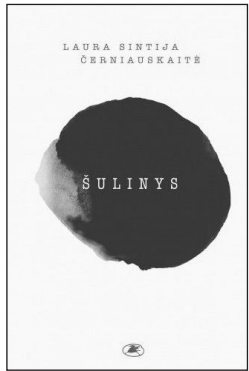
automobilyje, tai sapne. Jei ne vaikina, tai jo drabužius.
Jei negyvas,
padėk ragelį. Todėl, kad metai yra atstumas,

kurį sukorėme ratais. Tai reiškia: štai kaip
mes šokome: vieniši miegančiuose kūnuose. Tai
reiškia:

štai kaip mes mylėjome: peilis, įremtas į liežuvį, virstantį
kalba.

Pasakojimo šulinys

Laura Sintija Černiauskaitė. Šulinys.
Mažasis romanas. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2018. 191 p.

Naujoji Lauros Sintijos Černiauskaitės knyga „Šulinys“ turi žanrinę paantraštę „Mažasis romanas“ – pristatymo metu autorė sakėsi nebenorinti rašyti romanų, turinti intenciją pereiti prie eseistikos. Skaitydama jaučiau, kad vis dėlto ji yra beletristė, turi tam, matyt, Dievo dovaną, o nuo savęs nepabėgsi. Skaityti ilgokai vengiau – bijojau, kad galbūt romano siužetas bus pernelyg atpažįstamas iš žiniasklaidoje transliuotų plačiai nuskambėjusių kriminalinių įvykių ir galbūt tas „publicistinis“ jį gadins. Knygoje neradau nieko panašaus. Viena mano bičiulė, trijų vaikų motina, irgi vengia skaityti – savaip bijo anotacijos. Nes kas gi savo malonumui žiūri, pvz., filmus apie holokaustą? Niekas. Žiūri nebent tam, kad patirtų katarsį ir apšvalymą, bet su pramoga tai neturi nieko bendro. Tačiau su šios knygos skaitymu, spėju, gali būti kiek kitaip – išgyvenus tuos (gerokai transformuotus, nelaikraštinius) baisiuosius įvykius, judama toliau, ir skaitytojo akį traukia knietulys, kuris nėra žlugdantis.

Rašytojų sąjungoje renginio metu buvo paminėta frazė „Ne perskaičiau, o iškvėpavau“ – Lauros Sintijos rašymui ji tikrai labai tinka. Skaitoma, kaip kvėpuojama, įsitraukiant, vienu ypu. Ten, kur daug klaiko ir randasi grėsmė egzaltacijai, – gelbėja komiškos detalės, pvz., tautos Mikasios figūra. Simpatiją kelia ir tai, kad pati autorė žiūri autoironiškai, pripažindama sau dėl rašymo stiliaus vis prikišamą egzaltaciją. Renginyje net prisipažino turinti slaviško kraujo, kas galbūt turėtų paaiškinti skaitytojams jos temperamentą. Romano kalba labai plastiška, banguojanti, išraiškinga. Itin gražūs palyginimai – bijūnų, jurginų žiedai lyginami su planetomis. Net girtumo būvis aprašytas fenomenologiškai tiksliai. Kai kuriuose epizoduose nuoširdžiai kvatojau. Pvz., kai Kastukas kelia stiklėlį: „Nu tai už mūsų ir ne mūsų vaikus!“ (p. 146) Atkurta organiška kaimiečių kalba (tarmė, slengas), eigastis, charakteriai. Pabaiga visgi gan patetiška, dirbtino-

ka, kaip Dostojevskio „Broliuose Karamazovuose“ (nors pati siužetinė atomazga man labai patiko). Nemažai psychologizavimo ir žvilgsnio refleksyvumo, išžiūrėjimo: „Ilgiau užlaikius žvilgsnį jos paviršius, išraižytas smulkiais gysliukėmis ir ovalinėmis burnelėmis, likusiomis nuo nupjautų šakų, pašėldavo virpėti tarsi gyva penklinė: spintelė kalbėdavo tau. Ne žmonių, bet savo kalba, kurią jautai be žodžių. Tai, ką ji sakydavo, buvo labai slapta, skirta tik išrinktiesiems, bet išvertus į žmonių kalbą ir labai paprasta: *labas, štai aš, kad žinotum, Ena, koks įdomus ir paslaptingas mano gyvenimas*. Jos žinia tave sujaukdavo iki šurpo; kažin ką svarbaus ji pranešdavo ir apie tave pačią, ir apie neregimąjį visa ko gyvenimą. Nujautai, kad iš tiesų spintelės yra kur kas daugiau, negu gali matyti; kad visi daiktai ir žmonės savo kūnuose tik užsibaigia, o prasideda ten, kur viskas sukuriama paslaptingos, neregimos, į pasaulį alsuojančios paslapties“ (p. 29–30). Nors be konteksto tai galėtų atrodyti banalus filosofavimas, į pasakojimą jis įsipina kaip paprastų dalykų konstatavimas, aiškinimas, tvirtinama sava pasaulio sąrangos versija.

Jeigu teisingai perskaičiau „Šulinį“ – man pasirodė, kad tai kūrinys apie traumas. Tiksliau, trauminę patirtį, kuri išlieka per kartas, – Filomenos sūnus Arnas intuityviai saugo mažąją Ameliją nuo šulinio. Jungo psichoanalizėje šulinys simbolizuoja vieną svarbiausių archetipų, susijusių su anapusybe, transcendencija. Tačiau knygoje neužsižaidžiama jo simbolika, jis egzistuoja tik kaip lemtingas objektas žmogiškųjų aistrų fone. Gal net labiau išplėta viską nušluojančios didžiulės bangos semantika – ji išvystama košmare, bet atspindi ir tai, ko tikrovėje nesame pajėgūs kontroliuoti. Vienas svarbiausių romano pranešimų – kūrybingas traumas atminties perdavimas: „Laikui bėgant turi susitaikyti ne tik su tuo, kad keičiasi kūnas, bet ir kad nyksta arba neatpažįstamai keičiasi tavo vaikystės vietos; kad kiti, svetimi jose išigrauzę it kinivarpos. Fiziškai jas prarandi; tik giliai savy išsaugai vaizdinius po gruoblėtu atminties stikliuku, kuris viską iškreipia, vienus dalykus išryškindamas, kitus visai išblunkindamas. Dabartis apmiršta, liaujasi veikusi, o atmintis ryškėja: vietos, kuriose gyvenai, su jomis iki mirties tave jungia slapta pulsuojanti bambagyslė“ (p. 136–137). Egzistencinių sukrėtimų siejami veikėjai susitinka, praėjus daugeliui metų, pasikeitus kartoms. Jų vaikai nelabai ką žino apie praeities fantomas, tačiau nesąmoningai rekonstruoja praeitį, natūraliai perima tėvų baimes, priima atsi-

tiktinius arba neatsitiktinius sprendimus (Amelija nutaria studijuoti mediciną). Kompozicijos pynė siūlo pasinaudoti gyvenimo, kaip kone nevaldomo proceso, kūrybingumu – priešintis tamsai ir blogiui, perimant ankstesnių kartų patirtį, suvokiant gyvybės trapumą viską šluojančioje istorijos bangoje.

Literatūrologai, kiek esu girdėjusi svarstymų apie Lauros Sintijos kūrybą ir kaip pristatydama knygą teigė Mindaugas Kvietkauskas, „neturi akies“ autorės atžvilgiu. Žinoma, kiekvienais metais po dvyliktukų aptarimo nepamirštama pasiskusti, kaip fragmentiška proza, kaip jauni autoriai nebemoka suformuluoti rišlaus sakinio, sukurti sąryšio, kompozicijos ir t. t. Kažkada Élisabeth Roudinesco knygoje „Sigmundas Freudas savo laikais ir mūsų dienomis“ skaičiau guodžiančią premisą: „Ilgus metus godžiai domėjėsi to meto pažangiausias gamtos mokslais, Freudas išmoko atpažinti Goethės Mefistofelio iš „Fausto“ perspėjimo tikrąją esmę: „Be reikalo klaidžiojate aplink mokslus. Kiekvienas išmoksta tik tai, ką gali išmokti“ (iš prancūzų kalbos vertė Rūta Zapolskienė, Vilnius: Charibdė, 2016, p. 40). Tikrai guodžia, nes ne (vien) erudicija paverčia rašytoju. Mėgstama pabrėžti, kad Laura Sintija rašo klasikine, gana senovine kalba („kaip Granausko“), bet tai turbūt privalumas – knyga nuosekli, kalba ilgus metus ugdyta titanišku darbu, ja kvėpuojama. Neįmanoma nevertinti autorės už egzistencinį tikrumą (nerašo apie tai, ko neišmano), už plastiško pasakojimo meistrystę.

Netikslumai, kurie, knygą skaitant vienu ypu, krito į akis: mažajai Enai gulint lovoje, pro lubų plyšį sklinda šviesa iš tėvų miegamojo, tačiau pas motiną naktį ji eina pro virtuvę ir randa ją pirmame aukšte. Ne visai logiškai kaitaliojasi metų laikai – žiema (minima, kad Raselei 3 metai), paskui jau vasara, nelaimė įvyksta braškėms nokstant, o vėliau, sprendžiant iš įrašo antkapyje, išaiškėja, kad Raselės Dagilytės gyvenimo trukmė – 1954–1956 m. Kitame skyriuje tikrai vasara, maudosi Enos vaikai, iš daržo skinami krapai, tačiau ligoninėje Judita kažkodėl velkasi paltą. Gal tai ir nėra loginės klaidos, gal, panašiai kaip romane „Benedikto slenksčiai“, siekta išvengti prisirišimo prie konkretaus laikotarpio, abstrahuojant detales.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

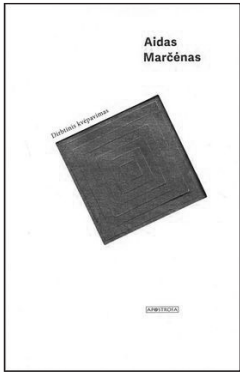
TEKSTAI NE TEKSTAI

PERVARGIMO SIMPTOMAI

6 yra skaičius, 600 yra skaičius ir 666 yra

Aidas Marčėnas. *Dirbtinis kvėpavimas*. Eilėraščiai.
V.: Apostrofa, 2017. 198 p.

Žinojimo kodai. Pranešimai. Kad leidykla „Apostrofa“, leidžianti tik ekskliuzyvinus leidinius, išleido ir išskirtinę Aido Marčėno poezijos knygą „Dirbtinis kvėpavimas“. O mėlyno baltame išskirtinumą, pertekantį į vidinius eilėraščių vandenį, knygai suteikė Sigutė Chlebinskaitė, unikaliai jaučianti popierių ir kaip *eilėraščių* kūno įtalpos erdvėje galimybes. Parašyto, užrašyto, įrašyto, įbrėžto popieriaus kūne. Grafinio raidės ženklų

ir popieriaus sukibimas. Popieriaus faktūra, spalva ir atspalviai, kaip papildomi prasmų sąskambiai. Popieriaus, tos trapios ir tvarios kultūros medžiagos, kūrėjai knygų dailininkus turėtų branginti – kaip vyndariai aukščiausios prabos degustatorius. Popierių pažįstamas akimis ir lytėjimu. Pirštų galiukais. Dirbtiniais būdais pasiekiamas natūralus popieriaus kvėpavimas – tarsi medžio. Bet juk ir eilėraščių taip. Poezijos kultūra juk ne vien tik iš alsavimo. Ir knygos, tie kultūros daiktai, – ne vien iš savaiminio alsavimo.

Puošnių, brangios leidybos knygų esame prisiziūrėję. Jų brangumas krinta į akis ir dėl neatitikimo – per menkas turinys. „Dirbtinio kvėpavimo“ viršelis (langas? akis? ar tik mėlyno baltame metafora – „atsidarinėjanti“?) siunčia signalą, kad susitikime ir su patikimai toje sukurtoje (ir neišvengiamai padarytoje, ir neišvengiamai *dirbtinai*) erdvėje įgyvendintais eilėraščiais. Knygos pavadinimas ir netikėtas, ir natūralus. Dirbtiniu kvėpavimu sugrąžinamos, atkuriamos gyvybinės funkcijos. Gyvybė – natūrali, bet susiliečianti ir su ją saugančiais dirbtinumais. Eilėraščių – natūrali, bet ir speciali kalba, dirbtinumų perviršis avangardistų vadintas „darymais“. „Kaip daryti eilėraščius“ – Vladimiro Majakovskio tezės. Eilėraščių padaromas iš žodžių – natūraliau kvėpuojanti Gottfriedo Benno mintis. Gero poeto ir rizikos yra natūralios, kvėpuojančios.

Poeto – pirmiausia. Visa, kas pasirašo lyg ir savaime, yra parašoma ir ne kartą perrašant. Ir pirminėje eilėraščių ląstelėje slypi natūralaus ir dirbtinio kvėpavimo sampyna, *sankalba*, kaip tiktyt ištartai pačiam Aidui Marčėnui.

Ką pasakyti apie knygą kaip perskaitymo įspūdį? Kad poezijos knyga yra. Kad poetui pasisekė dar sykį išsprūsti iš inercijos ir iš kalbos pinklių. Pasisekė pritaikyti gyvenimui dar vieną prasmės raktą – *dirbtinio kvėpavimo* – ir jis prasivėrė. *Vos vos*. Pradėjo alsuoti – tarp vėjais paleistų žodžių („lapai jau numesti“) ir prisikėlusiu žodžių („Prisikėlusiais žodžiais“). Aukšta poezijos trajektorija, beveik neįžiūrima, tad ir sunkiai nusakoma, kai suartinamas besiblaškantis naktinis drugelis ir į namus naktį užklydęs eilėraščių („Prisikėlusiais žodžiais“). Netoli jau – iki *senio su žiburiu*. Dabartinės lietuvių poezijos rezervatą įsteigti dar būtų iš ko. Prozos jau vargu.

Knygos sandara vienukart ir paini, ir skaidri. Pradėti nuo „Paskutinio“, pabaigti „Coda“, eilėraščių, kuris galėtų būti ir pirmas – ne tik *uodega* (iš lotynų kalbos), kūno užbaiga, bet ir netiesioginė nuoroda į principą: kai gerai padaryta, jau kaip ir natūralu. Aiškinantis Antano Baranausko epigrafas – apie *vidunakčio tykumą*. Toks žodinis mūsų paveldas, kurio jautresnė ausis negali negirdėti. Labai gilaus kvėpavimo ir į tragiškai kurčią pasaulio veidą. Ką praradome? Ką rinktis poezijai? Koku dirbtiniu kvėpavimu pasikliaut? Aidui Marčėnui dar prieinama natūrali kalba – ir kaip noras *byloti*: „O noris / kaip prieš šimtmetį, kitą / diskutuoti su mirusiais / lenkais // iškirstais šilėliais šventais byloti, / pačiam nenučiuokiant – kodėl.“ Kol natūraliai kvėpuojame, neįaučiame. Nenučiuokiam kodėl. Reikia pertrūkio, įkirčio. Efektyvi *coda* kaip knygos pabaiga – perkirsti, nukirsti tą natūralaus įkvėpio *noris*, atsiminti „Dulkes“, trečiąją savo poezijos knygą, – avangardinio atspalvio, pakeisti jį netikėtu *šaipėrantu*: „Tokioje tyloje, kad girdėtum, kaip šaiposi / dulkės.“ Dirbtinė metafora, o kvėpuoja natūraliai.

Knygoje daug atsimenamų poetų ir ta atmintis atrodo patikima, nes perėjusi ne tik į tiesioginius, bet ir į netiesioginius žodžius. Poetas, jei poetas, natūraliai paveldi poeziją ir gimtąją kalbą. Iš to, koks gerų poetų santykis su gimtąja kalba, nujaučiama kalbos mentalinė būseną. Naujaisiais mūsų laikais pirmasis signalą apie tos būsenos pakitimus pasiuntė Justinas Marcinkevičius (ir *kalbos piemens* ženklų), atsiliepė Marcelijus Martinaitis („Paskutinė kalbos pamoka Gervinėse 1952“), Donaldas Kajokas („Beveik apie

smuiką“), Rimvydas Stankevičius („Gimtoji kalba“). Ir Aidis Marčėnas: naujojoje knygoje – „Vis dar gimtąja kalba“, pradedama Kazio Bradūno mintimi: „Aš dar noriu girdėti, kaip skamba / Mano gimtoji kalba.“ Nuo Baranauskui priderančio *bylojimo*, nuo aukšto iki žemiausio registro – iki *lupeny*, sakysim, – tokia „Dirbtinio kvėpavimo“ kalbinių galimybių skalė. „Lupena“ – neapeinamas ir dėl bendrosios knygos programos atliepinio, ir dėl kalbinės skalės: išminčiaus, *senio su žiburiu* intonacija pradžioje („Ilgai gyvenu, daug patyriau...“) ir greitas jos pažeminimas („pasirodė, tik tam, kad bulvę nulupčiau gražiai, / kruopščiai / išpjautyčiau akeles“). Lyg ir užtektų, bet ne, kalba ima vyniotis apie savo smaigą, vos pastebimai etimologizuotis (*lupti* – duoti į kailį, mušti), ritmizuodama sąmonę, sukeldama joje virpesių bangeles. Antroji eilėraščių dalis aukštąją *giesmę* prisijungia prie pirmosios eilutės – ne, ne tik tam, kad bulvę gražiai nulupčiau:

*Kad giesmę,
kaip gyvenimas lupo mane,*

*aklai
lupdamas bulvę sudėčiau.*

*Kad užmirščiau sudėjęs ją –
laikiną –
amžiams.*

Eilėraščių *gramatika* – ir taip ji pasirodo, natūrali ir dirbtinė, išryškinta ir užtamsinta iki užmaršties. Natūralioji metafora – *bulvių akeles*, susisiekianti su Arvydo Šliogerio *bulvės metafizika*, – ir dirbtinumo atspalvis (surastas, sugalvotas, jei ir pasirodęs) *aklai*.

Ir iš recenzijos paminėjimų matyti, kad ir šioje Aido Marčėno knygoje daug epigrafių. Galima būtų sakyti, kad gal per daug. Bet juk nekludo. O jei nekludo, tai gal padeda. Toks eilėraščių veikėjas – Santapa Nerėpa, rodos, jau ne pirmą sykį. Linkęs būtų giminiuotis su Marcelijaus Martinaičio Kukučiu, natūraliai iškilusiu. Santapa Nerėpa – visas dirbtinis. Kukutis poezijos epizuotus veikėjus vis dar tebeblokuoja. Net kokį Pliugžmą, kurį Marcelijus buvo linkęs rodyti kaip galimą Kukučio pakaitalą. Gali būti, kad Santapai Nerėpai reiktų viso „ūkio“, visos knygos. Bet juk neapeisi eilėraščių „Iš Santapos Nerėpos niekų ūkio“: meistriškai padarytas.

Pagrindinis naujosios Aido Marčėno knygos kodas ir yra gilioji priešara tarp natūralaus ir dirbtinio, dirbtino. Gerai surimuoti, kad ir „Paskutinį“, išgauti netikėtą sąskambį ir peršokant skiemenis, ir jų pagausinant: *pamos* ir *žiemos*, bet juk ir prie žiemos priartintas *kvėpavimas* priklauso rimui. Ketureiliai, bet ir dveilčiai, nes trečiai ir penktai eilutei reikia atskirai įkvėpti. Ar rimavimas yra dirbtinis, ar natūralus kaip kalbos alsavimas? Ir taip, ir ne. Kas kalbai natūralu, eilėraštyje gali būti dirbtinai sutankinta, suintensyvinata. Suintensyvinta iki natūralumo įspūdžio. Kad „Paskutinis“, kaip ir „Coda“, yra atskiri, rodo ir knygos struktūra. Pirmasis skyrius „Žaislinis dievas“, antrasis – „Vėl“ (tik dabar pagalvojau, kokios poetiškos prigimties tas mūsų prievoksmis, kiek šakų ir atšakų), trečiasis – „Eskizas didesniam“, ketvirtasis – „Apokalipsės angelas“, *poėmes en prose*, sunkiausia knygos dalis, kurioje natūralumas ir dirbtinumas rodo kaip neatskiriami dalykai. Struktūruojantį vaidmenį atlieka pradžios epigrafių, ypač du pirmieji, priklausantys visai knygai: tvirtinamas ir nulemtumas, ir nuostaba, perkeičianti, fokusuota ir į žvilgsnį, ir į *pamatų* daugiskaitą, jei net į nežinomą nuorodą. *Nulemtumas* gali būti siejamas su nekintama, tad primesta tvarka, kuriai paklūstame ir nežinodami. *Nuostaba*, kuri yra vaikiška iš esmės, natūralios prigimties, kyla iš natūralių reakcijų. Nebūtų pagrįsta knygoje matyti tik vienos įdomios mentalinės sankirtos realizacijos. Eilėraščių labiausiai lemia gyvenimo tėkmė, *gyvenimo srautas*, atspindžiai ir įspindžiai, pirminis gyvenimo natūralumas, natūraliai susidarantis perkeltinės reikšmės. Jos gali būti ir dirbtinės, bet veikti kaip natūralios. Koks įprastas frazeologizmas „paleisti vėjais“ eilėraštyje „Lapai jau numesti“ virsta kūrybos metafora, kažkuo tarp darbo ir vėjo, kuris pučia, kur nori: „Bet gal tik iš čia, / nuo dabar pamatai grožį / gyvenimo, žodžiais – / kaip vėjais – paleisto.“ Poezijos tema iš poezijos išnykti negali, nors Aidis Marčėnas ir mano kitaip: „Poetas neturėtų kalbėti apie poetą. Poezijai nederėtų samprotuoti apie poeziją“ („Eilėraščių su gegute“). Bet gal ir dėl prieštaravimo sau. Gryniausias samprotavimas apie poeziją yra pats eilėraščių. Toks, kai lyg vienu atsikvėpimu; tik įkvėpti akimirks kalbą ir kalbos akimirka, tik įkvėpti ir iškvėpti, – tai „Sida-

brinis“, aktorių, bardų, deklamuotojų ir skaitančių patiems sau džiaugsmui. Eilėraščiai, kurie sukaupia prieštaras ir jas panaikina, – laisva, galima bandyti eiti toliau. Iki grožio, kuris gali būti ir „dieviškai negražus“, – kaip kėkšto balsas („Nekaltai pradėtas“). Skaidri ir tikra – gamtos kalba, pati natūraliausia. Poezijos be gamtos kalbos nėra ir būti negali. Gamta gimdo ir kalbą, skatina ją *prasidėti*. Aido Marčėno gamtos kalba taupi, dabar ir labiau kaip *balsas*, kaip kalbėjimosi galimybė. Su kuo? Su pasauliu, net tada, kai atrodo, jog nebėra apie ką. Jei išgirsi mažiausią, rasi ir apie ką. Viena iš dabartiškųjų sankirtų:

*Nebeturiu tau, pasauli, ką duoti.
O tu man? Tinklą, pačius naujųjų
vergų, išmanųjį telefoną? Nenoriu,
kad ir kokios programos ten laukytų,
kad ir kiek begalybių mano buvimas*

*būtų patvirtintas, multiplikuotas.
Atleisk – vienas esu, sau. Išsiskirkim
geruoju,*

*be teismo. Arba ne. Tegul dar kartą
sprendžia poezija. Kaip dera – gražiuoju.
Kaip privalo – neteisidama.*

(„Nebeturiu tau ką duoti“)

Gal kiek per ilgas kelias – į pabaigą silpniau. Bet tiesa tokia – pasaulis kurčias poezijai, kaip pasakyta ir Donaldas Kajoko. Kuo kurtesnis, tuo *išmanesnis*. Poezija turi belstis, turi tikėti, kad bus atidaryta. Jei ne tos, tai kitos durys. „Senis su žiburiu“: „Kad išgirstų pasaulis, / kalbėkitės su drugiu.“ Poetai yra amžinojo *senio su žiburiu* atsinaujinantis pavidalai. Bet tokių eilėraščių, kuriuos valdo pati poezija, knygoje gali būti tik vienas du. Tokių kaip „Tą, kuris pabaigė dainą“. Na, dešimt. Na, daugiau nei dešimt. Kiekvienam poeto numanomam skaitytojui po vieną: „Dievas man davė mane, kad išmokyti suklysti. / Ir pridėjo daugiau negu dešimt skaitytojų. Ačiū“ („Duotybės“). Skaičiai, kurie vis pinasi.

„Apokalipsės angelas“ prasideda epigrafu iš Donaldas Kajoko, dėmesingo matematikai, eilėraščių „Vienas yra skaičius du“ (*dykinėtojo murmelė*). Bet ir ne epigrafu, o eilėraščių pasirodymu sąmonės ir lapo ekrane, jo poetiniu perkeitimu: „Skaičius yra vienas.“ Skaičių ir skaičiavimo metafizika; esame skaičiai, visa, kas kaip nors yra, yra ir skaičius, skaičiai. Vienas yra skaičius, bet ir skaičius yra vienas. Pasaulis kinta, keičiasi, o skaičius išlieka. Skaičiai ir tai, kas yra, kas buvo. Skaičiai – ir žuvę XX a. pasauliniuose karuose, ir išžudyti masinėse žudynėse. Baugus skaičių tikrumas, dar baisesnis skaičių abejingumas – net jei Apokalipsės akivaizdoje. „Vienas yra vienas, buvo, yra ir bus vienas“ – pradžios frazė; vieno atskirybė ir sunki, ir sauganti. 666 – paskutinis poemos brūkšnis – jau yra abstrakcija, galinti pereiti į beveidę statistiką.

Kaip *tai* gali būti? Kaip *tai* gali būti poezija? Gali – iš kalbėjimo pasijos, iš susidarančių ritminių rikiuočių ir rokiučių, iš atspalvių keičiančio popieriaus mėlynumo, iš raidžių tinklų ir tinklainių, iš artikuliacijos išbandymų. Galbūt *tai* yra kūrinys autoriniam skaitymui, autorinėms balso moduliacijoms, skaičiais variant likimus, likimų perėjimus į kitus likimus (vienas yra du, du yra trys...), *betarpė* yra žmonija, *betarpė* yra būtis, *betarpė* nujaučiama Apokalipsė ir jos angelas baisesnis, nes baisesnis visi angelai, kaip pasakyta R. M. Rilke. Ir kaip ištarta Marčėno eilėraštyje „Urbi et orbi“: „Siaubingas yra mirties angelas, bet nebijok. / Tiesos angelas, sergstintis visą gyvenimą, – dar siaubingesnis.“

Siaubingas yra didelis skaičius – begalybė ir dar už jos.

Bet ne mažiau siaubingas ir mažas – amžinybė ir dar už jos.

Nėra tokio didumo, kuris savim užsibaigtų.

Nėra tokio mažumo, kad už jo nebūtų mažesnis.

Vilniaus knygų mugėje Aido Marčėno poezijos knyga „Dirbtinis kvėpavimas“ kainavo 6 eurus. Iš viso knygų, kaip parašyta metrikoje, – 600.

Ir kai su Valentinu Sventicku nusipirkom po vieną, jų nesumažėjo.

Neturėtų mažėti. Nors „vienas yra vienas, buvo, yra ir bus vienas“.

– VIKTORIJA DAUJOTYTĖ –

Fragmentai (III)

Pirma diena darbe po atostogų. Aiškus jausmas, kad atostogos pasibaigė. Aš jau ir namo norėjau. Tačiau grįžusi kelinta naktis iš eilės pabundu išsigandusi, kad likau ten, sapnuoju, kad tebesu saloje, tarsi ten būtų likusi dalis manęs. Toji dalis ilgisi keliauti į Ano Merą.

Į Ano Merą buvau nukakusi. Pėsčiomis, žinoma, ten kokie penki kilometrai per kalvas. Tikros *wuthering heights* – vėjų nugairintos pakriaušės su apleistais arba, tiksliau, bemaž antikiniai ūkiais. Kai kuriuose už akmeninių tvorų tebesigano avys ir ožkos. Nesutikau nė gyvos dvasios. Tyla, vien tik driežų keliamas šiugždesys sausoje žolėje, kai jie sprunka tolyn nuo tako. Užkopusi į viršukalnę ir išsukusi iš ganyklų, tolumoje pastebėjau mažą iš akmenų pastatytą bažnyčią. Pati bažnyčia niekuo nesiskyrė nuo bet kurios kitos paprastos kaimo bažnyčios, bet šalia įėjimo mačiau kažin kokį keistą objektą, kuris nesiderino su ničnieku toje aplinkoje, tik iš tolo negalėjau suprasti, kas tai. Regis, sėdėjo. Patraukiau ištirti. Priartėjusi supratau, kad tai milžiniškas pliušinis meškinas, liudijantis, kad šiose kalvose vis dėlto gyvena ir šiuolaikiniai žmonės. Visa kita – senos akmeninės ganyklų tvoros, į šlaitus įsirausę akmeniniai namai – bylojo, kad esu kažkur kitur, negu rodo žemėlapis. Lyg būčiau įsibrovusi į kažin kieno valdas, laimei, šeimininkas tuo metu buvo išėjęs, todėl neaptiko manęs. Nakso sala visą kelionę dunksojo man iš dešinės ir lyg gyvas padaras, lyg juodas kupranugaris – ne, kažkas dar niūresnio – baugiai ir ištikimai mane lydėjo. Eidama daug galvojau apie savo tėvus: apie tai, kaip jie nuolat pykdavosi, nerasdami ramybės, atsakydami vienas kitą mylėti, ir galiausiai nuo jų abiejų atsiribojau – pagaliau juos ir dalį savęs ten, pakeliui į Ano Merą, tose apleistose, sausa žole apaugusiose kalvose, keistoje, mitų prisodrintoje, bet vis dar tokioje talpioje erdvėje, palaidojau. Jei tik žinočiau, kaip įvardinti, kokia psichosfera ten tarp Miko, Delo ir Nakso tvyro...

Taigi visiškai sąmoningai grįžau į darbą (kartais po ilgų atostogų taip atsijungiu, kad nebepamenu savo pareigų). Darbe po kurio laiko, savo nuostabai, išgirdau Sioniečio balsą – jis kalbėjosi su kažkuo koridoriuje. Viena vertus, nudžiugau, nes buvau įsitikinusi, kad jis paliko viešbutį su manim neatsisveikinęs. Kita vertus, sunerimau. Tai reiškė neišvengiamą akistatą, kuri taip baugina mane. Netrukus pasitaikė ir priežastis. Nastin:

– Reikia tą naują numerį pridėti prie greitųjų, bet aš nežinau kaip.

– Aš irgi nežinau.

– Gal reikia paklausti Sioniečio? Gal jis galėtų?.. – tikėdamasi, kad to imsiuosi. Turbūt pats likimas kalba jos lūpomis.

Tačiau man juk rankos dreba vien jam aplinkui vaikstant. Nereikėtų jo vengti, pamaniau, turbūt kai jo vengiu, jis galvoja, kad jo nemėgstu. Eidama į kavinę arbatos, žvilgtelėjau pro pravertų jo kabineto durų plyšį ir (amžiais) ten stovinčio pašnekovo nugarą, o akimirksniu susidūriau su jo juodomis akimis, kurios pasižymi tuo, kad nieko į kitą žmogų neprojektuoja, tiesiog žvelgia į aplinką tavo žvilgsniu. Ir skolina savąsias akis, jei tik kas norėtų jomis į pasaulį žvelgti. Po minutės atėjo iš paskos į kavinę kalbėdamas telefonu ir atsistojo čia pat už manęs, besirušiančios puodelį arbatos. Netikėtai be baimės atsigrėžiau į jį ir pasakiau, kad mes norim kai ko paprašyt. Jis lūpomis atsakė:

– Taip, žinoma.

Regis, aiškiau ėmiau suvokti jį kaip asmenybę, tiksliau, jo asmenybės nebuvimą. Lyg susitikus žvilgsniams mūsų savastys maišytųsi (to aš labiau už viską baiminausi), bet esmė ta, kad savastys neegzistuoja: nei jo, nei mano. Štai dvi merginos iš pardavimų skyriaus stabtelėjo su juo pasikalbėti – vis teiraujasi, kada jo paskutinė diena ir išleistuvių vakarėlis, – mačiau jas, glebiai parimusias prie sienos, demonstruojančias savo trapumą, ir mačiau, kaip tai jo nė kiek nejaudina. Jos savo laikysena sako – jei norėtum mus liesti, mes būtume labai pamalonintos. O jis – daugiausia, kaip galiu jus paguosti, tai būti labai malonus pokalbio metu. Bandau užsirašyti, kad tie atsiminimai neišnyktų, bet kartu nepalieka jausmas, jog visgi itin netiksliai pasakoju. Dėl to, kad tai ne apie ištartus žodžius, o apie galių pusiausvyros tarp žmonių jausmą, kuris nematomas, neturi pavadinimo. Vėliau sutikau jį per pietus. Tiesiog pažiūrėjau, nežinodama, ką pasakyti, o jis kaipmat priėjo pats.

Živilės Spūdytės piešinys

– Norėjai kažko paklausti? – pasiteiravo.

– Taip, – prisiminiau. – Mums reikėtų pridėti telefone dar vieną trumpąjį numerį.

– Mmm, pirmiausia reikia atsiminti, kaip tą atlikti... – tarė kokeriškai, o aš plačiai nusišypsojau. Mums pagaliau pavyko pasikalbėti.

Ryšys, kuris tęsiasi akimirksnį. Tik iki tol, kol baigiasi akių kontaktas ir mirksnis užbaigia sandūrą. Labai talpus, tačiau trumpas santykis. Jo metu dingsta vaidmenys, tai, kad jis vyras, o aš moteris, – tereikia labai mažai. Visa susimaišo. Tuo metu, regis, mano egzistencija tampa ryški, matoma. Po to jis nueina savo keliu, o aš savo.

O, jis įgudęs žavėtis savimi pačiu. Tiesa, saikingai, apgalvotai, būti nuolankiam pačiam sau ar bent jau taip save deklaruoti ir kartu bendrauti su kitais žmonėmis – nuolankiai, apgalvotai, saikingai. Daugelį tai veikia lyg katalizatorius, sustiprinantis savo pačių refleksiją, slaptą savęs pačių matymą. Pavyzdžiui, Fesò tam tikrais momentais laiko save didingu, o pabendravęs su Sioniečiu tampa dar didingesnis ir galingesnis, pajunta euforiją. Dėl to Sionietis jam pasidarė toks būtinas, kad sužinojęs apie jo išėjimą puolė į nevilgtį, ėmė elgtis neadekvačiai. Sionietis neprisiima atsakomybės už kitų savijautą. Tiesiog dėmesį jis pasilaiko sau. Kai žmonės, suviloti jo mandagumo, ateina pas jį – įsivaizduodami, kad gaus dėmesio, – jie patys nepajunta, kaip pokalbio metu dėmesį atiduoda patys. Užleidžia save jo okupacijai. Kartais sunku tai atskirti. Pavojingas tuščiagarbiams žmonėms, savimyloms. Nuo pat pirmos dienos, kai mudu susipažinom, man buvo aišku, kad jo trukdyti nereikia. Palikti ramybėje, vertinti tylą, kurioje jis skendi. Nežinau, kodėl jis ėmė pats pas mane eiti... Sionietis iš tų, kur nuolat siekia blogio, bet vis sukuria gera.

Kai filmo „Aukšta klasė“ herojus lieti pastato sieną, koloną, glostė grindis, iškart supratau, kad jis lygiai toks pat kaip aš – dėl priklausymo nė žmonėms (žmonės mažai arba nieko nereiškia), bet pastatui, didesnei už save galiai. Tai lojalumas, ištikimybė (imunitetas, kaip pavadino kita filmo herojė). Nereikia nė sakyti, kad ir aš jaučiuosi gyvenanti panašiam pastate – viešbutis primena sumažintą kosmosą, planetą, teatrą – ką tik nori jis gali priminti...

Šįryt nubudusi kurį laiką mažiau, kad mano darbas šiemet ypač veda iš proto. Pasidarė itin sunku dirbti. Dėl ma-

žos erdvės, aišku, nors anksčiau jos pakakdavo. Pasikeitė bendradarbiai. Daugelis apsisprendė manęs nekęsti, pavydėti, atsikratyti... Sunku pasakyti kodėl, esu draugiška, tolerantiška, tačiau kai kam tai pačios atgrasiausios savybės.

Ariel, žemaūgė rumunė; metuose, kaip sakoma. Gnomas, krypuojantis į šalis, tačiau pasaulis kaip tik dėl to turi suktis vien aplink ją, nes gnomai – gražūs ir mieli padarai. Ne tik suktis; adoruoti, garbinti. Bet aš nematau, visiškai nematau dėl ko... Galiu žavėtis Turnerio tapyba, bet gnomu iš Rumunijos... Jos, tokios mažos, toks milžiniškas šešėlis. Dažniausiai darbe ji siuva, iš pažiūros ramiai, bet labiau už viską norėtų, kad priečiau su ja pasikalbėti. Jeigu pati to nenoriu, su ja kalbėtis nepradedu (manau, jei ji nori, tą pati ir turi padaryti). Ir nesvarbu, kaip intensyviai ji mėgintų savo mąstymu mane pajudinti. Kai ji štai taip nusigręžusi nuo manęs siuva, beveik regiu trečiąją akį, kuri visada jos pakaušyje atsimerkusi stebi mane, kiekvieną mano žingsnį, stebi, žinodama, kad tai turėtų bauginti. Keista, kad vaizduotė tokia aktyvi, jog beveik matau, ką ji galvoja, tačiau kūnas – visiškai pasyvus, bemaž nepajudinamas. Taigi, tikrovėje nieko nevyksta, tačiau jos mintyse – vienos scenos keičia kitas. Ten numatyti įvairūs vaidmenys man, mano elgsenos modeliai ar kažin kas panašaus. Bandymai nuspėti, kaip elgsiuosi, ir jei pavyksta, laukinis džiaugsmas, tikėjimas, kad pasielgiau taip dėl to, jog ji mintyse to norėjo. Mintis apie manęs kontroliavimą jai teikia paguodą. Aš, žinoma, darausi galutinai apatiška.

Nusikirpau plaukus.

Citata iš filmo „Aukšta klasė“.

– Kaip aukštuomenės gyvenimas?

– Manijos priepuoliai, narcisizmas ir bejėgystė (dingsianti elektra).

– Įdomus atvejis – panašu į tave.

– Galbūt.

– Tai koks galutinis sprendimas? Visi jau susitaikė su sąlygomis, tik tu delsi kaip visada?

Pažiūrėjo Torò į mane ir nei iš šio, nei iš to tarė:

– Būk sveikas, cezari.

– *Morituri te salutant*, – pridėjo Pi.

Suglumau iš nuostabos, o jie pamanė, kad per daug su dėtingai pajuokavo.

Darbas pasidarė panašus į nesibaigiantį sapną. Tiksliau, nuolat sapnuoju darbo vietą. Pastaruoju metu tiek daug darbo, kad tikrovės ribos pasidarė bemaž perregimos. Anądien įžengiau į skalbyklą, o ten – chaosas: dėžės su išdžiovintais, bet nesurūšiuotais, neišlygintais drabužiais, nesupakuoti marškiniai, neskaltbi rankšluosčiai – kur pažvelgsi, ten prašosi rankų. Dirba Ettien su Chi, man rodos, jie slapta nesutaria, kas pamainoje viršesnis, kas duoda nurodymus, o kas turi klausyti. Ettien požiūriu, žinoma, Chi, nes jis jaunesnis, bet Chi požiūriu – kodėl jis? Kokia trumparegystė, koks galų gale čia, šitoje pasaulio užmirštoje kertėje, skirtumas. Atrodo, kad Ettien laimi. Chi maloniai tą slepia, bet nujaučiu, kaip jį tai erzina. Jis norėtų, kad visa būtų labiau pagal jį. Labai panašūs. Chaosas greitai įgavo struktūrą, kai įsikiau aš. Liečiau nesutvarkytas uniformas palikti Ariel, ji tą greitai padarys, o Chi imtis svečių rūbų, pradėdant nuo tų, kuriuos gavo pirma, arba tų, kurie turi būti priduoti skubiai. Per gerą pusvalandį atsirado erdvės. Kaip bebūtų, tokioje ankštoje vietoje, kai verda darbas, santykis tarp dviejų tuo metu dirbančių žmonių irgi verda.

Užvakar buvo geriau. Atėjusi radau tuščią darbo stalą – visi rytiniai skalbiniai buvo baigti. Tarp Ettien ir Chi geresnė proporcija – Chi rūpinosi uniformomis, o ji svečiais.

Kažkur tarp šių dviejų dienų įsimaišė diena, kai Vadi ant manęs rėkė.

Sakiau jums, kad susitiksiu!

Lipdama laiptais prie jūros, sutikau grupę ekskursantų su vadove. Sustojau paklausti pasakojimo apie pastatą, vietinių vadinamą Korovino vila. Pastatas ir sklypas kažkada priklausė žinomam tapytojui, apie tai skelbė užrašas lentoje, pritvirtintoje ant plačios, žmogaus ūgio betoninės tvoros, juosiančios visą vilos teritoriją. Dalis šios galingos sienos rėmino laiptus iš vienos pusės, kitoje stūksojo paslaptingas aukštas akmeninis namas be langų. Stovėdama viršuje, ant pirmosios laiptų pakopos, galėjau matyti vilos terasa vaikštinėjančius žmones, iš kiemelio vėrėsi nuostabus jūros vaizdas. Vyrai nešėsi etudines dėžes, nedidelio formato kartono lakštus ir blokus akvarelinio popieriaus. Vyliausi iš ekskursijos vadovės pasakojimo daugiau sužinoti apie vilos gyventojus ir kam dabar priklauso pastatas, bet moters žodžius nutraukė triukšmas. Rėkė laiptų viršuje stovintis senis. Jis ne tik rėkė gergždžiančiu balsu, bet ir juokingai gestikuliuo rankomis ir kojomis: ryškios saulės apšviestas, plasnojo ir ūbavo, lyg už virvelių tampoma lėlė. Šį įspūdį paryškino ilgi juodi aulinių pusbačių raiščiai, kurie plaikstėsi apie kojas, taip pat žilos garbanos, krentančios ant pečių, – žmogus priminė Karabasą Barabasą iš Aleksejaus Tolstojaus pasakos „Aukštinis raktelis“, tik neželidino barzdos iki žemės. Man pasirodė, kad jame susipynė dviejų visiškai skirtingų pasakos apie Buratino nuotykius personažų savybės – išvaizda vyras priminė lėlių teatro direktorių, o elgesiu medinuką išdrožusį senuką dailidę.

Saulėtąja laiptų dalimi, tiksliau, siaura juosta, kurios nesiekė nuo namo krentantis šešėlis, čiuožė du maži juodbrūvi berniukai. Labai susikaupe, nekreipdami dėmesio į vyro ryvimus (šaukė Karabasas būtent juos), vaikai čiuožė užpakaliukais nuo laipto ant laipto, juokingai kraipydami savo šleivas kojas, delniukais braukdami per įkaitusius akmenis, kurie praėinančiųjų buvo taip nugludinti, kad šviesa susigerdavo į juos lyg rašalas, palietas ant sugeriamojo popieriaus, – atrodė, glostai ne akmenį, o saulėje įkaitusią katę. Neregimos rankos pastūmėtas, ekskursantų būrys prisiliejo prie sienos duodamas kelią vaikams ir lyg užburtas stebėjo sceną ant laiptų. Vaikai ekskursantų nematė, nors rankomis lietė jų batus. O vyras, nujausdamas situacijos išskirtinumą, rėkė dar garsiau, prašydamas berniukų atsikelti nuo laiptų ir nedaryti jam gėdos; žodžiai, kaip galėjau numanyti, reiškė kažką panašaus, bet žmogaus veidas bylojo, kad jis pats su malonumu prisidėtų prie vaikų, rėkavo ne todėl, kad juos sudraustu, bet trokšdamas atkreipti praeivių dėmesį:

– Žiūrėkite, kokie gražūs šie mažiukai! ŽIŪRĖKITE VISI! Žiūrėkite, kaip jiems smagu! VAI! VAI! VAI!!!

Sustojęs ant paskutinės pakopos, senis atsigrėžė, nukėlė juodo veliūro skrybėlę, kažką pasakė ir žemai nusilenkė. Nustebusi atsisukau į ekskursantus, bet grupė jau buvo nuėjusi, nepastebėjau, kada žmonės išsiskirstė.

Pavakare dar kartą sutikau šį vyrą:

– Sakiau jums, kad susitiksiu!

Buvo be skrybėlės, todėl tik linkčiojo visu ūgiu ir skėtriojo rankomis, šaukdamas iš tolo; jis stovėjo prie etudinės dėžės, o aš leidau žemyn siaura gatvele. Galbūt žmogus sakė ką nors tuomet, ant laiptų, bet aš nesupratau, – dabar kalbėjo rusų kalba, kurią mokėjau. Atsigrėžiau pažiūrėti, ar iš tiesų kreipiasi į mane; gatvelė tuščia, siaura, prasilenkti negalėjome, todėl sustojau ir pažvelgiau į tapybos darbą. Pasielgiau taip tik iš mandagumo, nesitikėjau, kad tapyba verta dėmesio. Rusiškai vyras kalbėjo su pietietišku akcentu, ūbavo nesustodamas, tapė taip pat gyvai, temperamentingai. Paklausė, ar patinka tapyba, bet atsakymo nelaukė, pats gyrė pavykusias savo nutapyto etudu vietas, užmiršęs drobę, šlovino žydnčius krūmus, apačioje ribuliuojančią jūrą. Gegužės mėnesį Kryme kiekvienas stiebelis, kiekvienas šakaliukas aplipęs kupliais žiedais, kvapą gniaužė nuo versme mušančios gyvybės, net nejučiau darėsi nepratusioms akims. Visa krykštė, pulsavo džiaugsmu – žvirbliai, kirai, šunys, į kurortą suvažiavę žmonės traukė į plaučius žydnčių tamariksų kvapą, poilsiautojai blaškėsi baltais garlaiviukais – šį pavasarinį kvaitulį jam ir buvo pavykę nutapyti. Nors blėso šiltas saulėtas vakaras, Maestro vilkėjo megztinį, kaklą buvo apsirišęs skara. Teptukas valė į savo plačias juodo velveto kelnes, drabužis mirgėjo įvairiausių spalvų dėmėmis. Ilgi juodi batraiščiai draikėsi aplink juodus pusbačius, supratau, kad batraiščiai jis neriša. Negi nesusipainioja juose? Tai virtuozas!.. Vyro laiksenoje buvo kažkas nenusakomo – iš pažiūros nevalyvas ar kvanktelėjęs, senis rodėsi tokia organiška pavasarinio peizažo dalis, kad galėjai manyti jį visą šį grožį sukūrus, tepė ant drobės ne dažus, bet savo džiaugsmą: aistringai mėgo tapyti ir bendrauti, mėgo taip stipriai, kad nebebijojo būti neteisingai suprastas...

Neklausiau, kuo vardu Maestro, pirmą kartą taip pavadintas, nei džiaugėsi pagerbtas, nei įsižeidė (ironizavau truputį), taip ir liko. Jis gyveno ir dirbo Baku, nors sakėsi esąs armėnas. Maždaug šešiasdešimties metų, du berniukai, jo sūnūs,

gimę antroje santuokoje. Šeima gyveno viešbutyje, o Maestro Korovino viloje turėjo atskirą kambarį. Pasidomėjo, ar poilsiauju. Atsakiau, kad ieškau darbo, noriu pagyventi prie jūros ilgiau, gal metus.

– Kokio darbo tikėtės rasti?

– Kiemsargės, – atsakiau. Ilgai kvatojo.

– Jūs nepanaši į kiemsargę... – paaiškino savo džiaugsmo priežastį.

Nutylėjau apie dailės studijas, užsiminiau tik iš kur atvažiuoju. Mano išvaizda neprieštaravo tam, ką kalbėjau apie darbą; suadatos kelnės, marškinėliai, batai nuo kelio dulkių išbluko ir susitrynė, vienintelis škotiškos vilnos megztinis neprarado spalvos ir vertingo daikto išvaizdos, nors naudodavau jį vietoj pagalvės (ne visada prašydavau nakvynės gyvenvietėse); kiti rūbai vis dar gulėjo Simferopolio geležinkelio stoties bagažo saugojimo kameroje. Mama vaikystėje sakydavo:

– Nesimokysi – šluosi gatves.

Mečiau studijas aukštojoje mokykloje, kokį darbą galėjau dirbti? Vėliau pavyko įsidarbinti pašte, Jaltos mieste, man patiko nešioti laiškus.

Gurzufas nedidelis miestelis, penkios gatvės – ir tos pačios susibėga prie laiptų, o šie leidžiasi pro pat Korovino vilą; sutikdavau Maestro dažnai, pamatęs iš tolo kviesdavo prisėsti ant sulankstomosios kėdutės, kurią tikindavo atnešęs tik dėl manęs, tapė visuomet stovėdamas. Iš armėno pasakojimų sužinojau, kad Korovino vila – tai sąjunginiai dailininkų kūrybos namai, tą gegužę juose buvo įsikūrę Antrojo pasaulinio karo dalyviai, dalis jų dėstė, kaip ir Maestro, aukštosiose ar meno mokyklose. Pasidomėjau, ar ilgai jis kariavo.

– Tris mėnesius tarnavau, vairavau sunkvežimį. Sprogus sviediniui, buvau sužeistas į koją, o tuomet ir karas baigėsi.

– Ar yra lietuvių?

– Latvius atvažiuoju, kazachė iš Almatos, pora žmonių atvyko iš Baltarusijos, bet daugiausia grupėje rusų ir ukrainiečių.

Pats nebuvo panašus į solidžius žmones iš Korovino vilos, paklaustas šyptelėjo liūdnei ir prisipažino, kad kolegos jo šalinasi. Keletą kartų padėjau parnešti į vilą gausų Maestro inventorių, jaučiau smerkiančius žvilgsnius, šaltus, vos pastebimus galvos linktelėjimus sveikinantis – mudu atrodėme lyg apdriskę provincialai šalia respektabilių miestelių. Daugelis šių vyrų patys seniai nebetapė, tik mokė kitus. Atvykus į Gurzufą, gavus jūros oras kūrybinių galių nesugrąžino; negelbėjo atskira studija viloje, sotas maistas, kitokie patarnavimai, aplinkinių nuomonė apie kūrybinius pasiekimus liko toli, namuose. Žmonės susirinko iš įvairių miestų: Maskvos, Minsko, Kijevo, Rygos, Almatos, Žytomyro, Mogiliovo, Baku, jie atsivežė į kūrybos namus senų darbų baigiamajai parodai, bet matyti kasdien armėną prie spalvomis žaižaruojančių etudu buvo skaudu. Maestro erzino kolegas savo išvaizda, nerišamais pusbačiais, besivelkančiais iš paskos ilgais juodais batraiščiais, dainavimu penktą valandą ryto – jis išeidavo į balkoną ir giedodavo himną tekančiam saulei, kartais netgi šokdavo – pats man pasakojau. Visgi labiausiai šiuos respektabilius žmones skaudino jo nenumaldomas alkis tapyti; devintą valandą pusryčiauti, kai kiti tik keldavosi iš lovų, senis grįždavo nuo jūros su nauju etudu, pastatydamas jį valgomojo viduryje ir lyg vaikas džiūgaudamas klausinėdavo:

– Na, kaip?! NA, KAIP?!

Šis „Na, kaip?!“, šūkalojamas nenustygstančio iš laimės tapytojo, varė į nevilgtį kolegas, o Maestro kankinimo ritualą kartojo kasdien ir ne po vieną kartą: jis tik užkasdavo ir išeidavo tapyti. Mėgo postimpresionistus, brangino Vincento van Gogho kūrybą, sakė jaučiaus sielų giminytę, vadino save olandų tapytojo broliu. Pažinau merginą iš Odesos, kuri sakydavosi esanti garsiosios rusų poetės Marinos Cvetajevos dukra, nors Ariadna Efron mirė 1975 metais. Mano pažįstama kavinėse ant servetėlių rašė eilėraščius, apie eiles nieko pasakyti negalio, neskaičiau. Papasakojau šią istoriją tapytojui, Maestro susikrimto:

– Žinau, kad nedera taip kalbėti, bet nesulaukiau.

– Gal jūs ir brolių turite, kaip Vincentas van Goghas, jaunesnį brolių, kuris padeda dažais ir drobėmis? – paklausiau.

– Tarybų Sąjungoje nėra kiemsargių, žinančių apie tapytoją Vincentą van Goghą, o apie dailininko brolių Theodorą juo labiau... – žvelgė į mane su begaline meile.

Kartą pakvietė drauge vakarieniauti Korovino viloje; jo stalo bendras išvyko porai dienų, maistą viloje ruošė skaniau nei bet kurioje kitoje Gurzufo viešojo maitinimo įstaigoje, todėl Maestro nusprendė pasidalinti, nors aš nė žodeliu ne užsiminiau apie Simferopolyje paliktą lagaminą ir pinigus. Mes įžengėme į salę su visa jo manta, prie stalų žmonės jau tarškėjo įrankiais. Olimpo dievai patys kviesdavo mirtinguosius į savo iškilmes – meno korifėjai Maestro poelgi priėmė kaip nedovanotiną įžulumą. Mūsų pusėn piktai baltakiavo,

šnarpsė, krenkštė ir dūsavo, slogi nuotaika persidavė aptarnaujančiam personalui, nes Korovino vilos komfortas bei geras maistas leido jaustis reikšmingesniems ir maistą gamintiems bei į stalus patiekalus atnešantiems patarnautojams. Maestro, kaip barbaras (ar šventasis), nematė ir neįsėdėjo salėje tyrančios nuotaikos, nekalčiausiu veidu patarnavo man prie stalo, be gailėsčio trempdamas nusistovėjusius vietinius papročius ir tradicijas. Atmosfera, iš pradžių slėgusi, gerai pavalgus ėmė juokinti. Mes išėjome iš salės ir susėdome ant vienintelio terasoje stovinčio suolo. Papasakojau savo įspūdžius, senis klausėsi išpūtęs akis, po to pratrūko kvatoti. Juokėsi taip nuoširdžiai, kad ir aš nesulaukiau – kvatojome dviese. Vakaras šiltas, šviesus, suolas ilgas, bet tik vienas. Iš valgomojo išėję dailininkai žvilgčiojo į mus, bet ant suolo nesėdo, lyg bijodami užsikrėsti. Visgi seni žmonės smalsūs kaip vaikai, kažkuris jų neištvėrė, tuomet prisigretino daugiau: vieni prisėdo, kiti stoviniavo greta. Mano svetingojo bičiulio mintys judėjo šviesos greičiu, susipindamos į pačias netikėčiausias paraboles, o gal girliandas; pamatęs terasos pakraštyje šluota mosuojantį kiemsargį, prisiminęs mūsų pokalbį apie darbą, kurio ieškojau, taip pat priežastį, priverstusį prieš sekundę kvatoti, Maestro surimtėjo, liūdnei apžvelgė ant suolo sėdinčius ir tarė:

– Nesuprantu, ką šie žmonės turi bendro su tapyba ir ką jie čia veikia...

Spėju, jis netyčia įgarsino savo galvoje tuo metu praskriejusią mintį, tai nutinka kartais politikams ar diktoriaus, po įrašo televizijos studijoje užmiršusius nusisėgti mikrofoną. Kolegos nežinojo, kaip reaguoti į šį akibrokštą, jie nesitikėjo tokios linksmybių pabaigos, o armėną laikė labai žemo intelekto žmogumi. Bailesni gaižiai kikenė, apsimesdami, kad nenugirdo ar nesuprato Maestro pasakytų žodžių, bet žemas, stambus, pliko veido, šortais mūvintis tapytojas iš Žytomyro užtvino raudoni nuo viršugalvio iki sandalų. Oficialiai grupė vadovavo profesorius iš Maskvos, bet tapytojas iš Žytomyro buvo tikrasis plenero lyderis. Vienu drūtos rankos mostu jis nutraukė žagsėjimą primenantį kikenimą. Po kelias minutes trukusios griausmingos kalbos, išsakytos žiūrint tik į armėną, senukų veidai atgavo spalvą. Aš visos mizanscenos metu neištariau nė žodžio, neoficialusis grupės lyderis manęs nematė – aš jam neegzistavau.

Tuo metu pro vartus į terasą įgriuvo latvis, jis buvo išgėręs daugiau nei įprastai ir vos laikėsi ant kojų. Vyras nebandė vaidinti tapytojo, net dėl akių nevaikščiojo su etudine dėže ant peties, gėrė kasdien, visiškai nesislėpdamas. Žmogelis jau graibėsi apie jėgimą į vilą, bet netyčia, o gal pajutęs įremtus į nugarą neramius žvilgsnius, atsigrėžė. Maestro trikdė psichologinį klimatą viloje ir gadino moralinį kūrėjų veidą, o išgėręs latvis galėjo ką nors sugadinti tiesiogine šio žodžio prasme; jis nesirinko žodžių, į kolegas žvelgė su neslepia panieka. Korovino vilos terasa nedidelė, skersai ne daugiau kaip dvidešimties žingsnių, girtas vyras atšlijo nuo durų, į kurias rėmėsi nugarą, ir atstumas iki suolo ėmė grėsmingai mažėti. Visi kaip užkerėti stebėjo šlitiniuojančio žmogaus pastangas pasiekti suolą, šis neatlaikė žvilgsnių, likus dviem metrams kojos susipynė ir senas vyras visu ūgiu išsidriekė ant terasos grindinio. Keikdamasis bandė stotis, dar kartą griuvo, niekas ant suolo nekrustelėjo. Studijuodama dailę dvejus metus gyvenau viename kambaryje su merginomis iš Latvijos, buvau nuvažiavusi į šią šalį pasisvečiuoti, truputį mokėjau kalbą. Priejusi paklausiau, ar reikia pagalbos: gėda buvo stebėti besivartantį žmogų. Į girtuoklius visuomet žiūrėjau kaip į žmogaus karikatūrą, tėvas ir patėvis turėjo šią ydą, nereaguoti negalėjau – latvis buvo kaip ir šioks toks giminitis, atvykęs nuo Baltijos jūros krantų. Jis nesipriešino, mes pakėlėme vyriškį dviese su Maestro, kuris prišoko iš kitos pusės, ir užvedėme laiptais į kambarį antrame aukšte. Viloje buvau pirmą kartą, grįžtant antro aukšto koridoriu dirstelėjau pro plačią atvertas stiklines duris. Maestro paaiškino, kad tai bendras poilsio kambarys, vadinamas Raudonąja svetaine. Tikrajam šeiminkui priklausę krėsiai dabar buvo aptraukti tamsiai raudonu pliušu, ant langų kabėjo tokios pačios pliušinės užuolaidos, dengiančios visą galinę sieną. Svetainės viduryje puikavosi didžiulis televizorius.

– Žiūrėte televizorių? – paklausiau.

– Niekuomet, – atsakė Maestro, jis atrodė pavargęs. – Vakarais rodo serialą su aktoriumi Tichonovu, „Septyniolika pavasario akimirka“, visi renkasi į svetainę, – pridūrė.

– Maistas čia tikrai geras, jūs buvote teisingi, – padėkojau už vakarienę.

Senis nušvito. Atsisveikinome ir aš išėjau į terasą. Sėdinčios ant suolo garsiai ginčijosi...

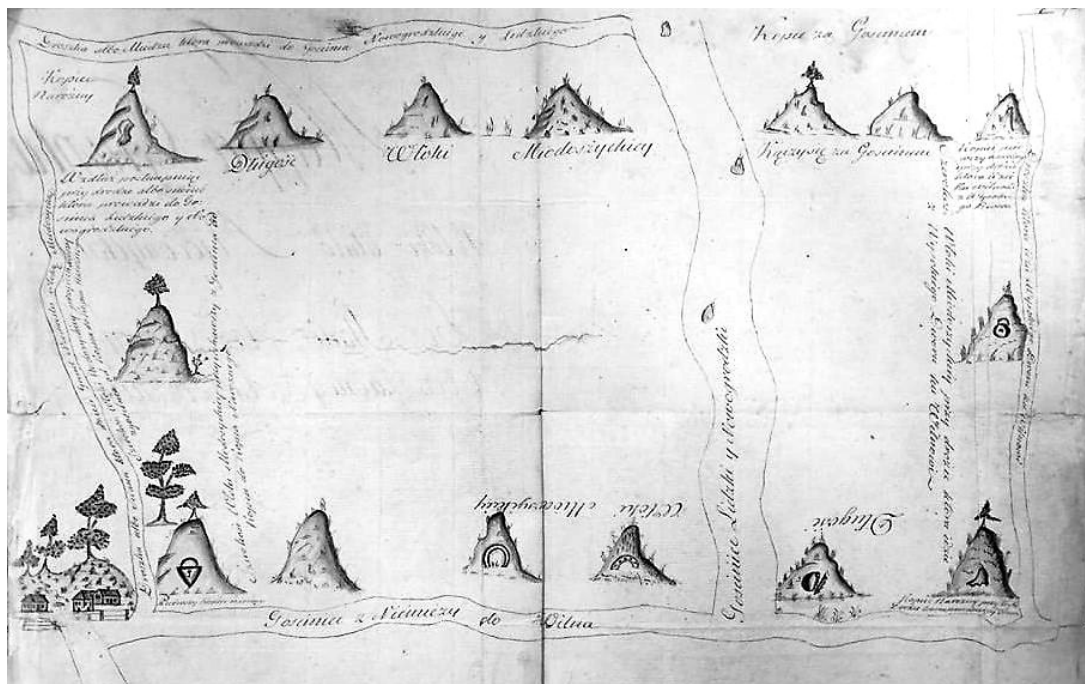
– RŪTA KAPOČIŪTĖ –

Apie brangią žemę, kurią saugojo ženklai ir į kaupus įkastos žvėrių galvos

XV–XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bene vertingiausias turtas buvo žemė ir dvarai. Tai užtikrino šeimos ekonominį stabilumą ir socialinį statusą. Tačiau egzistavo ne tik žemės panauda, bet ir būtinybė saugotis nuo į ją besikėsiančių žemvaldžių. Pavyzdžiui, siekiančių suklastoti ir pakeisti valdos ribas arba savavališkai užsėti atokesnį sklypą ir taip jėga ją užvaldyti. Apsidraudžiant nuo šių pavojų buvo itin svarbu su kaimynais suderinti kuo tiksliau pažymėtas ribas. Nuo seno pagal paprotinę teisę (vėliau ir pagal rašytinę) sutarti riboženkliai turėdavo juridinę galią ir šiukštu jų nebuvo galima klastoti. XVI a. LDK įsigalint rašto kultūrai žemvaldžiai rūpindavosi, kad jų valdų ribos ir riboženkliai būtų kuo smulkmeniškiau aprašyti, o aprašai patvirtinti valstybės pareigūnų. Imti braižyti individualių valdų planai – jais papildomai dokumentuota ir saugota ši nuosavybė. Tačiau, žvelgiant iš praktinės pusės, svarbiausi buvo fiziniai ribų ženklai, žymintys tikrąjį žemės plotą, nes rašytiniai dokumentai iš esmės tik konstatuodavo ribos faktą.

Kaip anuomet buvo suprantamos valdų ribos? Vieni seniausių riboženkliai buvo savaimingai susiklostę ir tam tikslui pritaikyti įvairūs gamtos objektai. Priklausančius laukus ir miškus žymėdavo upių vagos, ežerų pakrantės, pelkių pakraščiai, kartais neįžengiamų girių paribiai. Jei šių nebūdavo, žemės savininkai kurdavo specialius fizinius riboženklus – atveždavo ir statydavo didelius akmenis arba iš jų sukraudavo krūsnis, ypač drėgnose vietose. Kitais atvejais būdavo pilami žemių kauburiai – kaupai, vadinamieji kapčiai. Dalis jų būdavo dideli kaip kalneliai, ant kurių buvo galima ir užlipti. Kaip riboženkliai būdavo pritaikomi ribų juostoje pasitaikę išskirtiniai medžiai – šimtainečiai ažuolai, pušys, alksniai. Nuo seno žymint ribas būdavo naudojami individualūs savininkų grafiniai simboliai, nes nekilmingi asmenys turėdavo susikūrę savo paveldimus ženklus. Jie dažnai primindavo įvairias geometrinės figūras ir linijų kombinacijas. O kilmingi asmenys ženklindami žemių ribas naudojo ženklus, panašius į savo herbus. Jie būdavo iškapojami kirviais ir kardais ant medžių arba iškertami kaltais ant akmenų. Grafiniai simboliai ant paviršių ir fizinių ženklų turėjo juridinę galią, kuri saugojo žemės savininkų nuosavybę. Jų sunaikinimas prilygo dideliame nusikaltimui – pasikėsinimui į nuosavybę.

Keltinas klausimas – ar per šimtmečius keitėsi riboženkliai forma? Šaltiniai rodo, kad per daugelį metų kai kurie iš jų sudėtingėjo. Labiausiai tai pasireiškė kuriant fizinius riboženklus – supilamus žemių kauburius. Šie riboms žymėti pradėti naudoti XV a. Jie turėjo būti sukasami stebint valstybės pareigūnams arba teisėjams, kurie savo buvimu juridiškai patvirtindavo įvykusį faktą. Be to, dažnu atveju šie ženklai būdavo aprašomi. Ženklo suformavimas buvo speciali procedūra, kurios valdos savininkas pats negalėjo atlikti. Ženklimas buvo mokama paslauga. Antai 1566 m. Antrajame Lietuvos Statute surašyti įkai-

Vilniaus priemiestis Kupryoniskės, „midaus valakas“. 1808 m. brėžinio kopija pagal 1790 m. šaltinį (pirmi riboženkliai supilti 1671 m.). Lietuvos valstybės istorijos archyvas

niai, kuriuos reikėdavo mokėti valstybės pareigūnams: už supiltą didesnį kaupą galulaukėje – 24 lietuviški grašiai, už mažą – 12. Išties didieji kaupai būdavo nemaži ir kartais prilygdavo kalneliams, ant kurių sulipę žemvaldžiai ir teisėjai galėdavo geriau apžiūrėti plotą.

Nuo XVII a. į žemių kaupus imta užkasti įvairius daiktus. Tai galėdavo būti akmenys, neretai su iškaltais ženklais arba įrašais. Kitais atvejais dėtos krosnių koklių nuolaužos, piltos kalvių anglys ir šlakas, kartais būdavo užkasami stikliniai buteliai arba suberiamos stiklo šukės. XVIII a. kaupų turinys darėsi dar įvairesnis. Pavyzdžiui, 1738 m. Breslaujos pavieta, Vydziuose, žymint ribas į kaupus buvo įkasti moliniai indai ir jų duženos, supiltas šlakas ir, negana to, ženklintojai papildomai sudaužė metalinę keptuvę ir jos gabalus sudėliojo į kaupus. Išskirtiniai kaupai aprašyti 1760 m. ribonėje (ribų nustatymo dokumente) Aluonos vietovėje (dabartiniame Kėdainių r.). Vienas jų buvo toks: atvežti ir suversti du vežimai akmenų, ant jų subertos sudaužyto žalio stiklinio grafino šukės, įdėta molinių indų šukių, viena plyta ir plokščias akmuo su iškalta 1760 m. data. Po to visas šis turinys užpiltas žemėmis. Kitais atvejais kaupo viduryje iš daiktų būdavo sudėliojamas ženklas, kaip antai 1788 m. Trakų vaivadijoje, Rūdiškių palivarke, kaupo viduryje iš akmenų buvo sudėliotas kryžius ir užpiltas žemėmis. Panašių dėlionių pasitaikydavo ne taip ir retai. XVIII a. į kaupus dažnai būdavo įkasami tašyti akmenys su iškaltais ženklais, inicialais arba datomis, supilamos stiklinių ir molinių indų šukės arba sudedami nesudaužyti buteliai ir vos ne visais atvejais supilamos kalvių anglys arba, kaip nurodoma, tiesiog suberiama viena ar kelios pintinės šlako.

Kodėl tai daryta? Galimi keli aiškinimai. Vienas iš jų: taip savininkai formuodavo išskirtinį valdas apsaugantį juridinį ženklą – kaupą. Be to, neretai vienas šalia kito būdavo skirtingų šeimininkų kaupai. Laikui bėgant jie sumukdavo, todėl esant reikalui juos pakasus buvo galima atskirti pagal savininkų turimuose ribų aprašuose išvardintą kaupų turinį. Kitas aiškinimas: kaupo turinio įvairo-

vė ir gausa apsunkindavo šio objekto suklastojimą. Norint sunaikinti kaupą būdavo ne taip lengva išrankioti visas smulkias šukes ir supiltas anglys, kurios žemę nudažydavo juodai.

Išskirtiniais atvejais siekiant apsaugoti nekilmuojamąjį turtą būdavo pasitelkiama ir magija. Pavyzdžiui, toks atvejis paliudytas XVIII a. pabaigos Veliunos bažnytinio žemių ribų apraše. Jame išvardintos kelios dešimtys kaupų, kuriuose, be jau minėtų įvairių daiktų, buvo įkastos ir gyvūnų kūnų dalys. Antai apraše nurodyta, kad ketvirtame kaupe užkasti trisdešimt du balti akmenys ir pintinė kalvio anglių, o šeštame kaupe – devyniasdešimt vienas akmuo ir trys šunų galvos, apipiltos anglimis. Devintame kaupe, be suverstų akmenų, dar įdėtos keturios vilkų galvos ir apipiltos anglimis, o priedas – šešiolika vilko dantų, suverstų ant arklio plauko. Dvidešimt pirmame kaupe, kuris turėjo pavadinimą – Kipšus, suskaičiuoti trys šimtai

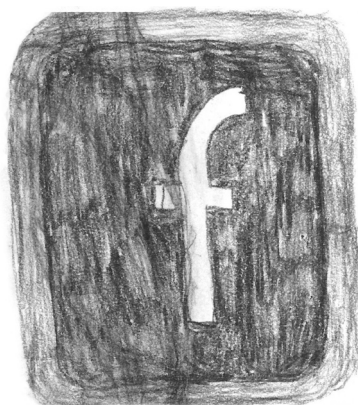
trylika akmenų ir du šerno dantys, suverti ant plauko. O dvidešimt ketvirtame kaupe buvo tik arklio galva ir keturiolika šerno dantų, apipiltų anglimis. Kituose kaupuose taip pat minimos užkastos galvos, dantys, ragai, viename jų užkastas stiklinis butelis, o kitame – kalvio kūjis. Beveik visais atvejais kaupų turinys buvo apipiltas anglimis. Minimoms gyvūnų galvoms ir dantys verčia apie juos galvoti kaip apie toteminius reliktus. Ar būtų galimas toks kaupų turinio prasmės paaiškinimas? Šių dienų mitologai tikriausiai tai pirmiausia sietų su žemdirbystės papročiais ir pagoniškais archetipais. Tačiau dažnu atveju šios interpretacijos būna veikiamos šių dienų žmonių vaizduotės, kuri nebūtinai gali atliepti praeities individų sampratą.

Būna idealu, kai tokius neįprastus duomenis aiškina kiti vienalaikiai šaltiniai. Šiuo atveju šypsosi sėkmė, nes žinių apie tai yra XVIII a. katekizmuose. Jas dažniausiai užrašė katalikų pamokslininkai, į vadinamąsias vietines misijas vykę stiprinti žmonių dvasingumą. Antai vienos 1790 m. katekizmo knygelės pabaigoje surašyti valstiečiams draudžiami prietarai, tarp kurių minima, kad dailidėms statybų metu draudžiama po pamatais dėti apsaugines aukas – galvas. Kad tokių aukų būta, yra aptikę Latvijos archeologai, tyrinėdami Rygos miesto istoriją, – per kasinėjimus prie pamatų arba kiemuose jie rasdavo gyvulių galvų. Esama sąsaja ir neatmestina tikimybė, kad tokių prietarų būta ir LDK žemėvaldoje, jais būdavo siekiama „užtvirtinti“ turto apsaugą. Vadinas, kuo toliau, tuo labiau, ypač XVIII a., riboženkliai darėsi sudėtingesni. Buvo itin svarbu sukasti kuo didesnį kaupą, į jo vidų įdėti kuo daugiau įvairių daiktų, indų šukių, pripilti anglių, o galiausiai net kaip savitos aukos buvo naudojami totemai. Žemių savininkams buvo svarbu visomis įmanomomis priemonėmis išsaugoti esamą gerovę ir nepaleisti sėkmės.

– TOMAS ČELKIS –

Traktatas apie atmintį

- Ar atsimeni mane?
- Galvoju, laukiu, nepajėgiu prisiminti.
- Prisimenu, – sakau.
- Ar tikrai? – ji įitariai šypsosi.
- Tikrai, – patvirtinu.
- Tai kaip tavo studijos? – klausia, nes nežino, kaip tęsti pokalbį.
- Gerai, – sakau, nes nenoriu kalbėti apie studijas. – O kaip tavo?
- Aš juk seniai baigiau, – atsako.

Traktatas apie egzistenciją

- Prieš tris metus aš dar neegzistavau, – pasididžiudama sako mama mergaitė.
- Tai kur buvai, jeigu tau šešeri? – klausia ši.
- Na, egzistavau, bet dar nebuvau suaugus!

– SAULIUS VASILIAUSKAS –

Dovilės Bagdonaitės piešinys

Dailininkas

Po karo atsikuriant pirmajai Klaipėdos gimnazijai ilgai nebuvo piešimo mokytojo. Dailininkai neskubėjo važiuoti nors ir įspūdingų, bet ne itin patrauklių griuvėsių miestan. Nebuvo, suprantama, ir piešimo pamokų. Mokiniai, aišku, jų nepasigedo, jau buvome ir pamiršę, kad tokios pamokos galėtų būti.

Pagaliau vieną rūškaną vėlyvo rudens dieną klasėje pasirodė gan keistas – nedidelis, pagyvenęs, pilku nutrintu lietpalčiu apsilvilkęs, kelias dienas nesiskutęs, patamsėjusiu, raukšlių išvagotu veidu, varganos išvaizdos – žmogelis. Ant jo galvos kėpsojo priplota tokia pat pilka, nutriušusi, tikriausiai daug šilto ir šalto mačiusi kepurė gailiai perkreiptu snapeliu. Tokia persona negalėjo nepatraukti dėmesio, bet vargu ar galėjo mums padaryti imponuojantį įspūdį. Laukėme, kad jis gal kaip nors kitaip – įtaigia iškalba, kokiais menininkų nuotykiams ar šiaip lengvais juokeliais – mus sudomins. Tačiau ir čia nusivylėme – dailininkas buvo ramus, tylus, užsidaręs ir, kaip dabar sakoma, verbaliniais naratyvais nesišvaistė.

– Eisim laukan piešti, – tepasakė. – Pasiimkit popierius, pieštuką ir kokią lentelę.

Išėjom kieman. Čia pat, greta gimnazijos, buvo senas, apleistas, mūrine tvora aptvertas, aukštos, nugeltusios žolės tirštai prižėlęs obelų sodas. Seniau jis priklausė aršiai prieš lietuvius nusistačiusiai ir Vytauto Didžiojo gimnazijos statybai plėsti šio sklypo nė už ką nepardavusiai vokiečiai. Dabar sodas, lyg pasijuokdamas iš istorijos vėjų, styrojo niekam nereikalingas, nebenaudingas, tarsi be jokios vertės ir prasmės žemės plotas.

– Nupieškite po medį arba ir visą sodą, – uždavė darbo naujasis mokytojas.

Apmečiau akimis atsivėrusį vaizdą – obelys buvo suvargusios, palinkusios, tamsiai pilkos, suskeldėjusios, apsilaupiusios, storais žievėtais kamienais, pajūrio audrų iškraipytos, plikos, nudriskusios lapais, neseniai aplytos, nuo jų pastyrusių šakų chaotišku ritmu krito sunkūs vandens lašai. Sodas dvelkė slegiančiu liūdnumu ir niūria

paslaptimi. Jį buvo kiurai persmelkusi keistai turininga kažkokios lemties, vienatvės ir užmaršties dvasia. Jauste jautė – išorės forma anaipol nebuvo jo tikrasis veidas, greičiau tik negyva kaukė, sustingusi luoba, tamsi valktis, paviršinis, sunkiai suvokiamą vidaus slėpinį pridengiantis apklotas.

Man lentelės nereikėjo – buvau vienoje sviedinio sprogdintoje palėpėje radęs užmestą gerokai nudrengtą, nemažą vokišką bloknotą juodais, kietais, kone perpus nuplėštais viršeliais. To pakako, kad galėčiau stovėdamas, į krūtinę įsirėmęs, darbuotis pusiau nulūžusiu pieštuku. Kiti taip pat mėgino piešti, kas kokį popierių, kartoną ar faneros gabalą nutvėrę. Atrodė, kad nauji, tikri piešimo bloknotai pasaulyje paprasčiausiai dar neišrasti.

Pamokos laikas praėjo. Darbas pasibaigė. Mokytojas pradėjo tikrinti, kas ką padarė. Prieina prie vieno, prie kito, paima į rankas piešinį, pažiūri, pavarto ir čia pat, prie mokinio akių, tylomis parašo pažymį į savo lapą. Pažymiai – nėra ko džiaugtis – vieni trejetai. Kad nors koks ketvertukas būtų, ką jau kalbėti apie aukščiausiąjį – penketą. Ateina ir mano eilė. Kažkaip nejauku. Nedrąsiai tiesiu mokytojui į rankas savo popierių, bet jis tik žvilgterti į jį, piešinio neima, net nepaliečia, pakelia galvą, pažiūri man į akis, netaria nė žodžio ir – matau – lėtai ir aiškiai parašo penketą. Stoviu nustebęs su savo nudryžusiu bloknotu, o jis jau žingsniuoja tolyn, prie kitų. Visi, atsikusę į mane, tylomis žiūri. Vienas klasiokas priėjęs truktelėja man iš rankų piešinį, prisimerkia, pasukioja kampais ir sako: „Visų menininkų plačios nosys. Ir tavo kaip Mikelandželo.“ – „Kad Mikelandželo buvo permušta“, – norėjau atsakyti, bet jis jau buvo nuėjęs.

Po to dailininkas kažkur dingo ir daugiau nebepasirodė, palikęs man iki šiol neatsakytą, bet vis dar kažkur giliai tebekirbantį klausimą – už ką tas penketas? Tačiau, kaip bebūtų, per tą akimirksnį aš spėjau visam laikui įsiminti jo tiesų, keistai žybtelėjusį žvilgsnį ir kartu intuityviai, nesąmoningai pajusti, ką jis tuomet tylėdamas pasakė:

menas – iliuzija, menas – efemerija, menas – migla, kaip ir šiame sode. Ji kažkur už materijos, akyse tirpsta, slysta, plėšiasi tau iš rankų, bet tu sugriebk, pagauk ją, išlaikyk nors akimirka! Praskleisk rūką. Ir trenk, jeigu gali, Perkūno kūju! Įkvėpk jai dvasios! Kad sujudintų, sukrėstų, sudrebtų ar švelniai, jautriai, su meile paliestų giliausias širdies stygas...

O dėl to liūdno, apniukusio, verkiančio sodo... Oskaras Milašius rašė: „Aš – didelis lapkričio sodas, apsiašarojęs sodas“, simboliškai rezonuodamas jį visa savo poetine esybe. Ir Alfonso Nykos-Niliūno eilėse ašaros virsta lietuvi, per gamtos lyrizmą persmelkiančiu lietuvišką praradimo tematiką: „Ir tada aš sakau: mes esame rudens medžiai, / sodai – mūsų namai, mūsų namų vienuma. / Ir tada aš sakau: mes esame rudens liūtys; / liūtys mūsų namai, kūnas ir kraujas – lietus.“ Tas pats kankinantis, sunkiai išreiškiamas jausmas ir iki šiol nenutrūksta, nepraranda savo egzistencinės gelmės, tebesitęsia jau šiuolaikiniais, mūsų pragaištingo išsilakstymo, naujausiojo egzodo metais. Atverskime kad ir paskutinę neramiojo keliautojo Pauliaus Normanto lyriką: „Šaltas rudens lietus, / kada nustos lyti / į mano sielą, kupiną dangaus?..“

Tai prisiminiau daug vėliau, po krūvos metų, „Baltose lankose“ (1995, Nr. 6) perskaitęs Nijolės Vaičiulėnaitės-Kašelionienės straipsnį apie Oskaro Milašiaus ir Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos paraleles. Atgimė, atsinaujino ta pati anų laikų būseną, nuotaiką, ta pati apleistame rudens sode tvyrojusi slegiančio liūdesio, kažko brangaus netekimo atmosfera, pavadinta esmine lietuviško lyrizmo versme. Argi aš būčiau ją – tokią sudėtingą – tuokart galėjęs išreikšti tame menkame savo mokiniškame piešinyje, bet dailininkas galbūt kokią kruopelytę, kokią tolimą užuominą pajuto...

– JONAS MINKEVIČIUS –

Šaukštų diktatūra

Skaitydamas „Respubliką“ bidzenu per miestą. Raidės liejasi, akys ašaroja, nes surūgusi grietinė namie tarsi leitenantas stipriu spyriu išsiuntė mane atnaujinti šaldytuvo turinio. Pajuntu aštrų stuktėlėjimą į petį. Smailianosis be vieno danties įširdės ir įraudęs spigina savo žvilgsniu, tokiu pačiu kaip jo nosis.

– Klausykite, šitai negalima, – sako berniukštis.

– Na, seniai ketinau mesti šį laikraštį į šiukšlinę. Atsiprašau, nusipirksiu „Lietuvos rytą“.

– Ką čia šneki, ilgši? – dar labiau širšta vaikigalis. – Aš į tavę atsitrenkiau, man skauda, reikalauju teisybės.

– Žinai, dar senovės graikai ieškojo teisybės, o tiksliau – teisingumo apibrėžimo. Eime, pamąstysim, atlėgs tau širdis.

– Atlygink man! – rėkia smaila nosis.

– Ne, – atkerto. – Už ką turėčiau?

Smaila nosis išrausta, pradeda šnypšti, veržiasi dūmai, girdžiu ugniagesius, bet turiu toliau eiti grietinės. Palikęs degantį vaikpalaikį nusprendžiu akis permesti į kriminalų skiltį. Čia perskaitau, kad lietuvių mokslininkai laimėjo prestižinį apdovanojimą, o mūsų politikai diskutuoja cituodami Platoną ir Kantą. Palaukite, kas tai? Čia ne kriminalai! Pasitrinu apžlibusias akis ir apsidžiaugiu: iš tikrųjų tai girtuoklis kirviu nukirto dviem kaimynams galvas, o vienas automobilis partrenkė 150 moksleivių, grįžtančių iš mokyklos. Cha, o jau buvau išsigandęs! Džiaugsminčiai tęsiu savo žygį dar ir pasišvilpaudamas. Švilpauju Chačaturiano valsą iš „Maskarado“, o po to pereinu prie „Juodos orchidėjos“. Esu kosmopolitas, todėl mano švilpavimas apima įvairovę.

Išgirstu dundėjimą ir pamatau, kad keliu rieda tankas. Jau buvau beišsigąstęs, kad mus užpuolė kanadiečiai, bet čia man išlindęs pamojuoja Dmitrijus. Jis kas rytą veža savo dukterį į mokyklą, bet kadangi neišgalėjo įpirkti seno „Citroën“ ar „Opel“, teko įsigyti naują tanką iš parduotuvės, esančios už poros kvartalų. Tiesa, pats svarsčiautė, variantą, bet, deja, įpirkau tik „Porsche“. Negaliu pakęsti tokios valdžios, kuri šitai skaudina savo piliečius. Rinksiu tuos, kurie pažadės kiekvienam po tanką! Atsakydamas pamojuoju Dmitrijui, o jis man numeta žaislinį

meškiuką ir raugintų kopūstų maišelį. Dima, Dima, mielas bičiuli, niekada neprasilenksi neįteikęs dovanų! Sušukęs: „Je suis du pain!“, jis nudarda tolyn mokslinti savo dukros. Kadangi pats išsilavinęs, moka septynias kalbas, tai nenuostabu, kad dukrai linki tapti socialinių tinklų komunikacijos specialiste. Tokios šeimos vertybės leidžia tikėti ateitimi, kaip ir „Respubliką“, kurią įsitvėręs žingsniuotoju toliau skersgatviu į kairę. Vienoj rankoj laikraštis, kitoj – rauginti kopūstai, o ant galvos – meškiukas. Turbūt atrodau kaip tikras estas ar urugvajietis.

Lieka penkiolika minučių kelio, o aš vis dar nesu išgirdęs nė vieno dviratninko. Pamatyti jų apskritai neįmanoma, nes lekia šaligatviais beveik šviesos greičiu, bet kartais galima išgirsti: „Kur tas prakeiktas dviračių takas“ arba „Aš važiuoju dviračiu ir neteršiu gamtos.“ Svarstau, gal šiandien diena, kai nevažinėja automobiliai? Juk dviračiais galima važinėti tik tada, kai gali staigiai išlįsti prieš bet kurį mašiniuką, pikta pralėkdamas atsisukti į apstulbusį vairuotoją ir nusišypsoti. Na, jei šiandien niekas nevažiuoja, man geriau – oras nesmirsdės dūmais ir marozo plike.

Vis dėlto pakvimpa kitkuo – tarsi cinamoninėm bandelėm, o gal kiaušienos paštetu – neatskirsi. Mano nesmaila nosis suka mane į kavinę, o kojos kaip pamišusios makaluoja iš paskos. Viduje man sako: „Laba diena“, o aš atsaku: „Jums irgi.“ Klausia, ar gali patarnauti, o aš atrėžiu, kad gali. Panelė mane pasodina prie stalo, maloniai paima iš rankos kopūstų maišelį ir pauosčiusi padeda į lėkštę. Negaliu sulaukti, kokį šurpuzą jie man paruoš, – mane sunku nustebinti, toks įgudęs koldūnų virimo ir pipirų barstymo šefas bet ko savo burnon nedės! Nepraėjus nė 10 minučių atšlepsi drebančią senelį. Įžvelgiu, kad kažkas slepiasi jam už nugaros, bando prilaukti tirpstantį jo kūną ir šnabžda. Visgi pats senolis man prabyla: „Jūsų užsakymas – bulvės ir „Verslo klasė“.“ Pastarąjį atvertęs ties vyr. redaktorius žodžiu gražiai uždeda ant kopūstų maišelio, o karštas pilvas po vieną mėto į mane. Ir degina odą, ir skauda pilvą, o aš negaliu nustoti šypsotis – toks mielas senučiukas! Patyręs pirmo laipsnio nudegimą ir padėkojęs atsistoju ir palikęs arbatpinigių meškiuką išslūkinu į gatvę.

Reikia nusiteikti pasiekti tikslą, kiek galima nukrypti! Nutaisau rimtą miną, užsirišu batą ir einu tiesiai su viena mintimi: „Man reikia grietinės!“ Visgi pagundų daugybė: čia iš šono mojuoja ir zoologijos sodo prižiūrėtojai, ir žigolas meiliais ūsais klapsi. Iš kitos pusės kviečia mane tėvynės gelbėti, žudyti liaudies priešus, o aš tik kukliai, susigūžęs atitariu: „Na ką jūs, sarmata man, išdykėliai...“ Šiaip ne taip žingsniuotoju link šviesos tunelio gale, tik ten laukia paskutinis iššūkis: laisvamaniai. Vienas stovi su odine striuke ir paplūdimio šortais, o kitas – su pižama, bet be batų. Pirmasis blondinas, o antrasis – kaip Alanas Chošnau – žibina dantimis ir juokiasi.

– Cha cha cha, – ryžtingai taria jis.

– Che che, – neatsilieku.

– Chu chu chu! – jau niršta.

– Rumpumpum, – neslėpdamas džiaugsmo atkerto.

Vienas kitą su alanu ne alanu apkabiname, o blondinas nusispjauna ir išsitraukęs žirkutes pradeda kirpti sau plaukus. Supratęs tai kaip paraginimą keliauti toliau pradėdu dainuoti. Alkis daro žmones tokius laimingus! Išlindus iš skersgatvio šviesa spigina į akis ir jaučiuosi kaip pasiekęs Eldoradą: du vaikai pakampėję mušasi, o trečias šalia garsiai aiškina jiems Bibliją; dvi moterys matuojasi, kurios skara galima panešti daugiau vištų, o trečioji spitrindama į jų batus bando prisiminti savo vaikystę; du vyrai groja dūdelėm, o trečias šoka pasodoblį. Prisiverčiu atitraukti akis nuo šio neapsakomo grožio ir ieškoti tikslo, dėl kurio šitiek suvargau. Ir štai: auksinėmis raidėmis švyti užrašas „Halė“! Nieko nelaukdamas skubu ir vaikau tuos paliegiusius žmones į šalis. Man nesutrukdys nei jokia daržovių pardavėja, nei joks žuvų gaudytojas. Bėgu bėgu ir pagaliau mano lauktas produktas, mano gardėsis! Todėl ir paprašau:

– Laba diena, duokite man šešiolika kiaušinių.

– JUSTINAS MARTINKUS –

SAVELIJ NIZOVSKIJ

Savelijus Nizovskis (1946–2001) – rusų rašytojas pasakininkas, sovietmečiu beveik nespausdintas, priklausęs pagrindiniam literatūriniam susivienijimui „Klubas-81“, ryški, kone legendinė Sankt Peterburgo (Leningrado) kultūrinio gyvenimo figūra. Per pustrėčio šimto vaikams ir suaugusiesiems skirtų pasakų, pasižyminčių absurdo poetika ir ironija, autorius.

Kaip caras mergaitę patapo

Ant mergaitės Veročkos galvos pūpsėjo kaspinas. Ir toks didelis ir gražus, kad mergaitė jį net po skėčiu slėpdavo, jau tokia kuklutė ji buvo. O vienas Kitos šalies caras sužinojo apie tą kaspiną ir pareiškė:

– Ir aš noriu tokio kaspino!

Sušaukė jis visus žymiuosius savo generolus ir ministrus ir tarė:

– Važiukite pas mergaitę Veročką ir atgabinkite man tą kaspiną! Galit už jį net šimtą maišų aukso atiduot! Bet, žiūrėkit, be kaspino negrįžkit! Nes kitaip galva atsakysit!

Atkako generolai ir ministrai pas Veročką ir sako:

– Še tau šimtas maišų aukso! Duok šen mums tą kaspiną!

O toji atsako:

– Kas man iš tų jūsų maišų? Kaspinas man labiau patinka! Man jį tėtis padovanojo!

Ir neatidavė kaspino.

Tada generolai su ministrais sutarė:

– Reikia kaspiną atimti!

Patykojo, kol Veročka išeis į kiemą pasivaikščioid, prilėkė su pistoletais, o Veročka... nuleido skėtį, o po skėčiu taigi – kaspinas.

Ir toks gražuolis, kad generolai su ministrais, vos tik jį išvydę, taip ir krito vietoj. Ir štai mergaitės Veročkos kieme radosi daugybė kritusių generolų ir ministrų. Ir visi – iš Kitos šalies, ir visi – žymūnai.

O čia kaipmat milicija mašinomis prisistatė, visokie tardytojai, ir klausia:

– Kas gi tokius didžius ir žymius generolus nugalabijo?! Apie juos tiek laikraščiuose rašyta, turėsime tarptautinių nemalonumų. Gal net karas bus!

O Veročka atsako:

– Aš jų nežudžiau. Aš jiems savo gražųjį kaspiną parodžiau. Nes jie mane apiplėšti kėsinosi.

Milicijos tardytojai pagalvojo ir sako:

– Tu matai, kokio grožio būna! Mirtino! Ir teisingai padarei, mergaitė, kad parodei kaspiną tiems plėšikams. Nieko nebijok: net jei karas būtų, mes tave užstosim!

Tada apie plėšikus ministrus ir generolus laikraščiai parašė, jų caras perskaitė, įsižeidė ir pareiškė:

– Karas! Karas! Kaipgi čia taip: mano ministrai – plėšikai nei iš šio, nei iš to?!

O Veročka tuo metu nuėjo pas tėtį ir sako:

– Tėte, žiūrėk, kokį gražų kaspiną man padovanojai! Dėl jo stačiai karas kilo!

O tėtis jai atsako:

– Klausyk, dukrele, jei tam carui taip prirėkė to kaspino, atiduok tu jį jam! Imk ir atiduok dovanai: tu juk gera!

– Teisybė, – atsakė Veročka. – Gera aš.

Įdėjo kaspiną į dėžutę ir išsiuntė tam carui paštu. O caras gavo kaspiną veltui ir sako:

– Tokia gerutė mergaitė, už ją nieko geresnio nėra pasaulyje. Ji už carą geresnė!

Ir jis patupdė sau ant galvos kaspiną, nusipirko parduotuvėje puošnią suknelę ir iš caro patapo gera mergaitė.

Ūsai

Gyveno kartą vabalas.

Gyveno jis po lapu.

Vabalui augo ūsai.

Vabalo ūsai vis augo ir augo!

Iš pradžių ūsai iš po lapo išlindo.

Paskui iš miško iššliaužė.

Paskui augdami pasiekė miestą, tokį didelį namą pačiam miesto vidury, užsiropštė ūsai iki penkto aukšto ir įlindo pro atvirą orlaidę.

Tiesiai į butą!

O tam bute gyveno pikta senė.

Pamatė senė ūsus ir sako:

– Aha!

Tučiuojau orlaidę užšovė ir ūsus privėrė!

Ir ėmė ant puikiųjų ūsų šlapius skalbinius džiauti, taip sau murmėdama: „Ai, kokia nuostabi kabykla pas mane per orlaidę įsliuogė!“

Nepatiko vabalui, kad senoji ant jo puikiųjų ūsų skalbinius džiauna, todėl parašė jai laišką.

„Senele! – parašė jis. – Prašyčiau ant mano nuostabiųjų ūsų skalbinių nedžiauti. Jie ne tam skirti. Ūsai – dėl grožio. O skalbiniai jūsų šlapi ir šlykštūs!“

Vabalas.“

Laišką jis parašė ant žalio lapelio, tą žalią lapelį dryžuotoji bitė laiškanešė nunešė senutei, senutė perskaitė žaliąjį laišką ir sako:

– Pamanyk, jam nepatinka! Užtat man patinka!

Ir tyčia dar daugiau skalbinių padžiovė.

– Na, gerai! – tarė vabalas ir paskambino į miško kirpyklą.

O miško kirpėjas buvo vikšras.

– Malonėkite, vikšre, – paprašė vabalas, – nudažyti mano ūsus juodai! Bet ne šiaip juodai, o juodų juodžiausiai. Ir ne šiaip juodų juodžiausiai, o taip, kad net teptųsi!

– Su malonumu! – atsakė vikšras ir ėmė šliaužti ūsais.

Iššliaužęs iš miško, į miestą iššliaužė.

Iki didžiojo namo nusigavo – ir ūsus išsuodino.

O išsuodinti ūsai visus senės skalbinius, kurie ant jų kabėjo, ištepė.

– Ai! – sukliko senė ir kuo skubiau orlaidę atidarė. O vabalas savo ūsus ir ištraukė.

Nuo to laiko vabalai visados juodus ūsus nešioja, o kenksmingos senės geromis senutėmis pasidarė. Jos galvoja: „O kas, jeigu būsim kenkėjos, ir už tai mūsų skalbinius vėl išteps?!“

Kaip Ministrų kabinetas po pagalve pasimetė

Viena Veročka rytą po antklode pavirto pabaisa. Tokia, kuri rytais nenori į mokyklą keltis. Tarakonu, ko gero. Tarakonai juk neina į mokyklą!

Veročkos mama labai išsigando ir sako:

– Oi, kokia nelaimė! Reikia kviest greitąją pagalbą!

Paskambino į greitąją pagalbą.

– Greitoji pagalba? – sako. – Tučiuojau atvažiuokit! Mūsų vaikas tokiu tarakonu pavirto, kuris į mokyklą keltis nenori!

– Taip, tai baisus tarakonai! – atsako greitoji pagalba. – Tikra pabaisa! Jie patys baisiausi siaubūnai, tie tarakonai, kurie nenori į mokyklą keltis! Rytais. Koks vaiko vardas?

– Veročka! – atsako mama.

– Ak, koks siaubas! – atsiliepia greitoji pagalba. – Pabaisa Veročka. Jeigu tą siaubūną dar koku Miška ar Kolka vadintų: juk berniūkščiai – jie visi pabaisos! Na, jei ne pabaisos, tai išdykėliai ir pramuštgalviai. O juk jūsų Veročka turbūt ir baltus kaspinus nešiojo?

– Va, būtent, baltus! – atsako mama.

– O pianinu ji kartais nesimokė skambint? – klausia greitoji pagalba.

– Mokėsi, mokėsi! – sušunka mama. – Įsivaizduojat?!

– Niekuo padėti negalim, – tada atsako greitoji pagalba. – Pabaisos, kurios anksčiau, pavyzdžiui, dar vakar, mokėsi skambint pianinu, – tos tai atsparios gydymui. Kai į tokias pasižiūrim, mes patys iš siaubo susergam. Kokia nors tarakonija ar dramblipotamija. Trumpai tariant, į lovą atgulam.

O šiandien mieste tokia epidemija, kad jau šimtą kartų atgulėm: visi berniukai ir mergaitės pavirto pabaisom, kurios nenori į mokyklą keltis, ir net pati mokytoja pavirto. Taigi į mokyklą išvis nėra kam eiti.

– Nejaugi ir mokyklos direktorius pabaisa pavirto? – klausia mama.

– Ir direktorius, – atsako greitoji pagalba, – ir net pats Ministrų kabinetas! Nuo jo ir prasidėjo visa epidemija. Šiandien Ministrų kabinetas pats pirmas paskambino ir sako: „Aš noriu miego, o ministrų nenoriu! Ir išvis keltis nenoriu – aš turbūt pabaisa pavirtau. Padėkit!“

Tada mama sako:

– Na, dėl Ministrų kabineto tai aš nepatikėsiu! Čia greitoji pagalba tiesiog apsimelavo, nes pati nenori iš po antklodės išlįsti! Vadinasi, visai prasti reikalai, a?!

Ir ji dar labiau nusigando ir iš to išgąščio paskambino Ministrų kabinetui. O iš Ministrų kabineto jai kalba:

– Atleiskit, ministrais mes visi buvome anksčiau! O dabar gulim pataluos ir miego norim.

O paskui klausia:

– Jūs turbūt dėl pabaisos? Turbūt turite dukterį?

– Taip! – patvirtina mama.

– Na, tai dabar mes patys pabaisos, – atsako jai Ministrų kabinetas, – kurios nenori keltis ir eiti ministrų kabinetui.

– Taaip! – grėsmingai nutęsė mama. – O dar ilgai žadat pabaisomis būti?!

– Na, dar bent penkias minutes galim? Dar penkias minutes pasivoliuosime pataluos, o tada ir įveiksim pabaisų ligą!

– Penkias minutes? – perklausia mama. – Na, gerai, ką jau čia su jumis darysi? Penkias minutes leidžiu!

O paskui sako:

– Bet kaip čia dabar išeina? Visi – pabaisos, o aš viena – ne pabaisa? Nee, taip neįdomu! Aš irgi noriu penkių minučių!

Ir mama vėl atgulė patalan ir taip pat pavirto tokia pabaisa, kuri nenori į mokyklą keltis. Ir ministrų kabinetui nenori. Ir mama būt. Nieko nenori, nes nori dar penkias minutes pasivolioti lovoje.

Štai kodėl nuo to laiko toje šalyje ir tam mieste visi tokie pabaisos. Dėl epidemijos. Ir teko prie mokyklos varikliuką pritaistyti, kad ji pati rytais prie Veročkos guolio privažiuotų.

O kad pro langą tiltų, mokyklą padarė ne didesnę už degtukų dėžutę. Ir Veročka mokyklą sau į lovą įsikėlė, kad galėtų tiesiog lovoje mokytis, bet... nukišo netyčia tą mokyklą kažkur po pagalve. Ir pasimetė ta po pagalve. Ir kodėl gi prie mokyklos virvelės nepririš? Kad virvelė būtų kaip uodega, už kurios būtų galima mokyklą iš po pagalvės ištempt? Ir prie Ministrų kabineto būtina virvelę pririšti, jeigu tas dar be uodegos. Nes kaipgi kitaip jį po pagalve sueiškositi?!

Baisi pasaka suaugusiesiems: apie mokytoją, kuri pavirto šluota

Į vieną klasę atėjo mokytoja. Ji buvo labai graži, bet bloga. Ir ją iškart visi įsimylėjo. O vienas toks berniukas – Vaska Avoskinas – ją visiškai įsimylėjo.

– O, vaikai, parašykite, kiek bus du plius trys, – pasakė mokytoja.

Visi parašė ir sąsiuvinius atidavė. O Vaska Avoskinas parašė „penkiolika“.

Žinoma, tai buvo neteisingas atsakymas. Bet mokytoja jam parašė aukščiausią pažymį. Dėl to, kad ketino rytoj su juo bučiuotis.

Tada visi vaikai siaubingai įširdo. Anksčiau jie visi su ja taip pat norėjo bučiuotis. O dabar pribėgo prie mokytojos ir nuplėšė suknelę. O Vaska Avoskinas, kad niekas nieko apie jį ir ją nepagalvotų, nutraukė nuo jos peruką.

Ir visi tuojau pamatė, kad mokytoja – tik galva ant pagaliao. Ir kad po suknelės nieko nėra, o galva – plikutėlė ir tuštutėlė.

Ir tada vaikai nupjovė jai pirštus, įdėjo į keptuvę, pačirškino ir suvalgė. Pirštai buvo skanūs, kaip dešrelės. O mokytoja pravirko, kad jie išsiaiškino pačią didžiausią jos paslaptį, ir nubėgo pas savo vyrą guostis.

Bet jos vyras irgi buvo pagalys, tik ji to nežinojo. O dabar, pamatęs ją – pagalį, pats nusirengė ir tarė:

– Neverk, aš irgi pagalys!

Bet ji užpyko, ko jis jos negaili. Ir nukando ir jam pirštus!

O kada abu pasidarė pagaliais be pirštų, jiedu vėl įsimylėjo kits kitą! Ir ėmė bučiuotis tiesiog lūpos į lūpas! Dvi dienas! Dėl to ji į mokyklą nenuėjo, ir ją išmetė.

O kai po dviejų dienų grįžo į mokyklą, visi buvo ją atsimylėję ir pasakė:

– Tu dabar ne mokytoja! Tu – pagalys, todėl būsi šluota!

Ir Vaska Avoskinas jai vėl uždėjo peruką ir pradėjo ją šluoti. O kai viską sušlavė, apkabino ją ir pravirko.

O visi vaikai iš jo ir iš jos juokėsi.

etazhi-lit.ru

Vertė Andrius Patiomkinas

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė

(gkazlauskaitė@gmail.com).

Paveldas – Juozas Šorys.

Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.

Maketuotoja – Zita Remeikienė.

Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.

Finansininkė – Danuta Churtasenko.

Redakcijos adresas Mėsinų g. 4, 01133 Vilnius.

Telefonas (8 5) 261 37 70.

El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.

Spausdino UAB Valdo leidykla,

P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke

LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).

Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.

Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.

Indeksas 0109. Tiražas 1 413 egz.

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

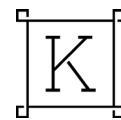
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą

projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 4, 6, 7, 10–15),

4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskiza“; Lietuvos

kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“,

2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

